

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Katedra teorie kultury (kulturologie)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kamila Šatrová

ADOPCE DĚTÍ MINORITNÍHO PŮVODU
ADOPTIONS OF MINORITY ORIGIN CHILDREN

Praha 2009

Vedoucí práce: PhDr. Karel Hnilica, CSc.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně pod odborným vedením PhDr. Karla Hnilici, CSc. a používala jsem výhradně literaturu v práci uvedenou.

V Praze dne 22.8. 2009

.....
Kamila Šatrová

OBSAH:

1. Úvod.....	5
2. Z historie adopcí	7
3. Ze současnosti	8
4.Právní úprava mezinárodní adopce	11
5. Z historie mezinárodních adopcí.....	13
6. Matching.....	14
7. Švédský systém mezinárodních adopcí	16
8. Alva Myrdal a kořeny švédské rodinné politiky	20
9. Osobní identifikační číslo jako základ jisté imigrační politiky	23
10. Zvýšená míra sebevražednosti a jiných psychopatologických poruch u mezinárodně adoptovaných	25
11. Psychodiagnostika mezinárodně adoptovaných	35
12. Jméno jako konstrukt nové identity.....	49
13. Imigrační politika jako návod	56
14. Návrhy pro zlepšení adopční situace dětí minoritního původu v ČR 63	
14.1 Imigrační politika jako model pro přijetí dětí min. původu	63
14.2 <i>Jourhem</i> , podpora biologických rodin	65
14.3 Výzkumy vývoje dětí minoritního původu	71
15. Sonda do mínění a informovanosti veřejnosti	74
16. Závěr	78
17. Conclusion.....	80
18. Příloha	82
19. Použitá literatura	86

1. ÚVOD

Žijeme v době, kdy se nám svět pomalu ale jistě zmenšuje. Díky nejrůznějším výrobním technologiím jsme schopni dopravit se na druhý konec zeměkoule v relativně krátkém čase a vyrobit nejrůznější pomůcky pro to, abychom mohli čelit počasí v různých podnebných pásmech. Nemáme tak již bílá místa na mapách, na světě není příliš míst, kam by lidská noha ještě nevzkročila. Protože v každém koutě světa jsou jiní lidé, učíme se s nimi vycházet, abychom mohli jejich prostor a obyvatelstvo, které ho obývá, využít i ve svůj prospěch, ať již obchodní, cestovatelský, nebo vzdělávací. Učíme se tak nahlížet jiné národnosti, etnika a kultury zevnitř, tedy z perspektivy jejich hodnot, norem a zvyků.

Čím dál tím více lidí, ať již z jakéhokoli důvodu, nemůže mít vlastní děti. Pokud i přes to chtějí mít rodinu, rozhodnou se pro adopci. Dnes, díky schopnosti přepravit se kamkoli a pochopit kulturu jiných obyvatel planety, si můžeme adoptovat dítě jiného původu, než jsme my sami, ať již v naší vlastní zemi nebo i z jiného světadílu. Překračujeme tak hranice toho, co dříve bylo definováno povětšinou biologickými vztahy, a svůj svět, navzdory tomu, že ten kolem nás se zmenšuje, si rozšiřujeme. Rozšiřujeme a obohacujeme si ho nejen o to, že nám s přijetím cizího dítěte za vlastní vznikne rodina podobná té biologické, ale také o znalosti, které adoptací dítěte jiného původu o jeho původu získáme. Rozšiřujeme si ho také o emoce, které se v různé intenzitě mohou v různých kulturách pojit s různými podněty, nebo o schopnost více porozumět světu kolem nás, protože dítě může reprezentovat určitou tematiku, ať již světovou nebo domácí.

Existují státy, které s adopcemi dětí jiného, většinou menšinového, původu mají poměrně velké zkušenosti, mezi ně patří např. USA nebo severské státy evropského kontinentu. I přes to, že již nemáme bílá místa na mapách, existují státy, pro které je tematika adopcí dětí minoritního původu něčím jako stále neobjevenými místy na mapách. Nemají s nimi příliš velké zkušenosti, protože jsou pro ně tematické oblasti s adopcemi dětí menšinového původu problematické. Jedná se o tematiku imigrací a rodinné politiky, které jsou s těmito adopcemi spojené. Mezi takové státy se bohužel řadí i Česká republika, kde jsou adoptce dětí minoritního původu zatím spíše pouze krokem těch nejodvážnějších. Těch, kteří se nebojí na ona bílá místa vstoupit, i přes vědomí toho, že tam budou možná muset bojovat se lvy.

Při svém studijním a následně i pracovním pobytu jsem měla možnost poznat systém adopcí dětí minoritního původu v zemi, která je v umístění dětí jiného původu do náhradních rodin nejúspěšnější na světě, ve Švédsku. Švédsko je zemí, kde chtějí-li si rodiče adoptovat dítě, musí si ho adoptovat ze zahraničí. Švédská rodinná politika je natolik

propracovaná, že nedovolí rodinám odložit své vlastní děti, a tak zde prakticky neexistují dětské domovy, kam by rodiče děti odkládali, a kde by děti dlouhodobě vyrůstaly, jako je tomu u nás. Chtějí-li si rodiče ve Švédsku adoptovat dítě, volí většinou tedy adopci dítěte ze zahraničí.

Ve své diplomové práci nahlížím problematiku adopcí dětí menšinového původu z kulturologické perspektivy. Posuzuji jednotlivé aspekty adopcí dětí minoritního původu z hlediska České republiky a Švédska. Porovnávám motivační specifika každé z uvedených zemí, rodinné politiky, prameny tolerance nebo netolerance k menšinám. Zabývám se také některými ze stereotypů, které právě v České republice brání umístování těchto dětí do náhradní rodinné péče. Švédský systém adopcí dětí minoritního původu je velmi dobře propracovaný, může ale fungovat jen díky určitým společenským specifikům charakteristickým právě a pouze pro Švédsko. To, co ve Švédsku umožňuje na tomto poli úspěch, v Čechách bohužel chybí, a tak mnoho těchto dětí setrvává často až do dospělosti v institucionální výchově. Existuje naděje, že i v České republice budou děti menšinového původu v budoucnu častěji umístovány do nových rodin a méně odkládány do ústavní péče?

2. Z HISTORIE ADOPCÍ

Adopce, tzv. zákonný transfer rodičovských povinností a práv, státem garantovaná a zákonem ošetřená forma náhradní rodinné péče, při které přijímají manželé či jednotlivci za vlastní opuštěné dítě a mají k němu stejná práva a povinnosti, jako by byli rodiče, není výhradně záležitostí 20. století, i když by se tomu tak, vzhledem k aktuálnosti tématu, mohlo zdát. Adopce dětí je formálně povolena již více než 4000 let, najdeme o ní zmínku již v Chammurapiho zákoníku, nejstarším odchovaném zákoníku vůbec. Adopce byla u Babyloňanů poměrně běžným jevem. Pokud nemohla žena dát svému muži potomka, dala mu svou otrokyni, která neplodné ženě rodila děti. Dále Solónova ústava kromě zrušení dlužního otroctví a zavedení práva vznášet trestní obžalobu, zakazuje prodej vlastních dětí, a zavádí adopci, aby v případě neplodnosti byla zajištěna dědická kontinuita. O adoptcích najdeme zmínku i v Bibli, která popisuje osvojení Mojžíše. Ten ve 14. století před naším letopočtem připlul v košíku po Nilu. Vylovila ho Faraonova princezna a na svém dvoře ho vychovala. Stejně tak příběh Josefov je příběhem osvojení. Z řecké mytologie známe tragédii o Oidipovi nebo příběh prince Parida vychovaného chudým pasákem ovcí.

Císař Justinian vytvořil úpravu osvojení dítěte, kdy jej rozdělil na dva druhy – osvojení plné, kdy dítě přecházelo pod plný patronát osvojitele, a osvojení částečné, kdy dítě právně zůstávalo pod patronátem svého biologického otce, a dědické vztahy biologické rodiny zůstaly zachovány, i přes fakt, že se o dítě starala rodina jiná. Osvojení plné se dá srovnat s dnešní formou adopce a osvojení částečné pak s dnešní formou pěstounské péče (viz dále).

Mnohem později pak napoleonský Code Civil z počátku 19. století upravil osvojení jako nástroj přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojení však bylo určeno jen pro zletilé jedince, kteří byli v péči svého osvojitele již od mládí a zároveň nejméně šest let. Osvojitelem mohla být pouze osoba starší 50-ti let, která neměla vlastní děti.

Některé islámské kultury interpretovaly Korán jako zákaz adopcí obecně. Korán zakazuje vytváření umělých rodinných pout, tzv. *nasab*. I přes to, že není umožněna adopce, nabízí legislativní úprava alternativní řešení v podobě institutu *kafalah* nebo *el dhan* (speciálně v Iráku). Korán prikazuje nazývat děti po „pravých otcích,“ a tak tento institut umožňuje dětem ponechat si jméno vlastní. Termín *kafalah* však nemá stejné konotace jako adopce v nemuslimských zemích. *Kafalah* znamená sponzorství a opatrovnictví při zachování příjmení dítěte. Takto „osvojit“ je možné dítě, ať setrvává v sirotčinci, ve své vlastní rodině, nebo již ve své náhradní rodině. Institut *kafalah* je primárně určen pro sirotky, ale může být využit i v případě dětí, které jsou v nouzi i jiným způsobem, např. v případě zneužívání. Je

známo, že sám prorok Muhammed takto „osvojil“ svou malou sestřenici a nechal ji vychovávat ve svém domě.

Adopce tedy není záležitostí novodobou, svou funkci plnila již odpradáвна. Stejně jako dnes byla alternativou pro rodiče, které nemohli mít děti vlastní, biologické. Adopce byly také dobrým skutkem jako například v případě Mojžíše, Parida, nebo institutu *kafalah* v muslimských zemích.

3. ZE SOUČASNOSTI

V ČR existují čtyři typy náhradní rodinné péče, které různými způsoby umožňují péči o děti bez vlastních rodičů a vymezují práva a povinnosti rodičů náhradních. Při **adopci** získávají osvojitelé práva i povinnosti rodičů. V případě **poručenské péče** se poručníci stávají zákonnými zástupci dítěte, vychovávají ho, spravují jeho majetek. **Pěstoun** oproti poručníkovi zákonným zástupcem není a nemá vyživovací povinnosti. V procesu svěřování dítěte do pěstounské péče nemusí být dítě *právně volné*, tzn. nemusí být dán souhlas rodičů ke svěřením do náhradní péče ani nemusí být rozhodnuto soudem, že biologičtí rodiče o dítě nemají zájem. Čtvrtou formou je pak tzv. **profesionální náhradní rodinná péče** realizovaná projektem Klokánek v rámci Fondu ohrožených dětí, která nabízí péči pro děti vyžadující okamžitou pomoc, tzn. děti týrané, odložené, apod.

V ČR je 1% dětí (zhruba 18 000), které nemohou vyrůstat ve své vlastní biologické rodině (www.fod.cz, cit. 29.5.2005). I dnes jsou děti adoptovány ze dvou hlavních důvodů, nemožnost mít dítě vlastní a touha pomoci. V případě touhy pomoci se preference rodičů často kloní k adopcím dětí etnicky minoritního původu, tedy dětí, které v zemi adopce mají etnicky či národnostně menšinové zastoupení. V Čechách se například jedná o děti rómské, ukrajinské nebo africké. Stejně jako v případě dětí mentálně či fyzicky postižených, jsou i děti minoritního původu považovány za hůře osvojitelné, protože mají oproti dětem z běžné populace jisté znevýhodnění, a to v podobě stereotypního vnímání jejich přizpůsobitelnosti, vzdělavatelnosti a problematičnosti obecně. Tyto děti jsou do náhradní rodinné péče v Čechách umisťovány jen okrajově a často s velmi malými nebo negativními výsledky.

V České republice, stejně jako jinde na světě, je dlouhodobý nedostatek žadatelů o náhradní rodinnou péči ochotných vychovávat dítě etnicky odlišné. Rodiny, které se k takovému, v Čechách poměrně závažnému kroku, rozhodnou, pak musí počítat s tím, co takováto péče představuje. Dilema v podobě toho, zda dítě snažit začlenit do společnosti

formou asimilace, tedy snažit se vychovávat ho v tom, že není nijak odlišné, nebo zachovat a zdůraznit jeho kulturní kořeny, je jedno z nejtěžších. Dnešní trendy humanitně vzdělané společnosti směřují k zachování kulturní identity všude na světě, a to platí již většinou i v případě adopcí. Adoptují – li si dnes rodiny dítě národnostně či etnicky odlišné, počítají již většinou s tím, že se s kulturními kořeny dítěte budou muset pracovat, protože ty jsou neodmyslitelnou součástí jeho identity, nelze je upozadit.

Dříve byl adopční trend dítěti zatajovat jeho původ, tedy neinformovat ho o tom, že vyrůstá v náhradní rodině. Zřejmě se tak dělo v dobrém úmyslu, aby se dítě necítilo méněcenné. Dnes se rodiče i psychologové kloní k tomu, dítěti ze zásady nelhat, a od útlého věku ho informovat o tom, že vyrůstá v adoptivní rodině. Podle prof. Matějčka začínají děti vyrůstající v náhradní rodině pátrat po svých biologických rodičích zhruba ve středním školním věku. Je-li jim skutečnost k jejich neprospěchu zatajována „stejně jich většina dojde kolem jedenáctého roku věku ke svému *objevu* sama, bez cizího zlovolného či jiného přičinění“ (Matějček, 1994, str. 42). Je tedy jistě lepší dítě o skutečnosti informovat od útlého věku, dítě pak není zklamané, a stejně se tak jako tak rozhodne po svých kořenech pátrat, protože zjistí, že je od ostatních dětí odlišné, i když se jedná o dítě z běžné populace, nikoli dítě minoritně odlišné. I dítě z běžné populace, vyrůstající v náhradní rodině, je odlišné, a to tím, že má jiný původ, než v rodině, ve které vyrůstá. Chce zjistit, proč tomu tak je, a objevit svoje kořeny, protože kořeny jsou to, co nám v životě dává nezvratitelnou jistotu. Kořeny jsou neměnné, pevné a trvalé, poskytují nám zázemí, můžeme se k nim vracet, nebo je jen vnímat v pozadí svého života jako pevný bod.

V životě dětí minoritního původu hrají kořeny dvojnásobně důležitou roli. Tyto děti, obvykle vizuálně na první pohled od dětí z běžné populace odlišné, jsou celý život nuceny konfrontovat se s okolím, ale i se sebou samými. Od dětství jsou vrstevníky upozorňovány na svojí odlišnost, kterou tak před nimi musí obhájit. Zároveň tuto odlišnost musí obhajovat samy sobě, neb se zákonitě začnou cítit méněcenné, pokud se k nim okolí jako k méněcenným chová. I když se kořeny dítěte jemu samému zpočátku zdají jako životní překážka, protože mu způsobují komplikace v kolektivu, později mu mohou být pevnou půdou pod nohama a dát mu základ pro vybudování si místa jak v kolektivu, tak v celé společnosti. Kořeny jsou tím, co nás spojuje jednak s historií naší, ale i s historií lidstva obecně, definují nám místo ve světě a činí nás tak jeho součástí. Dávají nám pocit, že do světa patříme, a to jasně definovaným způsobem.

V Čechách i jinde na světě existují dva způsoby, jak si dítě minoritního původu osvojit. Je možná adopce dítěte v rámci domovské země, což v Čechách není otázkou

nedostatku těchto dětí, jako např. v jiných zemích jako je již zmíněné Švédsko, protože dětí v institucionální péči máme více než mnoho, a více než mnoho z nich je etnicky či národnostně odlišných. Také je ale možná tzv. mezinárodní adopce, při které si rodiče osvojují dítě z jiné země, nikoli ze své domovské. Roku 1999 ratifikovala Česká republika Úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, čímž se připojila ke státům, které mohou poskytovat děti k osvojení do jiných zemí a děti z ciziny také přijímat. Vzhledem k velkým počtům dětí v institucionální péči Česká republika zprostředkovává adopce ze zahraničí jen velmi ojediněle, je ale zemí, která děti, které jsou v Čechách neumístitelné, poskytuje k adopci do zahraničí. Mezinárodní adopce ve smyslu příjmu dětí k adopci je hojně využívaná ve vyspělých zemích, jako jsou Švédsko, Norsko, Finsko, USA, ale i např. Španělsko. Systémy mezinárodní adopce tak byl nalezen domov již tisícům dětí, které by jinak ve své zemi musely vyrůstat v institucionální péči.

4. PRÁVNÍ ÚPRAVA MEZINÁRODNÍ ADOPCE

Po 1.světové válce v důsledku válečných konfliktů osiřelo mnoho dětí. Státy tak začaly zakládat nebo revidovat svou právní úpravu osvojení opuštěných dětí, aby tak velkému počtu válečných siroteků mohlo najít nový domov, tedy poskytnout je k osvojení do náhradních rodin. V roce 1920 byla zřízena Mezinárodní organizace pomoci dětem, která připravila Deklaraci práv dítěte. Ta později vešla ve známost jako Ženevská deklarace práv dítěte. Její hlavní myšlenkou je, že je lidstvo povinno dát dětem to nejlepší, co má. „Ačkoli se jedná o dokument bez jakékoli právní závaznosti, vydobyl si výraznou závaznost morální, a většina dalších mezinárodních úmluv o právech dětí se na ni odvolává či na jejích základech rozvíjí další práva přiznaná dětem“ (Bayerová, 1999, str. 396).

Po 2.světové válce pak byla ustavena pravidla pro mezinárodní adopce. Osirelé děti z vydrancované Evropy byly osvojovány hlavně do USA. Také korejský válečný konflikt vyvolal změny v instituci adopce. V 60.letech byla v důsledku válečných konfliktů svolána Haagská konference, která si za jeden ze svých cílů vytyčila i úpravu mezinárodních osvojení. To je v důsledku konference upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, přijatou v květnu roku 1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost prosincem roku 1999 a spolu se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny.

Haagská úmluva zaujímá přední místo mezi dokumenty zabývajícími se problematikou mezinárodních osvojování, jasně stanovuje postup při osvojování dítěte do zahraničí, určuje povinnosti a kompetence jednotlivých institucí, definuje právo dítěte na přednostní osvojení v zemi svého původu, zaručuje biologickým rodičům anonymitu a zásadně vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. Zároveň nařizuje signatářským státům, aby na svém území určily jeden ústřední orgán, který bude za osvojení dětí do zahraničí odpovědný. U nás tuto funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. Hned v preambuli Úmluvy se můžeme dočíst, že „mezinárodní osvojení může poskytnout trvalou rodinu dítěti, pro něž nemůže být nalezena vhodná rodina v zemi jeho původu“ (Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, str. 4). Z toho vyplývá, že k mezinárodnímu osvojení je přistupováno až poté, co jsou vyčerpány možnosti umístit dítě do náhradní rodinné péče v jeho původním sociokulturním prostředí, tedy v prostředí, které je mu známé a domovské. Stejně tak úmluva nařizuje povinnosti státu původu dítěte, zjistit osvojitelnost dítěte, tzn. jak již bylo výše zmíněno, je-li dítě právně volné a věkem

k mezinárodnímu osvojení přiměřené. Také nařizuje zajistit informovanost o osvojení všech dotčených osob, institucí a orgánů, včetně dítěte, o jehož osvojení se jedná.

V této oblasti je také důležitý dokument přijatý v listopadu roku 1989, Úmluva o právech dítěte. Jedná se o první právně závazný dokument věnující se výhradně problematice dětí. Úmluva prohlašuje, že dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji zvláštní záruky, zejména vzhledem ke své snadné zranitelnosti a omezené možnosti obrany v situacích, kdy hrozí fyzické i psychické ohrožení dítěte. „Tento dokument bývá někdy označován Magnou Chartou ochrany práv dětí, protože jeho základem je požadavek, aby každé dítě mělo prospěch z ustanovení usilujících o jeho blaho a rozvoj“ (Hrubá, 2006, str. 15). V Úmluvě si můžeme přečíst revoluční myšlenku v porovnání s dřívějšími právy dítěte podle Deklarace práv dítěte: „Dítě má mít právo na svobodu vyjadřování, toto právo zahrnuje svobodu vyhledávat, přijímat a předávat informace všeho druhu, bez ohledu na hranice, ať už ústní, psané nebo tištěné, ve formě umělecké nebo v každém jiném médiu podle volby dítěte“ (Úmluva o právech dítěte, 1989, čl. 13). Oproti tomu podle tohoto dokumentu předcházející Deklarace práv dítěte mají rodiče přednostní právo volit druh vzdělání pro své děti. Zde je patrný posun práv dítěte od závislosti na svém okolí, to je myslím velmi využitelné v boji proti zneužívání dětí. Z toho také vyplývá, že dítě, ač nedospělá bytost, má všechny náležitosti k tomu, aby dokázalo vnímat a pochopit různé situace, což je významným prvkem v zacházení s adoptovanými dětmi, kdy se často pokládá za nemístně důležité jim podstatné věci o jejich původu zatajovat ve snaze uchránit je před nešťastnými pocity, které se samozřejmě později dostaví v mnohem větší míře, zjistí-li dítě samo, že mu nebyl řečena pravda. Úmluva je však považována za pouze minimální standard, a je proto nutné vycházet při případném vymáhání práv dětí i z jiných dokumentů.

Na zasedání Defence for Children International, nevládní organizace propagující a chránící dětská práva na globální i regionální úrovni, jejíž hlavní vizí je, že by „děti měly využít a užít si svých práv ve spravedlivé a zodpovědné společnosti“ (www.dci-is.org, cit. 10.11. 2007), byla ve Finsku roku 1989 přijata tzv. hlavní politická linie v oblasti mezinárodního osvojení. V tomto dokumentu je vyzdvihována nutnost regulování a monitorování mezinárodní adopce dětí s cílem zabránit nelegálnímu obchodování s dětmi a jejich zneužívání. Je zde opět připomenuto, že mezinárodní osvojení je v zájmu dítěte až posledním řešením v procesu náhradní rodinné péče. Snahou všech zúčastněných stran má být umožnit dítěti vyrůstat v jeho přirozeném prostředí, tj. upřednostňovat osvojení na národní úrovni.

5. HISTORIE MEZINÁRODNÍCH ADOPCÍ

Evropských a zaoceánských systémů mezinárodní adoptivní péče se ve 20. století dotklo několik velkých vln adopcí tohoto druhu. Rozlišujeme několik hlavních vln mezinárodních adopcí na americký kontinent, které se v podstatě shodují s těmi evropskými, protože je ovlivnily všechny velké konflikty, které byly konflikty v podstatě celosvětovými, nebo alespoň měly na světovou situaci velký vliv. V té první, která byla důsledkem 2.světové války, bylo do Ameriky adoptováno několik tisíc dětí, které osiřely v Evropě (hlavně pak v Německu a Řecku) a méně pak již těch, kteří osiřeli v Asii. Druhá vlna adopcí přišla s korejskou válkou v 50. letech, třetí vlna pak v 70. letech přinesla děti ze střední a jižní Ameriky do Ameriky Severní, ale např. i do Španělska a Švédska. Pád Ceauseskova režimu v Rumunsku podnítil adopce ze střední a východní Evropy. „Velká vlna mezinárodních adopcí v 90.letech vysílala jen do Ameriky pět tisíc dětí ročně z Číny a Ruska“ (Volkman, 2005, str. 55).

Jak již bylo řečeno, v Evropě se adoptivní vlny v podstatě shodují s těmi americkými, jen počty přijatých dětí např.z Číny a Korey nejsou tak velké. V Evropě nejvíce dětí v současnosti adoptují severské země- Dánsko, Švédsko, Norsko, většinou z Korey, Číny a Kolumbie. Tyto země, stejně jako např. katolické Polsko, využívají mezinárodních adopcí k poskytnutí těchto dětí do zahraničí minimálně, spíše vůbec, o své děti se snaží postarat samy. Pro příjem dětí ale využívají tyto státy systému mezinárodní adopce v hojné míře. Pokud si chtějí občané těchto zemí dítě osvojit, musí si ho osvojit ze zahraničí, protože děti z vlastní populace k adopci mají jen velmi málo. Např. v Polsku bývá velký zájem o děti vietnamské , „o ty je obrovský zájem. Ví se totiž, že Vietnamci jsou jako národ pracovití, skromní a v neposlední řadě svou drobnou konstitucí i hezčí“ (Doležalová, 2001, str. 12).

V České republice se mezinárodními adopcemi zabývá Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně (dále jen Umpod). Kromě toho, že zprostředkovává mezinárodní osvojení, poskytuje zejména právní ochranu nezletilým, vymáhá výživné na základě mezinárodních smluv, pomáhá usilovat o návrat dětí umístěných protiprávně, zabezpečuje práva na styk s dítětem. Působí v oblasti mezinárodního osvojení na základě již zmíněné Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, vydané roku 1993 v Haagu. Tato úmluva, jak již bylo řečeno, zajišťuje při osvojení dětí z jednoho státu do druhého dodržení požadavků stanovených Úmluvou. Zejména pak dohlíží, aby do ciziny byly adoptovány jen děti, které nemohou být osvojeny nebo umístěny do pěstounské péče v zemi jejich původu.

6. MATCHING

Stejně jako jinde na světě, i u nás se při výběru adoptivního dítěte provádí tzv. *matching*. Jedná se o párování, nebo-li vyhledávání konkrétních rodičů pro konkrétní dítě a naopak, nejen podle psychologické zprávy dítěte a zprávy o jeho zdravotním stavu nebo sociálním prostředí, z kterého pochází. *Matching* je proces, který má zabránit případným potížím dítěte, s kterými by se rodiče nemohli nebo neuměli vyrovnat. Také jde možná o jakousi snahu poněkud laicky řečeno „zbiologizovat“ vztah rodiče-dítě. Podobnost dětí rodičům, ať už po fyzické či charakterové stránce, je předmětem diskuzí nejen v procesu asistované reprodukce, kde se hledá vizuálně i charakterově vhodný dárcce spermatu, nebo k sobě se hodící dárci jak spermatu tak vajíček. Podobnost je velkým tématem i v případě mezinárodních adopcí, v tomto případě se však nemůže jednat o podobnost fyzickou, ale spíše podobnost mentální, která je vyzorovatelná jednak z toho, jak se dítě chová, ale i z jeho minulosti. Myslím, že pro budoucí rodiče je velmi náročná představa toho, nakolik mohou ovlivnit pozitivně vývoj dítěte, nakolik budou schopni dát mu veškerou lásku a jak bude dítě reagovat, zda bude dítě schopné přilnout k nové rodině jako ke své vlastní. Nejedna budoucí adoptivní rodič si jistě klade otázku, zda on bude schopen dítě přijmout a nakolik je schopný utvořit si k němu vztah podobný tomu, který přirozeně vyplývá z biologických vazeb. „Možná (*matching*, pozn.) nahrazuje absenci sdílených genů“ (Howell and Marre, 2006, str. 307). *Matching* je metoda, která se svým způsobem snaží v rámci svých možností vyloučit nepředvídatelné situace v životě dítěte, které by za běžných okolností eliminovaly geny. Rodiče mají možnost vybrat si dítě, na které takzvaně „mají“, tzn. dítě, u kterého si budou moci pomyslet, že vědí, nebo alespoň tuší, jak ho vychovávat, a budou schopni i posoudit, jak bude asi dítě reagovat na ně. Toto je neopomenutelná součást mezinárodních adopcí. Vizuální odlišnost adoptivních dětí od adoptivních rodičů je natolik velká, že se *matching* v tomto případě musí spoléhat na pocity rodičů a záznamy o minulosti dítěte, pokud tyto existují. *Matchingu* je nápomocný fakt, že adoptivní rodiče musí strávit nějak čas v zemi původu dítěte. Mohou tak zjistit, zda je pro ně původní kultura dítěte pochopitelná a akceptovatelná, mohou tak tedy vyloučit možnost, že by se na dítě z té které konkrétní země nemuseli cítit dostatečně vybavení ve smyslu schopnosti a ochoty kulturu pochopit a akceptovat ji jako součást svého života, protože i dítě bude součástí jejich života.

Žadatelé, kteří spadají pod českou legislativu, jsou povinni strávit v zemi původu dítěte 7-10 dní. Některé země mají jako jednu z podmínek třeba až dvouměsíční pobyt v zemi původu dítěte, což je záležitost poměrně náročná, nicméně nutná. Tímto způsobem je možné

relativně omezit následná nedorozumění a nepochopení, která můžou při a po osvojení zvyknout. Po dvou měsících v zemi původu dítěte rodiče většinou mohou prohlásit, že znají prostředí, z kterého jejich adoptivní dítě pochází, a budou tak lépe schopni chápat jeho chování. Švédsko má uzákoněnou tuto možnost výjezdu rodičů za finanční podpory státu. Švédové také jako jediní na světě mají tzv. rodičovské pojištění, odváděné z platu, které je kromě jiného opravňuje využít cosi jako placenou dovolenou kromě jiného k výjezdu pro dítě. Rodičovské pojištění poskytuje mladým rodičům 390 dní placené dovolené při 90% mzdy a dalších 90 dní s nižším příjmem. Toto je systém, který klade důraz na trvalost adoptivních vztahů, chce, aby si v zájmu dítěte rodiče a adoptivní dítě co nejvíce rozuměli, proto platí pobyt v zemi dítěte až v takovéto výši. Švédský adoptivní systém je vůbec nejlepším systémem tohoto typu na světě. Adoptivní rodiče mají velkou podporu státu, což je zapříčiněno i tím, že rodinná politika je ve Švédsku základem státu, tedy i základem pro stabilní ekonomickou a sociální situaci.

7. ŠVÉDSKÝ SYSTÉM MEZINÁRODNÍCH ADOPCÍ

Švédský systém mezinárodních adoptcí patří mezi ty nejkvalitnější a nejpropracovanější, je zde největší poměr mezinárodních adoptcí na hlavu na světě. Rodinná politika je zde velmi výhodná, tudíž se rodina porovnání s jinými zeměmi dostává na první místa v žebříčku hodnot obyvatel. Státní podpora pro rodiny s dětmi, ale i pro svobodné matky, které neurčí biologického otce dítěte (od 60. let), je ve Švédsku velmi vysoká. Jak tvrdí MIA (Myndigheten för Internationella Adoptionsfrågor), Švédský úřad pro mezinárodní adoptce, „...v kombinaci s možnostmi rodičovského plánování a obecně vysokým životním standardem, skoro žádné dítě narozené ve Švédsku není poskytováno k adoptci“ (www.mia.eu, cit. 15.11. 2007). Švédská rodinná politika má natolik kvalitní a rychlý vývoj, že tohoto stavu dosáhla od 60. let, kdy byl v letech 1962 – 1964 počet dětí poskytovaných k adoptci okolo 1100 dětí ročně, v roce 1966 to bylo 900 dětí (Björklund, Lindahl, Plug, 2005), a dnes již prakticky žádné dítě. O své děti se tedy švédské království stará dobře, nicméně v případě, že pár nemůže mít děti své vlastní, biologické, musí se obrátit na státy, které děti poskytují k adoptci do zahraničí, a dítě si tak osvojit z jiné země. Osvojují si tak vlastně dítě minoritního původu, tedy dítě národnostně v jejich domovské zemi menšinově zastoupené.

Mezinárodní adoptce je ve Švédsku prakticky součástí rodinného a společenského života. Odhaduje se, že asi 45 000 občanů Švédska jsou původně děti adoptované z různých koutů světa (www.mia.eu, cit. 10.11. 2007). Takovéto údaje naznačují, že jedno dítě ze sta je ve Švédsku adoptováno ze zahraničí. To už se dá nazvat jakýmsi rysem švédské společnosti. Např. v Norsku „adoptují děti rodiny zejména nedobrovolně bezdětné“ (Howell, Marre, 2006, str. 294). Oproti tomu ve Švédsku adoptují děti ze zahraničí nejen rodiny, které své vlastní dítě mít nemohou, ale také rodiny, které již své děti mají, a chtějí tak pomoci dětem, které by ve své zemi původu na umístění do rodiny neměly šanci. Při procházce např. Stockholmem potkáte doslova na každém kroku rodiny, které jdou s dětmi, které jsou očividně jejich vlastní i adoptované.

V 70. letech ustavila švédská vláda Švédskou radu pro mezinárodní adoptce, NIA, (Statens Namend för Internationella Adoptionsfrågor), jako centrální úřad zabývající se adoptcemi z jiných zemí. Roku 1981 mu pak přiznala status národního výboru – výkonného sboru pod Ministerstvem zdravotních a sociálních věcí. Roku 2004 byl pak NIA zrušen a reorganizován do podoby dnešního úřadu Swedish Intercountry Adoptions Authority (dále jen MIA). Už zde je patrná dlouhá tradice systému mezinárodních adoptcí, tudíž velké zkušenosti s ní.

Stejně jako UMPOD v ČR má MIA (Myndigheten for Internationella Adoptionsfrågor) zprostředkovávat mezinárodní adopce s cílem zajistit vysokou kvalitu těchto procesů v souladu s haagskou Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, ze zákona má pečlivě monitorovat ostatní instituce, které se ve Švédsku mezinárodní adopcí zabývají. MIA má kromě jiného za úkol schvalovat a dohlížet na dobrovolnické organizace, pozorovat mezinárodní vývoj v těchto záležitostech a shromažďovat informace týkající se adopce dětí z jiných zemí. Dále sledovat vývoj nákladů na adopci, komunikovat s úřady v jiných zemích a poskytovat pomoc jiným úřadům a institucím, stejně jako konzultovat související záležitosti s Ministerstvem zdravotnictví a sociálních věcí a jinými úřady, jejichž činnost ovlivňuje oblast adopcí. MIA má speciální radu čítající 6 členů, kteří monitorují její činnost. Patří sem psychologové, sociologové, kulturologové a antropologové, což je složení adekvátní adopci tohoto typu. Antropologové a kulturologové poskytují rady ohledně kulturních specifíků původu dítěte a pomáhají tak rodičům správně svému dítěti porozumět. Psychologové dávají rady týkající se správného vývoje dětí, sociologové rozumí fungování společnosti a mohou proto poskytnout informace ohledně např. dynamiky společnosti a jejích zákonitostech, které jsou důležité pro začlenění dítěte do ní.

Adoptivní rodiče musí ve Švédsku dostat souhlas od místní komise sociální péče, která rodinu před udělením souhlasu prověřuje. Komise pak musí vypracovat jakousi studii týkající se potencionálních rodičů. Ta musí zahrnovat informace o:

1. dětství a dospívání rodičů, jejich vzdělání, zaměstnání, o jejich vztazích s rodiči a sourozenci.
2. jejich současných životních podmínkách – o majetku, příjmu, domácím prostředí, apod.
3. zdravotním stavu minulém i současném
4. charakteristických vlastnostech a zájmech, členství v klubech a různých asociacích, trávení volného času a známých a přátelích
5. náboženské příslušnosti, postojích
6. manželství a manželských vztazích – jak se manželé vidí navzájem, jak vidí své předchozí vztahy. Postoj lidí kolem manželů k jejich plánované adopci
7. záměr mít další děti
8. motivace k adopci
9. znalosti a zkušenosti s dětmi, očekávání a příprava na rodičovství
10. doporučení nejméně dvou lidí, kteří manželé znají.

Speciální pozornost je věnována tomu, jak rodiče dobře rozumí pojmu adoptivní dítě, jeho potřebám a významu plánované adopce. Takto je možné vyhnout se pozdějším nedorozuměním způsobeným neznalostí. Rodiče by se též měli před plánovanou adopcí zúčastnit rodičovského kurzu. Pokud žadatel obdrží souhlas k adopcí, je tento platný dva roky. Děti mohou adoptovat manželé a stejně tak registrovaní partneři stejného pohlaví. Adopci homosexuálním párům povoluje Švédsko od roku 2003. Od července roku 2007 mohou požádat švédské lesbické páry o umělé oplodnění.

O adopci ve Švédsku mohou požádat i rodiče, kteří žijí a chtějí žít sami, bez partnera. To je rozdíl oproti českým poměrům, kdy je nutné před adopcí prokázat jako podmínku pro adopci pevný manželský svazek a silné ekonomické zázemí. To je jistě v zájmu dítěte, chceme, aby dítě vyrůstalo v úplné rodině a nestrádalo nebo nebylo z ekonomických důvodů později opět odloženo. Švédsko je sociální státem, tedy státem, který usiluje o ekonomické a sociální zabezpečení svých občanů. Ve Švédsku není příliš lidí na dně společnosti, troufám si z vlastních zkušeností tvrdit skoro nikdo, každý má nárok na to, aby se o něj stát postaral. Následkem toho má i svobodná adoptivní matka dostatečnou finanční podporu státu pro výchovu dítěte bez pomoci partnera, tedy dítě jí může být bez obav svěřeno. V 60. letech dokonce ve Švédsku nebyly „ekonomické zdroje a sociální status (v osvojovacím procesu, pozn.) to nejdůležitější“ (Björklund, Lindahl, Plug, 2005, str. 9). Očekávalo se ale, že bude matka schopná zůstat doma a o dítě se starat, životní úroveň jí byla dorovnána státem. Tady můžeme vidět ocenění vztahu matka – dítě. Důraz se nutně neklade na úplnou rodinu, ale na důležitost vyhnout se v životě dítěte institucionální péči. Přeci jen i neúplná rodina je lepší, než institucionální péče, která, byť je sebelepší, způsobuje deprivace a jiné problémy v životě dítěte (viz dále). Svěřováním dětí do péče svobodných matek se tak notně snižují počty dětí, které musí setrvávat v institucionální péči. Tím, že se děti poskytují k adopcí jen úplným párům, jako je tomu např. v ČR, se šance dětí na novou rodinu tenčí, protože v dnešní době, ať již z jakéhokoli důvodu, mnoho lidí setravává mimo partnerský vztah a automaticky tak tedy ztrácí nárok dítě si adoptovat.

Švédská míra sňatkovosti byla koncem 90. let nejnižší na světě. Na 1000 svobodných žen připadlo 17.4 uzavřených manželství, oproti např. USA, kde ve stejné době připadlo na 1000 svobodných žen 43.4 uzavřených sňatků (Popenoe, 2006). Toto „však neznamená, že by Švédové žili sami, žijí ve svazku, nikoli však manželském“ (Popenoe, 2006, str. 68). Okolo 28% všech párů ve Švédsku žije mimo manželský svazek. Mnoho páru nevstoupí do manželství ani poté, co se jim narodí dítě (tamtéž). To je možná způsobeno tím, že Švédsko je

zemí protestantů, kteří oproti katolíkům dnes již nekladou tak velký důraz na svazek manželský. Nosná je také tradice silného feminismu ve Švédsku, který po léta bojuje proti patriarchálnímu uspořádání politiky a rodinného života. Ve Švédsku jsou také veškeré státní benefity směřovány na jednotlivce, neexistuje např. společné zdanění manželů, jako v ČR. Stejně velké úlevy na daních může mít ve Švédsku jednatel jako v Čechách mohou mít manželé. Partneři tedy jako manželé nemají ve Švédsku větší výhody, než když spolu žijí nesezdaní, čímž se manželství tak trochu deinstitucionalizuje. Toto se pak odráží ve statistikách, Švédsko patří k zemím s nejmenší rozvodovostí na světě. Ale to je logickým důsledkem toho, že se páry neberou. V případě, že páry nejsou sezdané, nemohou se ani rozvést, a tak nefigurují ve statistikách o rozvodovosti. Naopak např. v USA mají největší rozvodovost na světě (Popenoe, 2006). To může být vysvětleno důsledky prostředí tzv. *melting pot*, tedy prostředí, kdy se z heterogenní společnosti stává společnost homogenní. Lidé různých kultur, ras a náboženství tvoří multietnickou společnost. Vstupují-li častěji, vzhledem k počtu obyvatel, do manželství v USA lidé odlišných kultur a náboženství, dochází také častěji k nedorozumění a nepochopení, které z této odlišnosti pramení, a tak se tyto páry také častěji rozvádí.

Tradičně nízká míra sňatečnosti tedy ve Švédsku dala vzniknout možnosti adopce dítěte i svobodným matkám, případně párům žijícím mimo manželský svazek. Tím dala větší šanci na novou rodinu více dětem, ať již těm z běžné populace nebo mezinárodně adoptovaným, které by jinak musely trávit dětství v ústavní výchově. Stejná praxe by jistě i v Čechách ulevila mnoha dětem a adoptivním rodičům. Adoptivní děti by tak měli větší šanci na umístění, neboť by se počet žadatelů zvýšil o svobodné adoptivní matky nebo páry žijící mimo manželský svazek. V Čechách se děti do náhradní rodinné péče umisťují jen do manželských svazků, protože se předpokládá, že by dítě mělo vyrůstat v úplné, stabilní rodině. Pravdou zůstává, že manželství jako instituce má jistý psychologický efekt na udržení manželství, potažmo partnerství, tedy i větší stabilitu rodinného prostředí pro dítě. Mají-li manželé partnerské problémy, jsou většinou představou procesu rozvodu tak trochu nuceni situaci řešit intenzivněji. Ne nadarmo je např. v Holandsku zavedený poměrně vysoký rozvodový poplatek 300-500 EUR, manžele to přinejmenším donutí více se zamyslet nad svým rozhodnutím, výsledkem pak může být i přehodnocení takového rozhodnutí a zkvalitnění partnerského vztahu, tedy i zkvalitnění prostředí pro správný vývoj dítěte. Na druhou stranu rodiče, kteří spolu zůstávají i přes nevyřešitelné partnerské problémy, protože se domnívají, že pro dítě je nejdůležitější vyrůstat za každou cenu v rodině úplné, jistě také nedělají dobře. Prostředí, kde se rodiče každý den hádají, protože spolu nemohou nebo

nechtějí žít, je pro dítě traumatizující. Možná více traumatizující než poklidný život pouze s jedním z rodičů za možnosti toho druhého navštěvovat nebo s ním trávit vymezený čas. Tak jako tak by se umožněním adopce i mimo manželský svazek poskytlo více dětem více příležitostí získat náhradní rodinu. Faktem ale zůstává, že v Čechách svobodné matky nemají zdaleka takovou finanční ani institucionální podporu státu, jako je tomu ve Švédsku. Svěřit dítě svobodné matce v Čechách znamená ekonomicky ho svěřit jednomu příjmu bez nároku na finanční kompenzaci pro svobodné matky. Matka by se tak mohla dostat do finanční tísně a dítě by tím pádem mohlo relativně strádat. V případě, že by matka přecenila své možnosti, mohla by se dostat do situace, pro kterou v Čechách matky často své děti odkládají do institucionální péče, tedy nedostatku financí, a dítě by tak byla nucena odložit. Se změnou adopčních podmínek by musela přijít i změna státních podpor pro adoptivní rodiče. Ty v Čechách v současnosti nedostávají žádný speciální finanční příspěvek od státu, ani jinou podporu. Výjimkou jsou rodiny pěstounské, které jsou považovány za poskytující profesionální péči, tedy i plat zasluhující. Ve Švédsku oproti tomu dostávají adoptivní rodiče, stejně jako rodiče biologičtí, podporu nejen ve formě placené rodičovské dovolené, a to ve výši plného platu po dobu 13-ti měsíců, ale jak již bylo řečeno svobodné matky i ve formě finanční podpory, aby se matka mohla o dítě lépe starat. Rodinná politika je ve Švédsku evidentně prioritní záležitostí. Kde jsou kořeny takovéto filosofie přístupu k rodině jako k ceněné instituci?

8. ALVA MYRDAL A KOŘENY ŠVÉDSKÉ RODINNÉ POLITIKY

Švédka Alva Myrdal formulovala již ve 30. letech 19. století spolu se svým manželem Gunnarem Myrdal sociálně demokratickou tezi prudkého poklesu porodnosti ve Skandinávii. Teorie spočívala v udržení porodnosti na hladině prosté reprodukce „socializací nákladů a břemene péče o děti“ (www.obcinst.cz, cit. 15.11.2007). Společně vytvořili jakousi konstrukci moderního zaopatřovacího státu. Alva Myrdal později vystoupila na zasedání OSN s příspěvkem na téma Přebytek energie vdaných žen, kde prohlásila, že ženě práce v domácnosti a péče o manžela nestačí, že potřebuje pracovat. Údajně tak učinila poté, co se její vlastní manželství dostalo do potíží. Nedlouho poté byla Alva Myrdal zvolena zastupující sekretářkou generálního tajemníka v Sociální komisi OSN, což v podstatě odpovídalo nejvyššímu postu zastávanému ženou v OSN té doby. Ve své funkci se zabývala ženskými otázkami, populací, sociální politikou a lidskými právy, chtěla své postavení využít ve prospěch prosazení své verze sociálně demokratického feminismu. Generální shromáždění

OSN pak schválilo roku 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv s jejím důrazem na rodinu.

Rodinný model, který Evropě zůstal z 19. století, považovala za patologický. Prosazovala nový model rodiny, kde „odpovědnost za děti je celospolečenská“ (Myrdal in Carlson, 2000, str. 226). Požadovala státem financované jesle, školky, zájmové aktivity dítěte ale i oblečení. V té době byla poněkud revoluční její myšlenka na potratovou politiku a časnou sexuální výchovu dětí. Později ve svém životě Alva Myrdal přesunula svoji působnost do UNESCO, kde spolu s ostatními sociálními demokraty podnítila mnoho změn v pojetí práv žen. Kromě zaměstnanosti žen se věnovala potlačení prostituce a důrazu na rodinu jako na základní a přirozenou společenskou jednotku.

Myšlenky Alvy Myrdal byly v některých ohledech extrémní, nicméně je patrné, že svojí působností ve dvou nejdůležitějších organizacích světa podnítila mnoho změn, které byly ku prospěchu ženám na celém světě a nepřímo tak ovlivnily budoucí populaci Švédska ale i ostatních evropských zemí. Švédsko uznalo naprostou rovnost pohlaví a emancipaci žen jako společenská fakta. Model sociální politiky je koncipován jako tzv. *woman friendly* – přátelský k ženám, svojí zlatou éru zaznamenal v 50. – 60. letech 20. století. Od 60. let je kladen důraz na tzv. *dual earn family* – model rodiny s dvojím příjmem, od 70. let se pak zavádí podpora rodičovské dovolené rovnoprávné pro oba partnery .

Program rodičovské dovolené umožňuje dnes švédským matkám i otcům zůstat doma s dítětem celých 13 měsíců za téměř plného platu. Oba rodiče mají právo zůstat doma s každým dítětem až 1,5 roku bez ztráty zaměstnání. Roku 1994 zavedla švédská vláda tzv. *pappa month* – zákonný měsíc dovolené rezervovaný pro otce rodiny. To proto, že ačkoli měli otcové právo zůstat doma s dětmi, byli obviňováni z nízkých ambicí a často tak byli během své rodičovské dovolené propuštěni, „nebo byla dovolená překážkou v jejich povýšení“ (www.rovneprilezitosti.cz, cit. 2.11. 2007). Pokud by si otec dovolenou nevybral, rodina by v tomto měsíci ztratila nárok na finanční dávku, čímž otec prakticky nutí zůstat doma s dítětem alespoň měsíc a zároveň ho v očích zaměstnavatele obhájí zákonným ustavením této otcovské dovolené. Otcům je tak zajištěna rodičovská dovolená, aniž by doznali nějaké újmy v práci a zároveň tak stráví s dítětem doma minimálně jeden měsíc, pokud nechtějí využít nárok na plných 13 měsíců dovolené. Kromě měsíce nucené dovolené mají ze zákona nárok na dva týdny placené dovolené těsně po narození dítěte.

Rodiče mají ve Švédsku ze zákona také nárok na již zmíněné tzv. rodičovské pojištění, které rodiče opravňuje k dočasnému uvolnění z pracovních povinností s nárokem na finanční kompenzaci, pokud je třeba věnovat čas vyřizování různých náležitostí týkajících se adopce,

zejména adopce mezinárodní, nebo jiným náročným rodinným záležitostí. Rodiče mají také nárok na nemocenskou, pokud jsou nuceny zůstat s dítětem doma po dobu jeho nemoci.

Švédsko je vůbec zemí pro mezinárodní adopce velmi vhodnou. Jednak je sociálním státem, tedy pro rodiče jistotou, že se nedostanou do finanční a sociální tísně, jednak je zemí velmi přátelskou k imigrantům. To je pro mezinárodní adopce velmi důležité, protože to, jak se země staví k imigraci, vytváří prostředí pro přijetí dítěte minoritního původu. Je-li země imigraci otevřená, tedy neposílá lidi jiných národností pryč, má pro ně pochopení a umí s nimi pracovat, umí je začlenit do své společnosti, dává najevo svým občanům, že jsou imigranti její součástí. To logicky vytváří dobré podmínky i pro adoptivní děti minoritního původu, tedy původu odlišného, v zemi menšinově zastoupeného. Švédsko má jistou imigrační politiku, ví, co s imigranty dělat, jak se k nim chovat, vytváří jim nápomocné, vzdělávací a sdružovací instituce. Vytváří tak prostředí pro jejich začlenění. Adoptované dítě minoritního původu tak má v zemi stejné postavení jako imigranti. Tedy je přijímáno, přistupuje se k němu s pochopením a respektem.

9. OSOBNÍ IDENTIFIKAČÍ ČÍSLO JAKO ZÁKLAD JISTÉ IMIGRAČNÍ POLITIKY A PŘÍSTUP K PODKLADŮM PRO VÝZKUMY

Švédsko je, jak již bylo řečeno, sociálním státem, což má mnoho výhod ať už více či méně sporných. K jedné z nich patří centrální registr veškerého obyvatelstva propojený s tolika institucemi, na kolik si jen vzpomenete. Každý švédský občan má přidělené tzv. personnummer, neboli osobní identifikační číslo, pod kterým je registrován v několika registrech nejrůznějšího druhu, a které občana provází celý život, a stejně jako české rodné číslo je nezbytnou součástí jednání s mnoha institucemi. Toto číslo může také dostat každý přistěhovalec, mezinárodní student, či jiný, kdo ve Švédsku zamýšlí pobývat delší dobu. Relativně jedinou podmínkou pro získání čísla je mít stabilní místo k bydlení, což se může vzhledem k těsné imigrační politice jevit jako problém. Málokdo přistěhovalci pronajme pokoj či byt k bydlení, pokud jako doklad jeho příjmu nemá smlouvu se švédským zaměstnavatelem, aby se ujistil, že dotyčný bude nájem skutečně platit. Jste-li přistěhovalec nebo jen někdo, kdo si ve Švédsku zamýšlí najít práci, těžko se můžete hned v prvním okamžiku prokázat jakoukoli smlouvou. Sehnat ve Švédsku práci v pozici přistěhovalce rozhodně patří k nejtěžším věcem, sehnat bydlení se tedy stává následně noční můrou, kterou je posléze i obdržení onoho personnummer, neboť dotyčné číslo neobdržíte, pokud nemáte místo k bydlení, místo k bydlení nemáte pokud nemáte práci, a práci nemáte, protože není ani trochu lehké ji sehnat, nehledě na to, že bez personnummer vás nikdo nezaměstná. Kromě případu, kdy se žadatel registruje jako uprchlík a číslo tak získá automaticky, je to tak trochu začarovaný kruh, který svou komplikovaností způsobuje zoufalství nejednomu přistěhovalci, ale který také má své opodstatnění. Imigraci je třeba regulovat, aby se nestala nekontrolovatelnou a nevyvolávala tak xenofobii, protože tu vyvolá snadno, pokud se ve státě vyskytují lidé z jiných zemí, kteří se pohybují v ilegalitě, tedy vrhají špatné světlo na ostatní příslušníky své národnosti, kteří, byť nežijí v zemi ilegálně, se tak stereotypně stávají nechtěnými. Stejně jako jsou nechtěnými ti, kteří se v ilegalitě pohybují. Toto osobní číslo umožňuje švédskému státu kontrolu nad prakticky jakýmkoli pohybem jeho držitele, což se může v perspektivě postkomunistického státu jevit jako omezení osobní svobody, na druhou stranu však umožňuje rychlou komunikaci mezi mnohými institucemi a také sběr dat, která mohou být využita pro statistiky a výzkumy.

Švédsko má až neuvěřitelné penzum nejrůznějších registrů, které shromažďují informace nejrůznějšího druhu právě na základě obdrženého personnummer. Patří mezi ně například Registr švédské populace, Registr bydlení, Švédský národní rodičovský registr,

Registr celkové švédské populace (od Registru švédské populace se liší tím, že zahrnuje i populaci narozenou mimo Švédsko), Registr příjmů, Registr propuštění ze švédských nemocnic, Národní registr úmrtí, Národní registr soudních případů a mnohé další. Všechny tyto registry jsou přístupné prakticky jakékoli státní instituci, tzn. že se např. soud může dozvědět, že jste byli před čtyřmi lety hospitalizováni na psychiatrii, čtyřikrát za poslední dva roky změnili bydliště, že jste adoptivní rodič a podobně. Nic z toho není zrovna příjemná věc, neboť kamkoli přijdete, tam máte pocit, že o vás něco vědí. Nicméně tyto registry založené na identifikaci jedince právě pomocí onoho personnummer mohou poskytnout, jak již bylo výše zmíněno, číselné a kvalitativní podklady pro výzkum.

10. ZVÝŠENÁ MÍRA SEBEVRAŽEDNOSTI A JINÝCH PSYCHOPATOLOGICKÝCH PORUCH U MEZINÁRODNĚ ADOPTOVANÝCH

Švédsko je státem s největší mezinárodní adoptivní populací v Evropě, a také státem s největším poměrem této populace na hlavu ve světě, čítá 1-1.5% veškeré populace narozené po roce 1965“ (Hjern, Libland, Vinnerijung, 2002, str. 443). Díky již výše zmíněným registrům máme přístup k výzkumům týkajících se zdravotních, socioekonomických, a jiných aspektů také dětí adoptovaných ze zahraničí. Existuje několik longitudinálních studií poukazujících na zvýšenou míru sebevražednosti, psychiatricky diagnostikovaných poruch a zneužívání drog a kriminality u mezinárodně adoptovaných dětí ve Švédsku. Studie obvykle sestávají ze statisticky zpracovaných dat získaných ze zmíněných registrů. Jedna z takovýchto statistik říká, že „... ze zkoumaného vzorku mezinárodně adoptovaných dětí měly tyto děti 3 až 6 krát vyšší procento pokusů o sebevraždu než ty z populace žijící ve své rodné zemi, tedy Švédsku, a žijící se svými biologickými rodiči“ (tamtéž, str. 445). Tyto děti jsou dle stejného průzkumu také častěji doporučovány k vyšetření psychiatrem nebo dokonce k hospitalizaci. Další studie srovnávající sebevražedné chování mezi dětmi adoptovanými ze zahraničí a dětmi adoptovanými v rámci své rodné země, tedy Švédska, poukazuje též na zvýšenou míru sebevražedného chování u dětí adoptovaných ze zahraničí. „Coxova regresivní analýza ukázala významně zvýšenou náchylnost k pokusům o sebevraždu jako u mezinárodně adoptovaných, tak u adoptovaných v běžné populaci“ (Borsziskowski, 2005, str. 98). „V souhrnu se u mezinárodně adoptovaných prokázala větší míra sebevražednosti a pokusů o sebevraždu než u adoptovaných v běžné populaci“ (tamtéž, str. 99). Otázka tedy je nasnadě a odpověď se zdá být zdánlivě jednoduchá. Děti adoptované ze zahraničí procházejí vleklým procesem hledání vlastní identity, ve Švédsku se obvykle na první pohled jasně liší od ostatní populace, protože barva pleti je vzhledem k teritoriím, z kterých si Švédové děti adoptují (např. Latinská Amerika, Korea, Indie), naprosto odlišná od téměř sněhově bílé skandinávské. Jsou tak vystaveni jasnému optickému vyčlenění ze společnosti, což samozřejmě vede k pocitům méněcennosti, útlaku ze strany vrstevníku, a podobně. Bylo by tedy nasnadě říci, že zvýšená míra psychopatologických jevů je důsledkem traumat z diskriminace okolím. Jenže Švédsko je k imigrantům velmi tolerantní a otevřená země, kde nepotkáte školku nebo školu, kde by byly zapsány jen děti švédského původu, je zemí multikulturní. Samozřejmě zde existuje diskriminace, stejně jako v každé jiné společnosti, ve které se menšiny vyskytují, ať již menšiny národnostní, sociální nebo zdravotní, a žádný přistěhovalec ani ve Švédsku jistě nemůže říct, že by ji byl v sebemenší míře nepocítil na vlastní kůži. Nicméně pokud je

nějaký evropský stát tolerantní k menšinám a menšiny přijímající jako svoji součást, je to určitě Švédsko, multikulturní stát.

Ve většině evropských zemí, která přijímá přistěhovalce, ať už legální či ilegální, existuje vždy jazyková bariéra, protože např. azylantů jsou obvykle shromažďováni v azylových domech, kde čekají, co s nimi bude, a příliš se s nimi ve smyslu integrace nepracuje. Základním předpokladem pro integraci, je rozumět jazyku země. Ve Švédsku má každý přistěhovalec i kdokoli jiný, kdo se chce účastnit, možnost navštěvovat kurzy švédštiny pro imigranty, tzv. SFI – Svenska för inavandrare, neboli švédština pro přistěhovalce. Tyto kurzy jsou zcela zdarma a jedinou podmínkou pro přijetí do kurzu je držení onoho již zmíněného personummer, tedy důkaz, že se v zemi člověk nepohybuje nelegálně, ale je řádně zaregistrován na Migračním úřadu. Kurzy jsou časově velmi variabilní, ze široké nabídky si můžete vybrat takovou intenzitu a denní dobu, aby naprosto vyhovovala vašim možnostem. Rozřazovací testy a dotazníky, které započítí kurzu předcházejí, vytřídí do skupin lidi s podobným vzděláním a již nabytými znalostmi švédštiny, či úplné začátečníky, a kurz může začít. Vzhledem k tomu, že ve Švédsku je mnoho imigrantů, kteří nikdy neviděli latinku, a tedy by se nemohli kurzů zúčastnit, existuje pro ně kurz, kde si základy psaní a čtení osvojí, a časem tak mohou pokročit do jazykových kurzů. Jak již bylo řečeno, kurzy jsou zdarma, do nedávné doby byla dokonce návštěvníkům kurzu poskytována podpora v nezaměstnanosti po dobu, po kterou do kurzu chodili. Tzn. že do kurzu mohli chodit např. každý den na 6 hodin a dostávali od státu peníze, protože se předpokládá, že se imigrant musí nejprve řádně naučit švédsky, aby se mohl plnohodnotně zapojit do chodu švédské společnosti, aby ho švédská společnost mohla využít ku prospěchu svému, tedy pracovně. Přistěhovalci tak měli možnost plně se věnovat osvojení si jazyka, aniž by museli svůj čas dělit mezi práci, rodinu a kurzy. Tento systém byl nedávno zrušen, státní podpora již není návštěvníkům kurzu poskytována, nicméně kurzy jsou stále zdarma otevřené každému, končí státní zkouškou z jazyka, kterou je třeba se prokázat např. v případě, že jako cizinec chcete ve Švédsku studovat ve švédštině, nebo jako důkaz zaměstnavateli, že se domluvíte např. se svými klienty a podobně. Anglicky sice umí ve Švédsku téměř perfektně každý, od dětí raného školního věku až po důchodce, ale bez švédštiny prakticky řádné zaměstnání dle svého vzdělání a schopností nedostanete. Švédsko si tak svým způsobem i buduje poslušnost přistěhovalců, platí zákon – když vy chcete něco od nás, musíte pro nás taky něco udělat, rozuměj minimálně se naučit Švédsky. Funguje nepsaný zákon, že se jako přistěhovalec chcete naučit jazyk země, ve které budu nyní žít, protože švédský stát toho pro imigranty dělá opravdu mnoho, a není neobvyklé, že

chvillemi cítíte skutečně vděčnost, že tak jako přistěhovalec ve Švédsku nemusíte trávit roky v zoufalých podmínkách azylových domů, protože neumíte v nejhorším případě ani číst.

Vzhledem tedy k tomu, že je Švédsko zemí již velmi na imigranty uvyklou, že je naprosto běžné, že se zeptáte někoho, kdo je na první pohled například z Blízkého Východu, na to, odkud je, a on vám suverénně odpoví, že ze Švédska, protože se Švédem být cítí z mnoha a mnoha důvodů, vzhledem k tomu, že v učebnicích švédštiny jsou například články o svaté Lucii, která je jako jediná svatá katolické církve uctívána i protestantsky zaměřenými Švédy a Nory, doprovázeny fotografiemi Indky zobrazené s tradičními svíčkami na věnci na hlavě, si nemyslím, že by zvýšená sebevraždnost dětí adoptovaných ze zahraničí v porovnání s dětmi švédské národnosti adoptované opět Švédy, mohla být vysvětlována zejména frustracemi z vizuální odlišnosti od zbytku švédské populace, následkem čehož tedy diskriminace a traumat z ní, což se nabízí jako nejsnadnější vysvětlení statisticky prokázané vyšší sebevraždnosti mezinárodně adoptovaných. Etnická odlišnost a s tím spojená potenciální diskriminace je samozřejmě faktor s vysokou hodnotou v procesu vzniku psychopatologických jevů, nicméně zrovna Švédsko není zemí, kde by se mohlo mluvit o rasové diskriminaci v takové míře jako třeba v jiných evropských státech. Myslím si, že již zmíněná zvýšená sebevraždnost by spíše mohla poukazovat na frustraci způsobenou věkem adoptovaných dětí. Děti adoptované ze zahraničí jsou adoptovány ve věku poměrně vysokém. Dítě je často odloženo například v druhém roce života, kdy za sebou má již tu nejdůležitější část života v často zoufalých podmínkách. Je nutné vzít v úvahu prenatální, preadopční, a postadopční faktory, které u dětí adoptovaných ze zahraničí v porovnání s dětmi adoptovanými ve svém rodném Švédsku, často představují klíčové hodnoty ve vývoji psychiky dítěte negativním směrem.

Děti adoptované z Latinské Ameriky se ve Švédsku považují za nejnáchylnější k zneužívání drog, páčání kriminální činnosti, sebevraždnému chování a podobně. „Děti adoptované ve věku čtyř až šesti let s místem narození v Latinské Americe jsou významně spojeny s duševními problémy a sociální nepřizpůsobivostí“ (Hjern, Libland, Vinnerljung, 2002, str. 446). A opět by se nabízelo začít zkoumat kulturní, ekonomické, a sociální prostředí např. Kolumbie, které by se předpokládalo jako něčím specifické, pokud následný vývoj dítěte ve svých důsledcích takto ohrožuje. Jenže jako již bylo výše zmíněno, ve Švédsku se děti adoptují nejčastěji z Latinské Ameriky (převážně Kolumbie), Indie a Jižní Korey. Myslím si, že je velmi těžké porovnávat právě tyto tři země ve smyslu životních podmínek biologických rodičů, tzn. preadopčních faktorů před odložením dítěte do institucionální péče. Každá z těchto tří zemí má natolik závažné ekonomické a sociální problémy, že nemůžeme

specifikovat právě Kolumbii jako tu nejhorší z nich. Důležitý je dle mého názoru právě věk adoptovaných dětí a také úroveň právě institucionální preadopční péče, tedy péče, do které je dítě svými biologickými rodiči odloženo, protože ta bývá obvykle mnohem delší než pobyt dětí v jejich biologických rodinách těsně po narození. Z Kolumbie se do Švédska dostanou adoptivní děti nejpozději, protože Kolumbijským úřadům údajně trvá nejdéle dítě uvolnit. Preadopční faktory, zdůrazňuji spíše ty institucionální než ty spojené s životem ve své biologické rodině, tedy v případě dětí z Kolumbie hrají nejspíše větší roli než u dětí z jiných zemí, protože z časového hlediska na dítě působily nejdéle ze zmíněných tří zemí. Tyto děti nejdéle zažívaly odloučení od rodičů, ať již biologických či adoptivních, zkrátka odloučení od rodiny. Jak již víme, odloučení od rodičů v nejranějším věku dítěte může dát základ mnoha budoucím sklonům k nejrozličnějším poruchám, ať už psychosomatickým, fyziologickým či mentálním. Dále je také možné spekulovat o tom, že kolumbijské děti v porovnání např. s dětmi z Jižní Koreje (viz dále) vzhledem k úrovni preadopční péče nejdéle zažívaly chudobu, špatné hygienické podmínky, apod. Výše zmíněný citát také poukazuje na adoptivní věk 4-6 let, tzn. adoptivní věk, který je obecně považovaný za pozdní adopční věk, to znamená věk, který je již v kontextu mezinárodních adopcí považovaný za problematický. Děti adoptované v tomto věku jsou již velmi mále ovlivnitelné, je tedy více než pravděpodobné, že jsou ve smyslu pozdějšího vývoje více náchylné k vzniku psychopatologických nebo sociopatologických poruch, ať již pocházejí z jakéhokoli prostředí.

Sebevraždnost se ve zvýšené míře vyskytuje jak u mezinárodně adoptovaných tak u adoptovaných v rámci své vlastní populace. Děti adoptované ze zahraničí se do švédských náhradních rodin dostanou poměrně později, než děti adoptované ve Švédsku. Vzhledem k delší době strávené v nejranějším, tudíž nejdůležitějším věku dítěte mimo rodinu, ať už adoptivní či biologickou, to považuji za mnohem podstatnější faktor pro vznik výše zkoumaného sebevražedného chování a jiných poruch chování či mentálních problémů, než etnickou odlišnost dětí a možnou diskriminaci s ní spojenou. Je velký rozdíl být z Blízkého Východu a žít ve Švédsku, a být z Blízkého Východu a žít v Čechách. Ve Švédsku jste jako příslušník jiného etnika stále cizincem a vždy budete, ale dostanete šanci zařadit se do běžného života bez toho, aniž byste museli uplácet úředníky, potupně žít v nelidských podmínkách v azylovém domě, zažívat strach, kdy vám kdo unese dítě nebo ho někde fyzicky napadne, protože je na první pohled odlišné od běžné populace. Větší míru sebevražednosti u mezinárodně adoptovaných oproti adoptovaným z vlastní populace považuji tedy ve švédském kulturním kontextu nikoli zejména za důsledek příslušnosti k odlišnému etniku, ale za důsledek snad nejvíce negativního preadopčního faktoru, a to je dlouhé odloučení od

rodinného prostředí v důsledku delší doby, za kterou se dítě ze zahraničí dostane do nové rodiny do Švédska. „Ve vývojové psychologii dnes můžeme pokládat za prokázané, že přibližně v sedmém a osmém měsíci život dítěte, tj. za polovinou jeho kojeneckého věku, se za normálních okolností objevuje tzv. specifický citový vztah k mateřské osobě. Nemusí to být jen jeho biologická matka, nýbrž každý, kdo poskytuje dítěti vědomí životní jistoty a bezpečí, kdo svou přítomností zbavuje dítě úzkosti z neznámého a následkem toho i nebezpečného světa“ (Matějček, 2003, str. 67). Dlouhodobé odloučení dítěte od rodinného prostředí, ať již biologického nebo adoptivního, v takto raném věku má za následek to, že si dítě tento specifický citový vztah k matce nevytvoří, tedy nevytvoří si základní vztah, který je determinující pro utváření vztahů dalších. Dítě není úzkostí zbaveno matkou, tudíž s úzkostmi musí bojovat samo, stejně jako nemá základní životní jistotu ve vztahu k matce, velmi těžko si ji bude utvářet ve vztahu k někomu jinému. Není neobvyklým jevem, že děti, které vyrostli v institucionální péči, tedy byly ochuzeny o uspokojení základních potřeb matkou, velmi těžko navazují partnerské vztahy, protože nejsou naučené důvěřovat, nehledě na nízkou hodnotu sebe sama, která pramení z pocitu, že „je ani vlastní rodiče nechťeli,“ a je poměrně klíčová pro navázání zdravého partnerského vztahu. Tyto děti se tak v dospělosti neodvažují navázat vztah, protože nevěří, že by pro někoho mohly být dost dobré, nebo se naopak vrhají do vztahů za každou cenu, protože cítí velkou potřebu být konečně milovány, a stávají se tak nezřídka oběťmi domácího násilí, protože potřeba být milován je jim nadřazena nad sebeúctou. Celoživotně tak selhávají v uspokojování vlastních potřeb, což se domnívám je důvodem k vzniku deprese. Pokud nevyhledají pomoc odborníka, mohou hledat řešení v tom, že si v nejhorším případě sáhnou na život.

Stejně jako známe názor, že děti z Jižní Ameriky jsou náchylnější ke vzniku duševních problémů a sociální nepřizpůsobivosti, známe mezi odbornou veřejností ve Švédsku i domněnku, že adoptivní děti z Jižní Koreje jsou děti v pozdějším věku nejméně problematické. Jsou vnímány jako děti méně náchylné k pozdějším problémům vyplývajícím z procesu spojených s mezinárodním osvojením. Věk 4 let je obvykle považován za zlomový v adopčním procesu, děti do čtyř let jsou nejlépe osvojitelné, jsou považovány za ty, které se lépe adaptují, jejichž výchovu lze ještě ovlivnit s pozitivním výsledkem, stále se učí. Děti nad čtyři roky věku jsou již vnímány jako v osvojovacím procesu méně přizpůsobivé a tedy méně žádané. Jeden z výzkumů vyzdvihuje korejské děti jako kognitivně rezistentní věkové hranici. „Intelligenční výkon nebyl lepší v případě adoptovaných v nižším věku než 6 měsíců, než v případě adoptovaných ve věku vyšším, pokud tento věk nepřesahuje 4 roky. Příjezd (příjezd do adoptivní rodiny, pozn.) ve věku vyšším než čtyři roky byl spojen se značně

nižšími výsledky (v testech kognitivních schopností, pozn.) u dětí adoptovaných z jiných zemí než z Jižní Korey“ (Odenstad, Hjern, Lindblad, Rasmussen, Vinnerljung, Dalen, 2008, str. 1810). Děti z adoptované z Jižní Korey se tedy zdají být navzdory věku poněkud inteligenčně výjimečné. Tato studie zpracovávala data z testů kognitivních schopností, které musí každý švédský občan absolovovat, když rukuje do armády, testy jsou povinné, stejně jako vojenská služba. Výsledky testů patří tedy pouze mužskému pohlaví, výsledky stejných testů pro pohlaví ženské nejsou k dispozici. Otázkou tedy zůstává, nakolik jsou výsledky testů relevantní. Bylo by dobré vědět, zda existuje genderový rozdíl mezi výsledky testů kognitivních schopností, zda pohlaví nějak ovlivňuje podvědomé vnímání adopčního procesu, zda se například chlapci adaptují lépe než dívky či naopak. Takto je možné výše zmíněnou studii považovat pouze za genderově případovou, a tím nepříliš platnou. Nicméně i kdyby byla jen z poloviny, tedy z té mužské poloviny, relevantní, může něco vypovídat o výjimečnosti dětí adoptovaných z Jižní Korey. Z čeho může taková výjimečnost plynout?

Jižní Korea je jednou ze zemí, odkud se do Švédska poskytují děti k adopci nejčastěji. Tato země je vnímána jako ta z těch více rozvinutých, co se preadopční péče týká. Adoptivní agentury jsou zde přísně kontrolovány vládou. Každá taková agentura vyžaduje psychologa, lékaře a sestru, nejméně 50% personálu musí mít minimálně 4-letý výcvik pro sociální pracovníky. To je v porovnání s ostatními dárcovskými zeměmi poměrně revoluční prvek v procesu poskytování dětí k adopci. Pokud situaci velmi zjednodušíme, můžeme říci, že děti z Jižní Korey mají v porovnání s ostatními neevropskými zeměmi zajištěnou relativně nejlepší preadopční péči. Mnoho z těchto dětí bylo dáno k adopci matkami, které dítě počaly mimo manželský svazek a nemohly si ho ponechat, protože podle starého korejského práva nebylo možné si ponechat ani adoptovat vlastní dítě, které bylo počato mimo manželský svazek. Tyto děti mají možná mezi ostatními dětmi danými k adopci nespornou výhodu v tom, že netrpěly špatnými preadopčními podmínkami jako podvýživa, nevyhovující hygienické prostředí, špatné zacházení a podobně, protože je matky většinou hned po porodu poskytly k adopci, neboť věděly, že si dítě nemohou ponechat. V institucionální péči se jim pak vzhledem k výše zmíněnému dostalo poměrně dobré péče. Toto je i fakt, který potvrdily švédské rodiny, které si adoptovaly děti právě z Korey, všechny čtyři adoptivní rodiny, se kterými jsem na toto téma hovořila řekly, že jejich adoptivní děti byly v dobrém zdravotním i psychickém stavu, když si je první den přivezly domů. Jedna z těchto rodin, která si korejskou holčičku adoptovala před dvaadvaceti lety (ostatní rodiny měly poměrně aktuální zkušenost s adoptí z Korey) si stěžovala na to, že evidentně dostali jiné dítě, než jaké si vybrali. Přivezená holčička byla evidentně starší než ta, jakou si tenkrát ještě podle fotografie, vybrali. Dítě si samozřejmě i

přes tento fakt nechali. Adoptivní matka však popisovala velké komplikace s internalizací, tedy zvnitřněním, nebo-li přijetím dítěte za své. Ještě po šestnácti letech popisuje pocity osobního selhání, protože k dítěti nedokázala přilnout, a bojuje celý život s tím, že dnes již dospělou dívku nedokáže sama v sobě přijmout za vlastní. Nutno dodat, že tato rodina patří mezi adoptivní rodiče s vyšším vzděláním, adoptivní otec je klinický terapeut, adoptivní matka pak úspěšná divadelní režisérka, což si myslím pasuje do modelu rodičů, kteří věří, že adopci dítěte minoritního původu zvládnou a porozumí ji lépe, protože mají vysokoškolské, otec dokonce odpovídající, vzdělání. Bohužel se tak ani v tomto případě nestalo. Zde bych chtěla upozornit na již zmíněný *matching*, který je při výběru dítěte skutečně důležitý, byť spoléhá jen na pocity rodičů. Rodiče si zkrátka vyberou dítě, které jim je nějak vnitřně blízké, ať to již má nebo nemá nějaké racionální vysvětlení. V tomto případě také jistě hraje velkou roli i počáteční šok a následné trauma z toho, že rodina dostala dítě jednak jiné, než si vybrala, a jednak dítě mnohem starší, než si vybrala (původně vybrané holčičce měly být tři roky). Adoptivní matka se tak zmítala v nejrůznějších pocitech, nejdominantnější z nich byl asi pocit zmaru. Pět let se tito manželé pokoušeli o dítě vlastní, pak tři roky čekali, než mohli dostat vybrané dítě, a nakonec přijelo dítě úplně jiné a mnohem starší. Adoptivní matka najednou nemohla být matkou se vším všudy od raného dětství dítěte, musela náhle být spíš někým, kdo dítě musí svým způsobem přesvědčit, že ho miluje, protože dítě šestileté již nevnímá nepodmíněně, již dokáže mnoho věcí analyzovat, roztřídit a přiřadit jim význam. Tříleté dítě ještě může přirozeně zvnitřnit informaci a fakt, že má rodinu, tedy pocit bezpečí a zázemí, šestileté dítě již přemýšlí o tom, proč to tak je a jestli se mu situace vědomě líbí či nelíbí. Adoptivní matka se tak z vlastního pohledu na čas octla v situaci vychovatelky, nikoli adoptivního rodiče, nemohla si vlastně projít pocitem mateřství, který je pro ženy velmi důležitý.

Za zemi s tradičně nejhoršími preadopčními institucionálními podmínkami bylo vždy považováno Rumunsko. Po pádu Ceausescova režimu v roce 1989, kdy se otevřely hranice, a svět tak mohl spatřit následky diktátorské krutovlády, vyšly najevo i informace o tamní institucionální náhradní péči pro odložené děti, která v té době čítala 100 000 – 300 000 dětí, žijících v děsivých podmínkách (Johnson, Miller, Iverson, 1992). Dva roky po pádu diktátorského režimu se rozjelo mnoho Američanů, Kanadánů a občanů západoevropských států do Rumunska, aby si zde adoptovali dítě. „Během roku 1991 bylo adoptováno 7328 rumunských dětí, z toho 2450 do USA“ (tamtéž, str. 3447).

Rumunsko mělo typicky komunistický přístup k dětem, které v institucionální péči nesplňovaly podmínky spadající do kolonky „normální dítě.“ Děti, které byly shledány

mentálně a vývojově normálními, byly poslány do institucí, kde se jim dostalo velmi limitované lékařské a vzdělávací péče. Ty děti, které byly vyhodnoceny jako neschopné účastnit se v budoucnu pracovního procesu, byly poslány do ústavů pro takzvané nevyléčitelné, kde byly ponechány osudu stranou civilizace. Obě varianty byly svými podmínkami k životu naprosto nevyhovující s tím rozdílem, že děti shledané jako vývojově vyhovující, dostaly alespoň nějakou péči. Děti, které byly těsně po pádu rumunského režimu adoptovány do Ameriky, trpěly nejen klasickými příznaky emocionální deprivace způsobené institucionální péčí, podvýživou, retardací, nezhojenými zraněními, ale i množstvím nejrozličnějších nemocí, od žloutenky po parazity ve střevech nebo nákazou virem HIV, způsobenou pohlavním zneužíváním. Ze zkoumaného vzorku adoptovaných bylo pouze 10 (15%) dětí shledáno fyzicky zdravými a vývojově normálními. 8 z těchto 10- ti byli kojenci mladší 5-ti měsíců (Johnson, Miller, Iverson, 1992) , tzn. děti, jejichž délka pobytu v sirotčinci byla v porovnání s ostatními dětmi extrémně krátká. Tyto děti tak ještě neprožily v plném rozsahu nevyhovující podmínky, které se tak na nich nestihly zásadně podepsat.

Děti adoptované z Rumunska v té době trpěly tzv. psychosociálním nanismem, což je porucha, která je velmi dobře popsána, nicméně u nás známých dětí adoptovaných z jiných zemí se jen okrajově vyskytující. Děti trpící touto poruchou přestanou následkem intenzivní psychosociální deprivace růst, je narušeno i jejich chování, které je popisováno jako „bizarní.“ Fyziologicky se jedná o neresponsivitu na růstový hormon nebo jeho naprostou absenci v závislosti na různých stádiích poruchy. Psychosociální nanismus je chápán komplexně jako výsledek několika vlivů, např. i podvýživy a současně probíhajících infekcí v těle dítěte, ale za jeho hlavní příčinu je považována těžká psychosociální deprivace. Nanismus se dá léčit umělým podáváním růstového hormonu do těla dítěte, ale domnívám se, že to může mít pozitivní efekt pouze v případech, kdy jsou jako příčina nanismu popsány fyziologické prenatální či postnatální příčiny jako např. poškození stopky hypofýzy při porodu nebo nádorové onemocnění hypotalamo-hypofyzární oblasti. Známe mnoho psychosomatických poruch, které se projevují jako obyčejná nemoc, ale léky na ně nezabírají, protože nemají fyziologickou příčinou, na kterou léky obvykle působí. Pacienti se často vyléčí psychoterapeutickou péčí směřovanou na psychické podněty nemoc způsobující. Stejně tak je možné léčit psychosociální nanismus. „Po úpravě psychosociálních podmínek se jejich sekrece růstového hormonu normalizuje a nastává růstový výšvih“ (<http://www.rustovyhormon.cz/deficit-rustoveho-hormonu>, cit. 14.7. 2009). Bohužel nemám informace o konkrétních případech, ale věřím, že pokud je příčina psychosociální, měla by i léčba být psychosociální, a proto pevně doufám, že většině dětí z Rumunska trpících touto

poruchou, se jejich stav působením příznivých podmínek v jejich adoptivní rodině, ustálil, nebo zlepšil.

Nutno dodat, že děti ze zkoumaného vzorku, byly vybrány adoptivními rodiči z dětí ostatních v sirotčinci, tzn. byly to děti, které byly zhodnoceny jako pro adopci nejlépe vyhovující, tudíž trpící nejméně příznaky života v nevyhovujících podmínkách. Můžeme se tedy jen domnívat, v jakém stavu byly asi děti ostatní, které svým zdravotním a duševním stavem nebyly pro adoptivní rodiče vhodné.

Je možné zhodnotit, že nejhoršími preadopčními podmínky ze zmíněných dárcovských států trpěly adoptivní děti z Rumunska, a ty taky trpěli nejhoršími následky. Institucionální podmínky byly objektivně popsány jako nejhorší z hlediska základních hygienických podmínek, nedostatku výživy, rozšíření nemocí, nedostatku lidské péče. Jako subjektivně nejhorší byly obrazně a nevědomě popsány samotnými dětmi, u kterých se projeví jako porucha v růstu, což se domnívám je projevem nejvýraznějším, a projevem, který má dalekosáhlé následky. Když lidé trpí, a není to na nich vidět, trpí krátkou dobu, protože to ještě nestihlo zdevastovat jejich tělo. Pokud ale dítě trpí a trpí takovým způsobem, že se to na něm projeví poruchou růstu, tedy něčím tak výrazně viditelným, trpí evidentně velmi intenzivně a výjimečně. Domnívám se, že preadopční péče za Ceausescova režimu předčila všechny hororové scénáře, a upřímně se přiznávám, že kdybych počátkem devadesátých let uvažovala o adopci dítěte z jiné země, rozhodně bych ani na chvíli neuvažovala o dítěti z Rumunska, protože ač je mi jich velmi líto, nevěřila bych, že se moje adoptivní dítě někdy psychicky vyléčí z traumat způsobených preadopční péčí. Smekám před rodinami, které pevně věřily samy v sebe a rumunské dítě pocházející z těchto podmínek vychovaly.

Jak již bylo výše zmíněno, některé studie poukazují u mezinárodně adoptovaných na zvýšenou míru doporučení k psychiatrickým vyšetřením, dlouhodobou psychiatrickou péči nebo hospitalizaci na psychiatrii, oproti dětem, které vyrůstají u svých biologických rodičů. Zde se opět nabízí zdánlivě snadná odpověď na otázku, proč mezinárodně adoptovaní častěji musí navštívit psychiatra než děti vyrůstající ve vlastní biologické rodině. V rámci kulturně antropologických tezí bychom si mohli opět odpovědět velice jednoduše, mezinárodně adoptované děti musí čelit problémům vyplývajícím z jejich vizuální, kulturní a jiné odlišnosti, mají tedy více problémů než děti od ostatní populace se nelišící. Domnívám se, že odpověď zdaleka není tak jednoduchá a je možné najít ještě jiné faktory vedoucí k zvýšené frekvenci využívání psychiatrické péče.

Biologičtí rodiče mají, až na výjimky, poměrně jasný a daný proces internalizace vlastních dětí. V podstatě by se dalo říci, že o procesu internalizace, tedy přijetí dítěte, zde

svého biologického, a zvnitřnění pocitu rodičovství, není třeba u biologických rodičů polemizovat, protože proces proběhne sám. Matka, která dítě devět měsíců nosí v těle, ví vše o tom, jak svůj život propojit s ještě nenarozeným dítětem, vnímá jeho potřeby, svoje potřeby ve vztahu k dítěti, zkrátka jí již těhotenství propojí s dítětem natolik, že téměř nepochybuje o tom, že se právě stává rodičem dítěte, které bude milovat ji a ona jeho. Po porodu je s dítětem prakticky neustále, reaguje na ni a ona reaguje na něj, ví o všech bolístkách i radostech dítěte a dítě ví, jak s matkou komunikovat, zkouší, jak si přivolat pomoc, jak vyjádřit radost, přitáhnout pozornost. Oproti tomu adoptivní matka tímto přirozeným internalizačním procesem neprojde. Zhruba ví, co děti potřebují, protože ve společnosti existuje obecné povědomí o mateřství, tuší, co znamená, když dítě pláče, jak pozná, že je smutné a podobně. Jenže každé dítě je specifické a dítě, které prožilo první tři roky svého života tisíce kilometrů daleko, v podmínkách, o kterých se můžeme jen dohadovat, je ještě specifičtější. Každá adoptivní matka nejspíš bojuje se strachem, že nebude svému osvojenému dítěti rozumět. Že nepozná, jestli v noci pláče pro hlad, nebo pro noční můry, že nebude umět dítě o své lásce přesvědčit, pokud ji dítě bude odmítat, a že vůbec neví, jestli sama bude schopná k dítěti nepodmíněně přilnout, protože to není její dítě.

Domnívám se, že každá adoptivní matka mnohem více než biologická matka přemýšlí o vztahu k adoptivnímu dítěti jako o vztahu, kterému nemusí porozumět, popřípadě jako o vztahu, který nebude umět naplnit, proto se pro radu odborníka rozhodne častěji než biologická matka. Samozřejmě to není pravidlo. Pomiňme nyní adoptivní matky, které s internalizačním strachem vůbec nebojují a já si troufám tvrdit a trochu tento fakt simplifikovat a generalizovat, že jsou to ty matky, které jsou méně přemýšlivé, což se v náhradní rodinné péči ukázalo jako nesporná výhoda. Jsou to ty matky, které o sobě nepochybují a ani nikdy nepochybovaly, a proto nepochybují ani o tom, že osvojenému dítěti budou rozumět, že ho budou milovat, a že dítě bude milovat je. Pomiňme také biologické matky, které tolik pochybují samy o sobě, že pochybují i o tom, zda je jejich vlastní biologické dítě bude mít rádo. Tak málo rozumějí samy sobě, že se bojí, že nebudou rozumět ani svému dítěti. Myslím si, že lze říci, že pokud statistika říká, že „...bylo doporučeno k psychiatrické péči více mezinárodně adoptovaných dětí než dětí biologických.“ (Libland, Vinnerljung, 2002, str. 446), je to v mnohém také zapříčiněno tím, že adoptivní matky mají mnohem častěji pocit, že nemusí rozumět problémům svého osvojeného dítěte, a tak vyhledají odborníka, který dítě později např. převezme do psychiatrické péče nebo doporučí jiný postup. Naopak je mnoho rodin, kde se biologičtí rodiče tolik nestrachují o to, jestli svým dětem správně rozumí umí jim pomoci, a proto názor odborníka nikdy nevyhledají, i když

vnější pozorovatel by mohl shledat, že by to bylo více než nutné. Adoptivní děti se tak do registru psychiatricky léčených dostanou mnohem častěji než děti biologické

11. PSYCHODIAGNOSTIKA MEZINÁRODNĚ ADOPTOVANÝCH

Ve Švédsku existuje mnoho výzkumů a statisticky zpracovaných dat, která se týkají mezinárodně adoptovaných. Čísel, údajů, a podkladů obecně, je vzhledem k již výše zmiňovaným početným registrům mnoho. Interkulturně adoptované děti ve Švédsku již prakticky běžnou součástí společnosti, nicméně jsou běžně pod dohledem výzkumů, protože je dobré vědět, jak se tyto děti vyvíjí a začleňují se do společnosti. V porovnání např. s Českou republikou uvolňuje švédská vláda na tyto výzkumy poměrně dost peněz. Vzhledem k již zmíněné otevřenosti vůči imigrantům, kdy jsou imigranti vítáni jako budoucí švédští občané, pokud respektují všechna pravidla země, je poměrně nutné vědět, jak se lidem z jiných prostředí ve Švédsku daří, jak si vedou ve vzdělávání se, obecně jak moc se jim daří se do společnosti začlenit. Je výhodné zjistit, jaké mají potíže, aby bylo možné jim je pomoci odstranit a eliminovat tak různé potenciální společensko-patologické jevy pramenící např. z neschopnosti se integrovat nebo učit se. Švédové přišli na poměrně jednoduchou rovnici, z které mohou vytežít pro správný chod společnosti. Pociťují-li imigranti podporu a zájem ze strany státu, jsou státu vděční, nebo-li snaží se začlenit se do společnosti tak, aby mohli využívat veškerých jejích výhod. Podobná rovnice platí u interkulturně adoptovaných dětí. Je dobré znát jejich problémy plynoucí ze změny prostředí, aby bylo možné pomoci jim se s nimi vyrovnat. Znalost problému mezinárodně adoptovaných a jejich řešení tak švédské společnosti přináší ovoce v podobě možnosti eliminace psycho-patologických jevů jako například kriminalita či zneužívání návykových látek, obvykle plynoucích z deprivace v dětství, pocitu méněcennosti, apod. Výzkumy duševního zdraví mezinárodně adoptovaných jedinců mají v tomto ohledu nezastupitelnou roli. Mentální zdraví je prakticky hlavním ukazatelem správnosti vývoje jedince, skládá obraz dílčích problémů a odráží komplexitu této problematiky. Z toho je možné vyvodit metody a postupy, jak problémy těchto dětí řešit, a prakticky tak přispět ke správnému chodu společnosti, jak již bylo řečeno k eliminaci případných sociálně a psychopatologických jevů, který poklidný chod společnosti narušují. Jak se ale takové dušení zdraví mezinárodně adoptovaných jedinců měří?

Věk kolem šestnáctého roku věku dítěte považuji za vhodný věk k posuzování duševního zdraví dítěte, je to období, kdy je objekt ještě v dětském věku, ale již prošel procesem uvědomění si sebe sama, své pozice v rodině, začíná chápat své postavení a možnosti ve společnosti a ve světě vůbec, zažívá první lásku, je tedy již schopný sebereflexe.

Identita je v případě mezinárodně adoptovaných, myslím si, jedním z hlavních ukazatelů duševního zdraví. V období puberty se obvykle ukáže, nakolik dítě prožívalo ten správný styl attachmentu k adoptivním i biologickým rodičům. Existuje několik faktorů, které dítěti v raném dětství pomáhají identitu si utvořit. V mezinárodně adoptivním prostředí je to vlastně identita nová a velmi záleží na tom, ve vztahu ke komu se tato identita utváří. Je velmi důležité, zda děti měly možnost o svojí situaci mluvit s rodiči, kamarády, ve škole, a jinde. Fakt, že je dítě diskriminováno kvůli odlišné barvě pleti, nemusí být ještě tak zásadní, pokud má okruh kamarádů (např. z rodin, kde mají děti také adoptované ze zahraničí), kteří ho přijímají takové, jaké je. Identita ve vztahu k vrstevníkům je v pozdějším (rozuměj pozdější než raném) věku dítěte velmi důležitá, dítě se ve věku, kdy se odpoutává od rodičů, potřebuje cítit dobře ve svém novém prostředí, tedy v prostředí vrstevníků. Před identitou ve vztahu k vrstevníkům se však vyvíjí identita ve vztahu sama k sobě a ta velmi záleží na tom, zda dítě má možnost mluvit o své situaci s adoptivními rodiči. Adoptivní rodiče, kteří se rozhodnou pro adopci dítěte minoritního původu, bývají obvykle rodiče, kteří chápou, že otázka identity bude v životě jejich adoptivního dítěte klíčová. Obvykle tedy s dětmi na toto téma trpělivě vedou rozpravy. Jsou ale i rodiče, kteří sami situaci považují za tak obtížnou, že s dítětem nedokáží na toto téma komunikovat, nebo to nepovažují za klíčovou záležitost. Pokud dítě o problému své vlastní identity nemůže mluvit otevřeně se svými rodiči, cítí se rodiči prakticky odmítáno. V rodině, která dítě přijala za své, nemá oporu ve své odlišnosti, i když si ho rodina adoptovala jako dítě odlišné. V tomto okamžiku se formuje i identita ve vztahu sama k sobě, pokud dítě nemůže svojí identitu vytvořit ve vztahu k rodiči, nemá obvykle v raném věku tu schopnost si říct, že tedy bude hledat oporu jinde, například v přátelích. V tu dobu nejdůležitější lidé v jeho okolí, rodiče, odmítnou diskuzi nad tím, co ho trápí, a dítě se cítí nevyhnutelně osamocené, čímž ztrácí sebedůvěru, začíná pochybovat o tom, zda jsou jeho obavy oprávněné, a tím se uzavírá samo do sebe.

Při měření duševního zdraví dítěte je důležité provádět výzkum na obou zúčastněných stranách, tedy na dětech, ale i rodičích, na rodičích ve smyslu pozorovatelů a hodnotitelů. Duševní zdraví dítěte ovlivňují preadopční, adopční ale samozřejmě i postadopční faktory, pohled rodiče na problematiku svého dítěte nemusí být objektivní, koneckonců co je v rodinných nebo mezilidských vztazích objektivní, ale je podstatný pro pochopení duševního

vývoje dítěte, proto je důležité získat i pohled rodičů. Existuje několik dílčích kroků, které společně tvoří výsledek takového zkoumání duševního zdraví mezinárodně adoptovaných jedinců.

Známe test „Myslím si, že jsem...“, který měří různé aspekty sebeúcty, přijetí vlastního vzhledu, duševní pohody, vztahů k rodině a přátelům (Ouvinen-Birgerstam, 1984). Adoptivní děti v pozdějším věku, kdy jsou již schopné vědomé sebereflexe, doplní do věty to, co si myslí, že je významově vystihuje v závislosti na různých životních tématech. Např. „V porovnání s ostatními dětmi ve škole, si myslím, že jsem....“ Tento test vyplňují obvykle děti nad 13 let věku, tedy ve věku, kdy jsou schopné vědomé sebereflexe.

Tzv. Symptom Checklist (SCL) vyplňují též děti zmíněného a vyššího věku. Jedná se o soubor 90-ti položek vztahujících se k výrazům spojeným s emocionálními a psychosomatickými úzkostmi. Diagnostikuje psychopatologické poruchy na základě nejrozličnějších symptomů. K jednotlivým položkám objekt přiřazuje škálu intenzity pocíťování určitého problému v intenzitě 0 – 4 s tím, že číslo 0 vyjadřuje žádné obtíže s uvedeným, 1 vyjadřuje lehkou disturbanci uvedeným problémem, číslo 4 pak extrémně silnou disturbanci. Objekt se musí takto vyjádřit k symptomům jako jsou např. bolest hlavy, problém se zapamatováním si věcí, bolest u srdce nebo na hrudi, myšlenky na konec života, slyšení hlasů, které nikdo jiný neslyší, pocit, že většině lidí nemohu věřit, pocit studu v interakci s opačným pohlavím, sebeobviňování, bolest v dolní části zad, problémy s usínáním, „knedlík“ v krku, pocit, že musím něco rozbít, pocit, že všechno je námaha a podobně. Test instruuje účastníky, aby takto zhodnotili své pocity za poslední týden až 4 týdny. Prakticky každá druhá položka v tomto testu je orientovaná na psychosomatické potíže, které bývají výsledkem dlouhodobého působení stresu, ostatní pak na negativní životní pocity, které jsou také téměř vždy způsobeny dlouhodobým působením negativních vlivů. Takto test poskytuje poměrně vyváženou škálu dlouhodobého zhodnocení pocíťovaných obtíží.

Achenbachův Child Behavior Checklist (CBCL) se zaměřuje na hodnocení chování dítěte rodiči, případně učiteli. Používá se pro věkovou skupinu 4-16 let (pro děti do 4 let věku existuje test podobného zaměření, Toddler Behaviour Checklist, Larzelere 1989), existuje ve třech verzích pro různé věkové skupiny, je tedy adekvátní vývojovým fázím dítěte. Zahrnuje škálu internalizačních problémů, která obsahuje 4 subškály – 1. emocionálně reaktivní, 2. znepokojený/depresivní, 3. Somatické problémy, 4. uzavření se sama do sebe. Škála externalizačních potíží má dvě příznakové podškály, 1. problémy s pozorností, 2. agresivní chování. Sociální škála hodnotí přátelství, chování doma a mezi ostatními, účast na aktivitách a různých organizacích. Škála aktivit hodnotí účast na sportovních a jiných aktivitách, škála

školní kompetence hodnotí školní docházku. Test vyhodnocuje psychopatologii dítěte, v samostatné části i sociální kompetenci dítěte, což je ve výzkumu duševního zdraví adoptovaných jedinců významnou součástí. Část hodnotící sociální kompetenci zahrnuje položky jako jsou sport, koníčky, přátelství, zaměstnání, a míru kvality a kvantity participace na těchto položkách. Sociální kompetence dětí raného věku může být u adoptovaných dětí minoritního původu ovlivněna opět adopčním věkem a kulturním prostředím, z kterého pocházejí. Domnívám se, že stihne-li si dítě ve své rodné zemi osvojit určité sociálně-komunikační návyky specifické kultuře, ze které pochází, hůře se pak, samozřejmě, adaptuje v nové zemi na podmínky nové. Domnívám se, že například koncept obývání prostoru hraje u těchto dětí významnou roli. Ve Švédsku jsem viděla čtyřletou holčičku adoptovanou z Číny, která svůj nový prostor neobjevovala tak, jako děti ostatní – kontaktně a v interakci s rodiči, ale čekala, až jí prostor k objevování bude určen. Rodiče popisovali, že jí musí prakticky nutit seznámit se s prostorem, že nemá onu dětskou zvědavost, kterou mají běžně děti tohoto věku, jakoby čekala na povolení nebo naopak trest. Rodiče uvedli, že „kam jí postaví, tam stojí.“ Podobné zkušenosti popisovali i rodiče, kteří si holčičku z Číny osvojili ve věku tří let. Uvedli, že se zpočátku domnívali, že to je strachem dítěte z neznáma, že dítě trpí depresí ze změny prostředí, a jedinou jeho možnou obrannou reakcí je nové prostředí odmítat. Tyto rodiče ale také uvedli, že toto trvalo celé čtyři roky pouze s velmi malými pokroky, a když šla holčička prvně ve Švédsku do školy, nechtěla si sednout ani na poslední volné místo v lavici v nejvzdálenější koutu učebny. Předpokládalo by se, že takovému dítěti bude takto situované místo vyhovovat, dítě se v něm bude chtít takzvaně ztratit, ale i přesto holčička čekala, až jí místo bude rodiči definováno jako její, jednoduše čekala na určení autoritou. Ve škole pak údajně měla potíže se spolužáky, ne proto, že by jí diskriminovali kvůli odlišnému vzhledu, ale proto, že se prakticky neodvažovala začít hovor nebo rozvinout svou odpověď na otázku ve více než jedné větě. A tyto potíže údajně přetrvávaly i přes to, že holčička chodila dva roky před nástupem do školy do předškolního zařízení, nebyl to tedy její první kontakt s vrstevníky. Stejně tak další holčička adoptovaná do Švédska z Koreje se dle slov jejích rodičů bez pomoci rodinného terapeuta nebyla schopna do 12- ti let věku naučit chodit na záchod bez svolení rodičů. Toto vše je samozřejmě možná pokládat za šok z nového prostředí, problémy s internalizací, děti mohou začít být takzvaně zakřiknuté, neznají nový prostor a bojí se ho, proto ho neobjevují. Rodiče dětí adoptovaných z Columbie nebo Ukrajiny nic podobného ve Švédsku ale nepopisují, na můj jasně směřovaný dotaz na toto téma naopak s velkým nadšením vyprávějí, jak je jejich dítě poměrně nezkratitelné, všechno chce vidět a znát. Počáteční šok ze změny prostředí tyto děti dle slov svých rodičů překonaly „poměrně

rychle,“ tedy například do 6-ti měsíců od adopce. Zkušenosti pouze tří rodin s objevováním a užíváním prostoru dětmi adoptovanými z Asie nejsou samozřejmě dostatečně početným vzorkem pro vyvození hypotézy, nicméně se domnívám, že by bylo možné uvažovat o možnosti, že děti, které strávily například tři až čtyři roky, tedy věk, kdy se již umí prostorem pohybovat relativně bez větší pomoci dospělých, v preadopční péči v Asii, jsou natolik ovlivněné asijským způsobem výchovy, tedy způsobem vyžadujícím poslušnost autoritám v kontrastu západoevropského všedovolujícího „dítěcentrismu,“ že k obývání prostoru mají submisivní přístup, tedy čekají, až k objevení nového prostoru dostanou podnět od autority. Švédské děti v porovnání s např. německými nebo britskými nejsou v obývání prostoru tolik agresivní, nicméně jsou díky silnému švédskému patriotismu na veřejnosti poměrně sebevědomé, nepochybují o tom, že prostor, ve kterém se pohybují, jim patří. V rámci výše zmíněné potenciální hypotézy jsou pak děti adoptované z Asie v porovnání s dětmi švédskými v raném věku poměrně sociálně nekompetentní, přirozenost při navazování kontaktů prakticky postrádají, spíše vyčkávají, než aby objevovaly nové. Stejně tak řešení sociálních konfliktů adekvátních jejich věku jim může činit potíže, neboť se v rámci své zdrženlivosti příliš neúčastní konfliktních situací, nemají si tedy jak tyto dovednosti osvojit. Zkrátka adaptovat se na nové prostředí jim činí potíže, protože nemají tu odvalu samy objevovat, čekají na podnět. Nedostatečná sociální kompetence jim překáží v procesu integrace, jsou pak terčem kolektivu nejen pro svůj odlišný vzhled, jehož majoritní důležitost ve švédském kontextu, jsem se již výše pokusila vyvrátit, ale i pro nestandardní chování, kterým si tak zavírají cestu do kolektivu. Otázkou však zůstává, v případě, že je výše zmíněná hypotéza relevantní, jak dlouho těmto dětem trvá se adaptovat na nové poměry způsobu obývání prostoru, jak dlouho je zmiňovaná determinace preadopčním kulturním prostředím resistantní novým podmínkám. Výše zmiňovaná rodina popisovala dívčiny problémy s chozením na záchod bez dovození rodičů až do dvanácti let věku dítěte, ale to považuji spíše za extrémní situaci. Existují určité aspekty maladaptace, které přetrvávají až do pozdního věku dítěte a do dospělosti, jako např. strach z partnerství v důsledku nedůvěry k nejbližším lidem vyplývající někdy i z několikanásobného odložení dítěte matkou, nicméně problematiku obývání prostoru determinovanou preadopčním kulturně specifickým prostředím nepovažuji za tolik rezistentní, myslím si, že je dítě již v předpubertálním věku schopné se v problému způsobu objevování a obývání nového prostoru přizpůsobit svým vrstevníkům, pokud na něj v rámci společnosti samozřejmé podmínky působí dostatečně dlouho. Možnou nedostatečnost sociální kompetence adolescentů v dětství adoptovaných ze zahraničí považují spíše za možný důsledek sníženého sebevědomí, poruch učení, psychické nestability atd. CBCL se nicméně

nepoužívá pro měření psychopatologických jevů pouze adoptovaných jedinců, je pouze jednou z používaných metod, sociální kompetenci test považuje za jeden z aspektů duševního zdraví dětí obecně, nepredikuje tedy narušenou sociální kompetenci u adoptovaných dětí jako nutný důsledek adopce dětí minoritního původu.

Jak již bylo řečeno, CBCL má i svou variantu pro učitele (Teacher's Report Form TRF), kteří takto mohou zhodnotit chování svých žáků, ale také pro samotné zkoumané osoby Youth-Self Report YSR, kde jedinci sami popisují své chování. YSR je vystavěn na CBCL, má prakticky stejnou formu a stejný obsah s tím rozdílem, že jsou výroky formulovány v první osobě. Je určen pro děti od 11- ti do 18-ti let. Logicky se dá předpokládat, že adolescenti se svým rodičům s vlastními pocity příliš nesvěřují, takže dítě samo sebe může popsat obsažněji než jeho rodič. Domnívám se, že v případě nepoužití jiných testovacích metod jako například sebehodnotící inventář „Myslím si, že jsem..“ je toto vhodným doplňkem zkoumání duševního zdraví adolescentů.

Další z metod ve Švédsku užívaných pro zhodnocení duševního zdraví adoptovaných dětí je test FCI, Family Climat Inventory (Hanssen, 1989). Jedná se o soubor 85-ti adjektiv sebehodnotící škály, která mají reflektovat různé aspekty emocionální atmosféry v rodině. Subjekt zaškrtně 15 z nich, která odpovídají jeho rodině. Tento test je originální verzí pozdějšího FCI z roku 1995 od Kurdeka, Fina, Sinclera, který již není postaven na adjektivech ale na větách, které vystihují emocionální atmosféru rodině.

FARS, Family Relations Scale, zahrnuje 46 sebehodnotících položek. Do švédštiny byl modifikován z původního FACES (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scales), což je dotazník vycházející z Circumplex modelu, který se užívá k vztahové analýze. Tento model integruje tři dimenze – kohezi, flexibilitu a komunikaci, jako dimenze podstatné pro analýzu rodinného prostředí a v souvislosti s tím jeho vlivu na vývoj jedince v rodině.

Koheze neboli soudržnost je definovaná jako „emocionální vazby, které mají členové rodiny vůči sobě navzájem“ (Ohlson, 1999, str. 98). Kohezi je možné měřit koncepty jako jsou hranice, čas, prostor, přátelé, rozhodování se, zájmy, apod. Tato dimenze se zaměřuje na zkoumání toho, jak rodinné systémy udržují rovnováhu v kontradikci separace a semknutosti. Koheze má několik úrovní, které vyjadřují, jak rodina funguje jako celek. Velmi nízká hladina semknutosti je označovaná jako *disengaged* (rozpojená; volná), *separated* (oddělený) vyjadřuje nízkou až průměrnou hodnotu, *connected* (spojený) hodnotu průměrnou až vysokou, *enmeshed* (propletený) pak velmi vysokou hladinu semknutosti. Extremní hodnoty (*disengaged* a *enmeshed*) rovnováhu rodinných vztahů narušují, kdežto středové hodnoty (*separated* a *connected*) tvoří optimální prostředí pro správnou funkci rodiny. Rodinná

flexibilita je definovaná jako „množství změny v její schopnosti vést, a ve vůdcovství, vztazích mezi rolemi v rodině a vztahových pravidlech“ (Ohlsson, 1999, str. 100) Flexibilita prakticky vyjadřuje, nakolik je rodina schopná udržet stabilitu za přítomnosti nějakých změn. Stejně jako u koherence se flexibilita dělí na čtyři úrovně vyjadřující schopnost rodiny stabilitu zachovat, opět krajní hodnoty znamenají extrém, a tudíž nízkou schopnost stabilitu udržet, středové hodnoty pak rovnováhu přispívající k správnému fungování rodiny. Třetí dimeze, komunikace, je dimenze pomocná, pro pohyb na výše zmíněných škálách koheze a flexibility nezbytná. Komunikace je měřitelná zkoumáním rodiny jako celku, zohledňuje se, nakolik jsou její členy schopni si navzájem naslouchat, mluvit spolu, důvěřovat si, respektovat se, apod. Opět rovnovážné rodinné systémy jsou důsledkem vyvážené komunikace, nevyvážený systém poukazuje na nedostačující schopnosti komunikace.

Circumplex model předpokládá hypotézu, že vyvážené rodinné a vztahové systémy mají tendenci být více funkční než systémy nevyvážené. Vyvážené systémy dovolují jejich členům prožít jak nezávislost tak těsné spojení s jejich členy, aniž by jedno ze zmíněných znamenalo v rámci systému nějaké zatížení. Jako příklad můžeme uvést rodinu, kde nezávislost dětí na rodičích je brána jako přirozený stav patřící k určitému věku dítěte. Takováto nezávislost je vnímaná jako přirozená a její opak není vynucován ani jednou stranou. Stejně tak závislost v určitých životních fázích je v rámci této hypotézy opět vnímaná jako přirozená, pokud není její opak vynucován ani jednou ze zúčastněných stran. Takovéto systémy jsou vnímány jako rovnovážné, protože neprožívají žádné výše zmíněné krajní hodnoty. Závislost a nezávislost vnímaná podobně všemi členy systému jsou dle mého názoru takzvaně zdravými hodnotami, jelikož vyjadřují míru důvěry rodiny jako celku, flexibilita rodinného systému je poměrně velká neboť celek sám sobě důvěřuje, tudíž dovolí svým členům závislost i nezávislost, kteréžto obojí ve své extrémní podobě mohou dosahovat patologických jevů. Rovnovážný rodinný celek však ví, že takových rozměrů nedosáhnou, svým členům důvěřuje, stejně jako jeho členové důvěřují jemu, tedy vztahům mezi sebou navzájem. Silné komunikační schopnosti samozřejmě v tomto případě tvoří pojítko mezi jednotlivými členy systému, důvěra s tímto spojená je pak důsledkem dobré komunikace v systému. Circumplex model předpokládá změny, kterými rodiny a páry procházejí, každá z jeho dimenzí přispívá či v opačném případě nepřispívá k jeho stabilitě.

Bylo by však příliš zjednodušené se domnívat, že tento model má obecnou platnost, že systémy mohou fungovat jen pokud odpovídají středovým hodnotám na škále dimenzí komunikace, rodinná flexibilita, a koheze. Domnívám se, že pokud rodina žije v určitém zaběhlém stereotypu a je v něm podporována i dalšími členy rodiny, nejen členy nukleární

rodiny, mohou systémy fungovat i pokud vykazují krajní hodnoty jednotlivých dimenzí, pokud jsou tyto sdíleny převahou členů systému, či dokud těmto členům vyhovují. Teorie vycházející vstříc vyváženým systémům jako podmínce správného fungování rodiny je také ale nábožensky a etnicky relativní. Např. Mormoni či Amischové podporují extrémní hodnoty na škále dimenzí koheze, rodinné flexibility a komunikace . Vyžadují poslušnost a závislost na vlastním systému, členy, kteří poruší pravidla, ze svých řad vyloučí. Stejně tak můžeme odvodit, že zde funguje etnická relativita. Např. v případě neevropských příbuzenských systémů, kde patrilokalita a matrilokalita, systémy pokrevního příbuzenství založené na genealogickém vztahu po otcovské či mateřské rodové linii, kde je dítě vždy spojeno s jasně definovanou skupinou příbuzných , vyžadují striktní respekt danému příbuzenskému řádu, a zřejmě jen těžko mohou být definované středovými hodnotami např. koheze nebo rodinné flexibility. Děti jsou zde naprosto závislé na daném příbuzenském systému, emocionální vazby jsou zde definované pokrevností, nikoli pocitem důvěry či otevřenou komunikací, a jakákoli výjimka může být trestaná nepřijetím vlastním kmenem. Etnická relativita Circumplex Modelu je tedy zjevná.

Stejně jako může být etnický či nábožensky relativní Circumplex Model, je nasnadě ve stejném smyslu uvažovat například i o CBCL. Jeden z výstupů užití tohoto testu pro zhodnocení problémů s chováním dětí, v tomto případě dětí imigrantů z Latinské Ameriky, Afriky, a ostatních nelatinských bílých dětí, do USA, říká, že „...dětí z rodin s nižším příjmem, patřící k minoritnímu etniku, vykazují větší problémy s chováním než nelatinské bílé děti...“ (Keiley, Bates, Dodge, Pettit, 2000 in Groos, Fogg, Young, 2006, str. 313). Domnívám se, že zde může existovat disproporce v měřeném vzorku. Imigranti z Latinské Ameriky či Afriky obvykle nebývají z příliš dobrých finančních poměrů, tzn. do zkoumaného vzorku jiných než bílých dětí bývají obvykle zahrnuty rodiny zejména z nižších ekonomických vrstev. Otázka tedy je, nakolik nízký rodinný příjem může hrát roli v tom, že dítě vykazuje větší potíže s chováním, než dítě bílé, tedy v USA dítě obvykle z lepších finančních poměrů. Rodiny čelící finančním potížím a žijící v násilím zmítaných oblastech mnohem častěji zažívají strach a tedy extrémní stres, což jsou pocity, které dětmi mohou být vyjadřovány problémovým chováním (Evans, 2004). V takovémto případě by testování pomocí CBCL mělo zahrnovat vzorek dětí ze stejných nebo minimálně podobných ekonomických podmínek napříč etniky a rasami. Nelze porovnávat problematické chování u dětí, které pocházejí z různých etnik a ekonomických podmínek a mít disproporci v počtu dětí patřících ke stejným ekonomickým podmínkám a jiným etnikům či rasám. CBCL ve své původní podobě je poměrně standardizovaným testem nezohledňujícím například etnickou či

rasovou relativitu některých z položek testu. Např. Afro-Americké matky v CBCL celkově označily své děti jako poměrně problematické v porovnání s matkami z Latinské Ameriky, jejichž děti z testu vyšly jako ty s menším potenciálem rozvoje klinických poruch, protože vykazovaly méně problematické chování (Leadbeater, Bishop, 1994). To může být způsobeno tím, že africké matky od svých synů vyžadují poměrně velkou poslušnost, které se děti v určitém věku přirozeně snaží vymknout, kdežto matky z latinsko-americké oblasti mohou na svých synech naopak oceňovat určitý *machismus*, tedy jistou svéhlavost a nezávislost jednání. V testu pak označí určité položky z pohledu své kulturní perspektivy, tedy v rámci svého okruhu standardní, ale test je zpracuje jako odchylku. Kromě rovného zohlednění etnicity a ekonomických podmínek, by v těchto testech taky měla být zahrnuta možnost zpracovat potenciální depresivitu a úzkost rodičů, kteří dotazník vyplňují, tyto mohou pohled na problémovost jednání jejich dětí poměrně negativním způsobem ovlivnit. Matka žijící např. v nevyhovujících podmínkách nebo nevyhovujícím partnerském vztahu v důsledku celkového stresu, pod kterým se dlouhodobě ocitá, uvidí své dítě zřejmě jako problematičtější než je, sebemenší náznak neposlušnosti v ní může vyvolat pocit, že je nejen celý svět proti ní, ale už ani její dítě ji neposlouchá, a tak své dítě ohodnotí jako problematičtější, než ve skutečnosti je.

PTSD, posttraumatická stresová porucha a její testování, je dalším ze způsobů měření duševního zdraví dítěte, vychází již nikoli z předpokladu, že dítě adoptované ze zahraničí může mít nejrůznější vývojové poruchy, ale z předpokladu, že dítě již zažilo nějaký stres definovaný jako trauma, a je tímto negativně determinováno. Ve Švédsku žije mnoho uprchlických rodin z válečných oblastí, jedněmi z těchto rodin jsou rodiny kurdské, tedy rodiny pocházející z kurdského území Iráku, Iránu, Turecka a Sýrie. Děti z těchto rodin jsou dětmi, které zažily válečná traumata, a do života jsou tak vybaveni kromě stresem z migrace za lepším životem, následným životem mezi kulturně naprosto odlišnými lidmi (rozuměj švédskými občany), také posttraumatickými poruchami. V tradiční kurdské společnosti existuje stejně jako v jiných institut náhradní rodinné péče, a to jak v podobě moderních sirotčinců, tak v podobě pěstounské péče. Do náhradní, ať už rodinné či institucionální péče, se kurdské děti dostávají převážně následkem osíření v důsledku válečných konfliktů, nemoci organizované kriminality, apod. Odložení z jiných než velmi závažných důvodů je pro Kurdy nepřijatelné, rodina je v kurdsém kulturním okruhu to nejdůležitější v celém socioekonomickém systému. Pěstounská péče je v Kurdistánu realizována v rámci příbuzenských systémů, tzn. pěstouny jsou většinou příbuzní dětí, které přišly o rodiče např. ve válečném konfliktu. Pokud dítě má nějaké biologické příbuzné, prakticky automaticky

v případě osíření spadá do jejich péče. Pěstounská péče se v Kurdistanu oproti pěstounské péči v České republice považuje za první a nejlepší řešení, protože pokrevní příbuzenství je pro Kurdy alfou a omegou všech vtaů, na pokrevním příbuzenství je také pěstounství úzce vystavěno, kdežto v České republice je pěstounská péče považována spíše za nouzové a pro pěstounské rodiče právně nevyhovující řešení, protože nemá ten význam, který má pěstounská péče v kurdsém kontextu. Pěstounství v České republice znamená něco jiného než pěstounství v Kurdistanu, jednak proto, že pěstounská péče v Kurdistanu nemá takové právní definice jako česká pěstounská péče, ale také proto, že Kurdové např. další formu náhradní péče, adopci nepřibuznými lidmi, nepovažují za pro dítě dobré řešení, neboť nepřibuzný člověk dle Kurdů nemůže vědět, co dítě potřebuje, jelikož tzv. nemá jejich krev, kdežto v Čechách je přímá adopce považovaná za nejlepší z osvojovacích řešení, protože dítě právně ustavuje jako náhradním rodičům vlastní bez možnosti právního návratu k biologickým rodičům, což jak již bylo zmíněno dříve je pro adoptivní rodiče, které např. nemohou mít vlastní biologické děti, základem pro stabilnější rodinnou psychiku. Oproti pěstounským rodičům se nemusí bát, že o dítě projeví po pěti letech zájem biologická matka, která tak právně dostane před pěstounskými rodiči přednost v potenciální péči o dítě. Pomiňme zde fakt, že někteří rodiče chtějí být spíše rodiči pěstounskými než adoptivními, a to z mnoha pochopitelných důvodů.

Je již několikrát potvrzeno, že děti vyrůstající v institucionální péči mají více následných kognitivně behaviorálních problémů než děti vyrůstající v náhradní rodině. „Děti žijící v kolektivních institucionálních zařízeních (v iráckých, pozn.) byly shledány těmi ve větším ohrožení duševního zdraví, než jejich vrstevníci žijící v náhradních rodinách“ (Ahmad, Mohamad, 1996, str. 1162). Domnívám se, že vztah matka (byť i náhradní) – dítě je ve své determinaci vývoje dítěte fatální a jako máloco nepodléhá zákonům kulturní relativity. Dítě Laponců, Kurdů nebo Kwakiutlů bude stejně hendikepované ve smyslu pozdějšího vývoje, pokud stráví dětství v jakékoli formě institucionální péče, protože bude odloučeno od matky, nezávisle na tom, k jakému etniku, kmeni, či národnosti dítě patří. První sirotčince v dnešním slova smyslu byly v Kurdistanu zřízeny na jaře roku 1991, kdy byla Organizací spojených národů zřízena tzv. Save Haven Zone, Zóna bezpečí. Ta byla politicky i ekonomicky separovaná od Iráku, což umožnilo příjezd i vznik nevládních organizací, jako například Kurdistan Save The Children, které pomohly zřídit sirotčince v městech Duhok a Sulaymania. Od této doby jsou k dispozici data o dětech, které se v Kurdistanu v sirotčinci ocitnou, mohou být podkladem pro další výzkumu kognitivně behaviorálních poruch následkem válečných traumat, migrací, adaptací na nové podmínky, a podobně.

PTSD, post traumatic stress disorder, je tzv. biopsychosociální porucha, která se může rozvinout v důsledku působení jedné nebo několika traumatických událostí. „Postižený opakovaně prožívá událost v myšlenkách, snech a fantaziích, a vyhýbá se místům a situacím, ve kterých k událostem došlo“

(http://cs.wikipedia.org/wiki/Posttraumatick%C3%A1_stresov%C3%A1_porucha, cit 12.7.

09). U dětí se tato porucha většinou projevuje nedostatkem pozornosti, hyperaktivitou, poruchami chování, strachem, výkyvy nálad, a podobně. HTQ, Harvard Trauma Questionnaire, je interkulturní nástroj k měření traumat a posttraumatických symptomů u dospělých. HUTQ – C, Harvard-Uppsala Questionnaire for Children je stejný dotazník modifikovaný pro účely měření traumat a posttraumatických syndromů u dětí. Byl vytvořen v Uppsale v rámci porovnávacího výzkumu této problematiky u dětí ze Švédska a Kurdistánu. Zahrnuje 30 událostí, které byly předchozími výzkumy označeny jako pro děti traumatické. Dítě má každou z událostí označit jako takovou, kterou zažilo, bylo jejím svědkem, nebo o ní slyšelo. Zároveň se pro testování traumat speciálně kurdských dětí používá PTSS – C, Post Traumatic Stress Disorder for Children, což je dotazník vytvořený přímo na míru pro kurdské děti po tzv. Mass-Escape Tragedy (MET), tragickém masovém útěku Kurdů, při němž v březnu roku 1991 zahynuly stovky lidí. Tato tragédie byla v Iráckém Kurdistánu způsobena jak Válkou v Zálivu tak masivním útokem iráckých armád na Kurdy na iráckém území. Stovky dětí na útěku se svými rodinami zažilo traumata, která je provází celým životem.

„Ačkoli byly kurdské děti vystaveny více válečným zkušenostem (než děti švédské, pozn.), švédský vzorek ukázal významně větší celoživotní posttraumatické stresové reakce ze znovuprožívání, a tendenci směrem k vyššímu celoživotnímu posttraumatickému skóre“ (Sundelin-Wahlsten, Ahmad, Knorrning, 2001, str. 566). Pokud tedy děti, které zažily válečná traumata svojí hrůzností zřejmě nesrovnatelná s jakýmkoli jinými traumaty, dosahují lepších výsledků ve výzkumech posttraumatických poruch, tedy zdají se být poněkud odolnější, nabízí se otázka, jak je toto v porovnání s dětmi švédskými možné? Vždyť ve Švédsku je rodinná politika základem státu a děti jsou ta část společnosti, na kterou je kladen největší důraz, a které je poskytována největší podpora. Dostatek času na děti v jejich nejranějším věku, pomocí nucené otcovské dovolené zabezpečená vyváženost výchovy jak mužským tak ženským pohlavím, kvalitní předškolní a zdravotní péče, to vše by logicky mělo přispívat k větší odolnosti švédských dětí vůči stresu, popřípadě ke snazšímu vyrovnání se se stresem či traumatem. Těžko říct, zda v tomto případě zkrátka neplatí fakt, že čím horší trauma dítě, nebo spíše člověk obecně, zvládne, tím lépe postupem času zvládá traumata jiná, protože již má vytvořený systém zvládání zátěžových situací a vyrovnávání se s nimi. Nejsou švédské

děti méně odolné traumatům a jejich znovuprožívání právě proto, že vyrůstají v relativně sterilním prostředí bez nesnází a nutnosti překonávat překážky, tudíž nemají osvojené systémy zvládání zátěžových situací? To vše je možné, jistě ale žádný rodič nebude své dítě záměrně vystavovat traumatům, aby dítě bylo odolnější vůči stresu. Tímto se dá pouze a jen konstatovat, že kurdské děti žijící ve Švédsku zvládají posttraumatické stavy v porovnání se švédskými dětmi lépe, protože byly nuceny si osvojit exponovanější adaptační mechanismy, aby přežily válečná traumata.

Zajímavé je, že ve výzkumech posttraumatických poruch se rodiče kurdských dětí projeví jako mající četnější a těžší posttraumatickou symptomatiku než jejich děti (Sundelin-Wahlsten, Ahmad, von Knorring, 2001). To může být způsobeno tím, že si děti do určitého věku prakticky neuvědomují, že jsou ohroženy na životě, tudíž informaci nezpracují jako projevující se jako následky traumatu. „Děti ve věku do tří let nevnímají strach jako následek reálného ohrožení, a proto jsou v tomto věku považovány za imunní psychickým traumatům“ (tamtéž, str. 563).

CBCL a jeho verze pro sebehodnocení dětmi samotnými prokázal jisté disproporce mezi hodnocením problémů s chováním rodiči a jejich dětmi. Kurdské děti v sebehodnoticích škálách popsaly relativně podobnou míru problémového chování, jako na nich zhodnotili jejich rodiče, kdežto hodnoty švédských rodičů a jejich dětí se velmi lišily (Wahlsten, Ahmad, von Knorring, 2002). Tzn. chápání problémů s chováním se v očích rodičů lišilo od toho, jak je chápaly samy děti. Z toho vyplývá, že rodiče kurdských dětí jim zřejmě poněkud lépe rozumí a vnímají tedy problémy svých dětí stejně, jako je vnímají děti samy. Myslím si, že se opět dostáváme k tématice pojetí rodiny u Kurdů a u Švédů. Kurdská rodina je rodina soudržná, dbá na pokrevní vztahy, váží si jich, a také z nich vychází při řešení různých situací. Děti jsou v kurdské rodině nedílnou součástí kolektivu a je nad nimi držen dohled zejména ze strany rodičů, ale i ze strany ostatních příbuzných. Toto těsné sepětí samozřejmě vede k lepšímu vzájemnému porozumění, i když se takovéto sepětí může v kontextu jiné kultury zdát omezující, jako právě v kontextu rodiny švédské. Švédská rodina dbá na individualitu, svobodu a nezávislost svých dětí, dává dětem prostor pro jejich problémy, kterým rodiče nutně nemusí rozumět, a kterým může rozumět třeba terapeut, což je v rodině kurdské naprosto nemyslitelné, ta by k psychoterapeutovi nikdy nešla, ta je hrdá na to, že se o své členy dokáže sama postarat. A zde může vzniknout situace, kdy švédští rodiče popíší problémy v chování svých dětí odlišně, než je popíší samy děti, protože ve švédské rodině existuje prostor pro „nerozumění si“ a není považován za nic neobvyklého, kdežto v rodině kurdské by „nerozumění si“ bylo téměř charakterovou vadou.

Psychodiagnostických metod dětí a dospívajících je samozřejmě nespočet, výše zmíněné se pro testování duševního zdraví adolescentů používají v této kombinaci všech pěti (CBCL, „Myslím si, že jsem...“, FCI, FARS a SCL), doplňkově či samostatně pak v konkrétních případech HUTQ-C a PTSD, nejčastěji ve Švédsku, ale každý jednotlivý či ve vzájemných kombinacích samozřejmě i v jiných lokalitách. V takovémto se navzájem doplňujícím složení, si myslím poskytují ucelený obraz o problémech adolescentů v dětství adoptovaných ze zahraničí. Ouvinen-Birgerstamova sebehodnoticí škála „Myslím si, že jsem...“ vhodně měří sebepojetí dítěte, míru identifikace se sebou samými a obklopujícím prostředím prakticky určujícím novou identitu dítěte. Výsledky SCL informují o tom, jak závažné má dítě psychické problémy, zda nesměruje k nějaké psychopatologické poruše. CBCL doplňuje sebehodnocení dítěte o pohled rodičů, což tvoří nezastupitelnou složku v celkovém pohledu na mentální zdraví dítěte. FCI umožňuje dítěti zhodnotit emocionální napětí v rodině, FARS, potažmo FACES, pak poměrně detailně zkoumá rodinu jako celek, jeho výsledky pak informují o tom, z čeho problémy dítěte mohou vycházet. Dohromady tyto testy poskytují informace o tom, jak se dítě adaptuje na nové podmínky v novém prostředí, o tom, co si dítě nese z preadopční péče (porovnáním reálných současných podmínek dítěte a problémů, které tyto nové podmínky kopírují či nekopírují), o tom, jak se dítě z problémů vypořádává, případně zda se nerozvinula s problémy spojená psychopatologická porucha. Tyto metody se nepoužívají jen k testování mezinárodně adoptovaných, ale i k testování běžné populace. Nicméně jak již bylo řečeno, FARS a FCI byly modifikovány do vlastní švédské podoby, sebehodnoticí inventář „Myslím si, že jsem...“ pochází ze studie realizované na Lund Universitet, HUTQ-C je navržený na univerzitě v Uppsale přímo pro účely zkoumání posttraumatických stavů dětí švédských a kurdských, takže většina těchto testů je přizpůsobena švédskému prostředí, tudíž si myslím pro děti adoptované ze zahraničí do Švédska velmi vhodná.

Tento systém měření duševního zdraví dětí minoritního původu adoptovaných do Švédska by mohl být inspirací pro zlepšení podmínek dětí minoritního původu umístěných do českých rodin, podmínek jejich integrace do společnosti, ale zejména zlepšení podmínek pro jejich adopci. V Čechách se o dětech minoritního původu ví nanejvýš to, že jsou problematické. Domnívám se, že kdyby společnost věděla proč jsou problematické, z čeho jejich problémovost vychází, a zda a co se s tím dá dělat, nemusely by možná tak dlouho setrvávat v dětských domovech. V adopčním procesu by byly velmi užitečné informace o tom, jak se tyto děti v adopční péči vyvíjí, jaké dělají pokroky, a jak je možné s těmito dětmi zacházet. Leckterý budoucí adoptivní rodič by si možná rád adoptoval dítě minoritního etnika,

ale vzhledem k tomu, že o adopci takového druhu nemá příliš informací, považuje ji za plošně problematickou. Takovéto výzkumy by pomohly zjistit, proč se tyto děti v Čechách stávají problematickými, a jak je možné s tím nadále pracovat. Metodologický manuál pro rodiče dětí minoritního původu, který by z tohoto testování mohl vzejít, v Čechách rozhodně chybí, a tak tyto děti zůstávají v ústavní péči až do dospělosti, protože si je nikdo neodváží adoptovat, veřejnost neví o těch úspěšných případech a úspěšné případy ani nemohou být návodem pro ostatní, pokud se neví, proč jsou úspěšné. Máloco je v této oblasti náhodou, většina má, byť nevědomý, metodologický podklad, který vychází ze zkušeností. Stačilo by jen využít již navržené výše zmíněné testy pro diagnostiku dětí, jejichž výsledky by pomohly porozumět dětem, které se ocitají v ústavní nebo náhradní rodinné péči, jejich maladaptivnímu vývoji, jeho příčinám. Tím by relativně vzniknul i návod, jak s těmito dětmi dále pracovat, což není obvykle tak zátěžová věc, jak si adoptivní rodiče představují, jenže málokdo chce být tím pilotním případem, který si adopci tohoto typu doslova oddře bez pomoci institucí, bez podpory již realizovaných výzkumů, bez podpory okolí, které se poměrně pochopitelně k situaci staví negativně, protože nechce vidět své blízké se trápit a tápat v tom, jak vychovávat dítě jiného etnika.

12. JMÉNO JAKO KONSTRUKT NOVÉ IDENTITY

Adoptované dítě minoritního původu čelí celý život své vlastní odlišnosti, ať již v menší či větší míře. V menší míře v případě, že bylo adoptováno v zemi uvyklé na etnickou rozmanitost, větší v případě, že bylo adoptováno v zemi, která má s adopcí tohoto druhu jen malé zkušenosti. Jeho vlastní identita se mu tak stává větším tématem než komukoli jinému, stává se mu prakticky tématem životním. Ve chvíli, kdy si vrstevníci utvářejí identitu ve vztahu k rodičům nebo svým sociálním skupinám, musí si dítě minoritního původu navíc utvářet identitu samo k sobě, samo sobě vysvětlovat a ospravedlňovat vlastní odlišnost, protože je na ni prakticky konstantně upozorňováno.

Identita dětí minoritního původu je z velké části tvořena v raném věku rodiči. Adoptivní rodiče rozhodnou, jak mnoho budou svému dítěti dávat najevo jeho odlišnost, jak moc dovolí, aby o své identitě dítě přemýšlelo tím, že s ním o tom budou více či méně mluvit, rodiče jsou ti, kteří v začátcích určí, v jaké míře si dítě může zachovat svůj původní kulturní identitu.

Mezi již zmíněnými Kurdy panuje překvapivě neústupně odmítavý postoj k adopcím tohoto druhu právě kvůli problematice identity adoptovaných dětí. „S adopcemi ze zahraničí do Švédska nesouhlasím, dítě by mělo zůstat v zemi svého původu, i kdyby tam mělo vyrůst v sirotčinci, protože alespoň tak zůstane ve své zemi, své kultuře. Je-li dítě adoptované do země jiné, celý život bojuje se svou identitou. Nemá pak totiž identitu žádnou, ani svou kurdeskou, ani novou švédskou, nepatří nikam“ (Mavane, 2.4. 2009). Identita je pro Kurdy natolik důležitá, že jim připadá přijatelnější, pokud dítě vyrůstá v nevyhovujících podmínkách institucionálních zařízení, ale zato v zemi svého původu. To je na jednu stranu nepochopitelné z obecně humánního hlediska, z hlediska důležitosti vývoje dítěte v rodině, byť náhradní, na druhou stranu v kurdeském kulturním kontextu poměrně pochopitelné. Kurdové sami sebe prezentují jako nejpočetnější národ bez vlastní země, po první světové válce bylo jejich území rozděleno mezi okolní státy, Sýrii, Irán, Irák a Turecko. Od té doby Kurdové nemají právo na vlastní zvyky ani jazyk, od té doby bojují za vlastní území a vlastní identitu. Dodnesiránská ambasáda dokonce i ve Stockholmu rozhoduje o tom, jaké mohou dát rodiče svým dětem jméno, i když se děti narodí kurdeským imigrantům již ve Švédsku. Pokud dají rodiče svým dětem kurdeské jméno a chtějí ho oficiálně zanést do pasu, nepustí děti nikdy přes hranice do Iránu za svými příbuznými, a tak jsou nuceni jim oficiální jména dávat iránská.

Jména obecně jsou odedávna strůpcem identity člověka. Např. *nomen omen*, úsloví pocházející z latiny, vyjadřuje podobnost mezi člověkem a např. profesí, kterou vykonává, nebo vlastností, kterou se vyznačuje. Dříve tedy František Moudrý byl člověk, který si své jméno zasloužil svou moudrostí. Dnes se již *nomen omen* v přímém vztahu k vlastnostem či profesi nedávají, nicméně připusťme, že jméno je v životě člověka více než důležité, ne-li neodmyslitelně patřící k jeho identitě. Mnoho rodičů dává v Čechách svým dětem nejrůznější exotická jména, tajně doufajíc, že jejich dítě bude stejně výjimečné, jako jeho jméno, nebo jim naopak dávají jména staročeská, aby tak zdůraznili kořeny původu svého dítěte. Při výběru romského jména „vystupuje do popředí snaha dodat dítěti sílu, zdraví, štěstí, dobré vlastnosti, volí se třeba jméno dědečka, kterého si všichni velmi vážili. Lád'a R. dostal jméno po vynikajícím hudebníkovi, aby se jednou proslavil hudbou podobně jako on“

(Hübschmannová, 1993, str. 66). Romové také věří, že se nemoci a malé děti nemají nazývat jejich vlastními jmény. Např. epilepsii tak říkají „ta,“ aby ji nepřivolali, protože nemoc dle nich slyší na své jméno. Děti jsou považovány za slabé a neschopné se bránit, proto se jim v raném dětství říká nejrůznějšími mazlivými přívzvisky, aby epilepsie neslyšela jejich jméno, a nevrhla se na ně (tamtéž). Jméno se jim dá později, když jsou již schopní se případné nemoci bránit. Židé si svá příjmení oproti Romům (viz dále) mohli vybírat, a dokonce si mohli připlatit za to, že ve svém příjmení měli drahý kov, a tak se jmenovali Silberstein, Goldstein, apod. Můžeme se jen dohadovat, zda to mělo jejich rodině přinést bohatství. Jméno, jeho obsah a původ, má, jak je vidno, velkou moc v různých kulturách, pomeňme nyní samotný významový obsah jmen a soustředme se na důležitost kořenů jména adoptovaného dítěte jako determinanty jeho nové identity v jeho adoptivní společnosti.

Pojmenovávání dětí adoptovaných ze zahraničí je pro konstruování jejich nové identity klíčové. Jméno je tím prvním, čím se představujeme ostatním, a tak i nese určitou prvotní informaci o nás. Integrace mezinárodně adoptovaného dítěte do společnosti je záležitostí míry determinace jeho původní kulturní identitou. Dítě se integruje tím lépe, čím méně se vizuálně odlišuje od svých adoptivních rodičů a svých vrstevníků. Vizuální stránka věci však například v případě korejských dětí ve Švédsku nebo USA nemůže být brána jako integrační prvek, naopak logicky působí jako prvek desintegrační. Rodiče tedy přemýšlí, do jaké míry zachovat původní kulturní identitu dítěte ve smyslu jeho integrace do společnosti, a v čem symbolicky tuto identitu obsáhnout. Integrace do nové společnosti je pro dítě velmi důležitá, neboť ta se stává jeho domovem pro celý život, nicméně zachování jeho kulturních kořenů je také neodmyslitelnou součástí jeho života a potažmo i integrace. Jméno dítěte jako symbolický nositel významů a kořenů tak může být významným krokem k utváření jeho

identity a definice jeho místa ve společnosti. Setkala jsem se s vizuálně naprosto jasně identifikovatelným dnes již dospělým Korejcem, jehož jeho adoptivní rodiče pojmenovali Björn, tedy typickým švédským jménem. To je něco, nad čím se nechtíc pozastaví i student antropologie či kulturologie. Chce se vám se zasmát a zároveň si kladete otázku, čeho tím adoptivní rodiče chtěli dosáhnout. Dobrý úmysl se v tom jistě dá najít, adoptivní rodiče pravděpodobně chtěli, aby se jejich adoptivní dítě co nejméně odlišovalo od svých vrstevníků, a bylo tak co nejméně terčem diskuzí o své odlišnosti. Bohužel však rodiče dosáhli toho, že komukoli se Björn představuje jménem, toho napadne, že je adoptovaný, a chtíc nechtíc na to časem zavede hovor, protože prostá lidská zvědavost chce vědět, jaké to je, být adoptovaný z tak daleké země do úplně cizí kultury. Björn se tak stává tím, kdo je v zemi cizincem více, než kdyby se jmenoval např. Kim, tedy typicky korejským jménem, protože je tím více cizincem, čím více se dostává do diskuzí o své odlišnosti. Většině lidí připadá jednodušší přijít z Koreje do Švédska s celou rodinou, tedy být imigrant, ale mít kolem sebe své blízké, než být adoptovaný, tedy být vytržený ze svých kulturních kořenů bez svých blízkých, tudíž v nich takovéto „integrační“ jméno vzbuzuje více zvědavosti, než v případě imigrantů. Jenže dítě je tak jako tak zkrátka adoptované, na čemž nic nezmění ani jeho jméno. Jméno může změnit pouze to, jak se dítě ve své nové kultuře cítí a to velmi zásadním způsobem.

Korejce jménem Björn se cítí jako adoptovaný, protože adoptovaný je, imigrant se jménem Kim se cítí jako imigrant, protože imigrantem je. Je také ale možné být adoptovaný a být zároveň hrdý na své kořeny, což je důležité jednak pro vlastní identitu člověka, jednak pro jeho postavení ve společnosti, protože např. pro dětský kolektiv, který dokáže být zlý, může být dítě sice adoptované, zato patřičně hrdé na své kořeny, v jistém směru i autoritou. Nakonec každé sebevědomé dítě v kolektivu je autoritou právě díky svému sebevědomí, ne díky tomu, jak vypadá. Sarah K. Dorow, autorka knihy o adopcích čínských dětí do americké společnosti, popsala 4 koncepty integrace pomocí jmen, které popisují možné způsoby náhledu na konstrukci identity adoptovaného dítěte. Jsou to *asimilace*, *oslava plurality*, *akt vyváženosti* a *vnoření* (Dorow, 2006). Vystihují přístupy ke konstrukci kulturní identity adoptovaných dětí za pomoci jejich jmen

Konceptem *asimilace* se vyznačují rodiny, které tak trochu mají obavy o to, aby jim jejich adoptivní dítě jednoho dne takzvaně nezmizelo do své rodné země, a tak se snaží o to, aby se dítě cítilo jako dobrý americký občan. „Asimilace se nezdá být ničím jiným než touhou po dobrém životě...vyžaduje přílnavost ke klíčovým principům a chování“ (Dorow 2006, str. 218). Tady je nutné poznamenat, že touha po dobrém životě, tzn. po dobrém zaměstnání, finanční zabezpečení, milých sousedech, rozuměj touha dosáhnout těchto věcí co nejméně

komplikovaným způsobem, je touha rodičů, samozřejmě nikoli dětí, které jsou v té době ještě příliš malé na jakékoli podobné úvahy. Tyto rodiny považují zemi původu svého dítěte za minulost a zemi, ve které žijí za současnost a budoucnost, kterými také chtějí žít, nikoli se takzvaně ohlížet za minulostí. Tyto rodiče dávají svým adoptivním dětem jména výlučně americká ve snaze rozpojit historii dítěte se sirotčincem v Číně a spojit ji tak s jeho budoucností v USA. Chtějí mu tak v dobré víře zajistit lepší budoucnost, chtějí např. i eliminovat případné problémy okolí s porozuměním jménu.

Oslava plurality je konceptem, který se nesnaží vymazat původní kulturu adoptovaného dítěte, ale naopak řešit rozdílnost právě vyzdvižením kulturní plurality dítěte. Rodiče dětí se cítí být natolik sebevědomí, že věří, že rodinná koheze nebude přítomností minulosti dítěte ohrožena. Obvykle jsou to v Americe rodiny, kdy jeden z manželů je Američan a druhý Číňan, jsou hrdí na to, že adopcí korejského dítěte mohou ukázat světu pluralitu a zároveň jednotnost své rodiny. Tito rodiče svým adoptivním dětem dávají často první jméno americké a prostřední čínské, chtějí tak zdůraznit minulost i přítomnost a budoucnost dítěte, zároveň však tím, že dítěti dají první jméno americké nekladou na minulost dítěte přílišný důraz. Dávají tak dítěti možnost „vybrat si kulturní identitu bez toho, aby svět museli skrze ni vnímat“ (Dorow, 2006, str. 221).

Akt vyváženosti spojuje historii dítěte těsněji s jeho přítomností, vědomě respektuje čínské kořeny. Rodiče si jsou vědomi toho, že jejich dítě je jak americké, tak čínské, nesnaží se popřít jeho kořeny ani mu je vnucovat. Jeho čínské jméno mu zachovávají buď jako jméno první nebo prostřední, většinou znají jeho význam, který je pro ně podstatný jako pojítka s původní kulturou dítěte. Tyto rodiny chtějí kulturu dítěte oslavovat ve spojení s kulturou svojí, a tak pokud jsou rodiče např. Židé, slaví svátky jak židovské tak čínské. Například židovský svátek Sukkot vychází na stejný podzimní den, 15. září, jako čínský svátek oslavující podzim, tedy období sklizně, známý také jako Moon Festival, oslava Měsíce. Tyto rodiny oba dva svátky slaví ve stejný den a uctí tak obě kultury v rodině zastoupené. Jedná se prakticky o dvojí oslavu minorit – židovské a adoptivní.

Akt vyváženosti se v amerických adoptivních rodinách považuje za tzv. zlatou střední cestu. Tento koncept hledá rovnováhu mezi sociálními kategoriemi „čínský“, „americký“ a „adoptovaný“. Snaží se identitu dítěte ustavit ve spojení s jeho minulostí k jeho přítomnosti a budoucnosti. Dítě, které má jedno ze jmen čínské a jedno americké dává samo sobě najevo, že má práva (rozuměj sociální práva), americká, ale i čínská, že se za svůj původ nestydí, naopak ho chce zdůraznit. Tady je opět třeba vyzdvihnout roli rodiny, která je pro budoucí život dítěte ve smyslu jeho identity konstruované jménem, klíčová, neboť rodiče jsou ti, kteří

rozhodnou o tom, jaké jméno dítě bude mít, tedy co bude svém okolí ve svém životě stavět na odiv nebo dávat najevo.

Tento koncept, ač vypadá velmi tolerantně ke kultuře dítěte a konstruktivně ve smyslu pozdějšího vývoje identity dítěte jako dítěte adoptovaného ale s významnými kořeny, může mít i své kritiky. Pokud o jménech uvažujeme ve smyslu konstrukce identity, tedy něčeho, co dítěti částečně ustavuje jeho totožnost a potažmo i místo ve společnosti, je tímto konceptem dítě tak trochu nuceno své „čínslosti“ dostát, tedy být Číňanem. Jak již ale bylo řečeno, dítě je Číňanem tak jako tak, ať jméno čínské má nebo nemá, a tak se domnívám, že v tomto ohledu je obava poměrně neopodstatněná, protože když dítě čínské jméno nemá, má naopak jméno například pouze americké, je, jak jsem již výše zmínila, snad tím více vystaveno okolí. Je svým americkým jménem v kombinaci s čínským vzhledem výraznější, než kdyby mělo jméno čínské, tudíž je mu i víc vnucován jeho čínský původ byť jen zamyšlením se nad tím, proč nemá dítě jméno čínské, neboť nad tím se okolí pozastaví spíše než nad tím, proč má čínské dítě čínské jméno.

Koncept *vnoření* je pak konceptem, který může být vnímán jako takový, který takzvaně vnucuje dítěti jeho původní kulturou. Adoptivní rodiče přihlašují tyto děti do bilingvinních škol, setkávají se čínskou komunitou v místě svého bydliště nebo se i stěhují, do jiných lokalit, kde je více čínských rodin, jejich děti si hrají s dětmi čínskými, chodí na výuku tradičního čínského náboženství, apod. Chtějí, aby se dítě cítilo doma jak ve své nové tak ve své staré kultuře, v obojí stejně pevně. Pokud dítě nemá dostatečně vhodné čínské jméno, tzn. vyjadřuje-li např. něco negativního, vyberou mu jméno nové, čínské, a vyberou mu ho tak, aby v obou jazycích bylo srozumitelné, tzn. aby např. v angličtině dítě nemělo problémy s tím, že bude pro okolí výslovnostně příliš složité. Americké jméno dítěti vůbec nedají, ani jako první, ani jako prostřední.

Všechny čtyři koncepty vyjadřují, jak moc chce rodina, aby původní kultura dítěte byla součástí jejich nové rodiny a života dítěte. Je jen na rodičích, aby posoudili, co je pro dítě nejvhodnější ve smyslu jeho pozdějšího vývoje a místa ve společnosti. Těžko kritizovat ten či onen přístup, neboť každý rodič, ať už adoptivní, či biologický, si myslí, že pro své dítě dělá to nejlepší, ať už je motivován strachem, aby mu dítě jednoho dne navždy neodjelo za svými kořeny do rodné země, jako v případě konceptu asimilace, nebo tím, že se v nevědomosti bojí, aby se dítěti vrstevníci neposmívali, nebo naopak tím, že se domnívá, že dítě v cizí kultuře bude trpět, pokud nebude mít žádné spojení s kulturou svojí, původní. Jméno je však mocným nástrojem kulturní identity, a jak již bylo řečeno, determinuje život dítěte, zejména toho adoptovaného. Domnívám se, že v případě snahy o asimilaci dítěte kromě jiného tím, že mu

rodiče dají jméno nové, nesouvisející s jeho původní kulturou, dítě spíše učiní ještě odlišnějším, než by bylo se svým původním jménem ve své nové, adoptivní, kultuře bylo. Děti adoptované ze zahraničí do Švédska jsou většinou děti vizuálně velmi odlišné od bílé populace. V dobré víře je asimilovat, je tak rodiče ještě více vyčlení z běžné populace. Myslím si, že například ve Švédsku by bylo optimálním řešením nechat dítěti jeho původní jméno, kterým by tak samo sobě i světu mohlo říkat, že je cizincem, ale nesnaží se svou odlišnost schovat. Dítě tak od útlého dětství ví, že má možnost se o své kořeny zajímat, popřípadě jimi žít, pokud bude takovou potřebu cítit.

V tomto případě se ale jedná o Švédsko, tedy kontext, ve kterém být minoritně odlišný je součástí politiky otevřené imigrantům, tedy kulturní rozmanitosti, kde být odlišný znamená být součástí. Ve Švédsku je možné být hrdý na svou odlišnost, stát si za ni v každé situaci, a být v tom podporován státem zřízenými a finančně podporovanými institucemi. Je možné mít svoje kořeny, za které se není třeba stydět, ale naopak je oslavovat.

Jméno adoptivních dětí a potažmo tedy konstrukce jejich nové identity obecně může být, a ve Švédsku evidentně je, výrazem sociálních podmínek pro integraci. Integrace cizinců do společnosti je možná, pokud je společnost, nazvěme to, *sociálně pružná*, tzn. pokud je schopná a ochotná cizince přijmout. Stejně jako můžeme hovořit o několika konceptech konstruujících kulturní identitu dítěte pozorovatelných na jménech, mohli bychom tak hovořit o několika způsobech nebo možnostech integrace cizinců do společnosti, od integrace asimilační, kdy se jedinec cele musí přizpůsobit podmínkám ve svém novém prostředí, aby jím byl přijat, kde není příliš prostoru pro odlišnost, až po integraci, kde právě odlišnost může být součástí integračního procesu, pokud je tento podporován společností, potažmo státem. Dokážu si představit obavy adoptivních rodičů, ponechat adoptivnímu dítěti jeho původní jméno, nebo mu dát jméno nové, ale stále v souvislosti s jeho původní kulturou, pokud žijí ve společnosti, která menšiny netoleruje, a ve které ani adoptovat si dítě minoritního etnika není právě jednoduchou a už vůbec ne běžnou záležitostí. Rodiče se tak budou buď snažit vést boj proti většině a výjimečnost své rodiny budou neúnavně obhajovat, nebo se naopak budou spíše snažit ze společnosti příliš nevyčínat, tudíž byť jen původní jméno bude překážkou. Naopak ve společnosti sociálně pružné ve smyslu otevřenosti novým podnětům a situacím, bude dítě minoritního etnika hrdě nosící své původní jméno vnímané jako běžná součást života společnosti, ne-li jeho charakterovou vlastností.

Jedním příkladem takového prohraného boje za jméno, jako zástupce identity, za všechny, je rómská komunita v Čechách a na Slovensku. Již dekretem Marie Terezie z roku 1761 bylo Romům přikázáno mimo jiné to, aby přijali křesťanská jména a příjmení. Od té

doby se několik Romů najednou v osadě jmenuje např. Jan nebo Marie, což jsou jména jim oficiálně zapsaná na matrice. Dnes již dekret neplatí a Romové si můžou svým dětem dávat jaká jména se jim zlíbí, ale nedělají to, protože ve škole nikdo z vrstevníků neumí rómské jméno vyslovit, a tak rodiče nechťejí svým dětem komplikovat život, a oficiálně jim dávají zapsat křestní jména křesťanská, tedy většinová, aby dětem ve skupině vrstevníků odpadla alespoň obava z výsměchu a neporozumění jménu. O Rómovi hrdě nosícím rómské jméno a rómskou identitu nemůže být prakticky, kromě slovenských rómských osad, kde Rómové žijí sami pro sebe, ve smyslu jejich integrace, ať již ve větší či menší míře, v Čechách nebo na Slovensku, řeč. Rómy se snažíme vytěsnit na okraj společnosti, protože je neumíme integrovat, čímž opět ale vyvstává téma možnosti a nemožnosti jejich integrace v závislosti na ekonomických a sociálních podmínkách pro takovou integraci. Jak je možné, že my Rómy, ani jiná, minoritně zde zastoupená etnika či národnosti, integrovat neumíme, ale např. ve Finsku nebo Švédsku žijí Rómové z Rumunska jako právoplatní členové společnosti, řádně zapojení do pracovního procesu, bez větších problémů se zneužíváním sociálních dávek nebo životem na okraji společnosti?

13. IMIGRAČNÍ POLITIKA JAKO NÁVOD

Česká republika se snaží po vzoru západoevropských států být tolerantní k minoritám. Rozhodně nemůžeme říci, že bychom byli multikulturní zemí, protože imigranty, stále považujeme za přítěž, a rozhodně je nevitáme tak jako je vítají například ve Švédsku. Jak již bylo zmíněno, imigrační politika je odrazem nebo příčinou celkové tolerance a schopnosti, ať již ekonomické či strategické, přijmout v zemi zástupce jiných etnik, a žít s nimi souladu. To je logicky zapříčiněno tím, že imigranty neumíme využít, zapojit do pracovního procesu, ocenit jejich původ a vzdělání. Jsme stále „chudou“ zemí, pro kterou je integrace cizinců starostí až druhotnou, v žebříčku důležitosti po nejrůznějších reformách koncepcí různých resortů. V tomto smyslu jsme sociálně nepružní a minority jsou pro nás stále problémem, místo toho, aby pro nás byly součástí otevřené společnosti. A tak máme mnoho dětí nejrůznějších národností v dětských domovech, v horších případech v diagnostických ústavech, protože nevíme, jak s nimi nakládat, stejně jako nevíme, jak nakládat s imigranty. Snaží-li se stát přicházejících cizinců zbavit, musí si cizinci hledat nelegální cesty, jak ve státě zůstat, pracovat, mít rodinu. Ilegalita jejich konání je pak samozřejmě vrhá do nelichotivého světla a škatulkuje je jako plošně problematické. Vzniká tak když ne nenávisť, tak minimálně nesympatie k určitým národnostem, vytvářejí se plošné stereotypy. A pak si zkuste adoptovat Vietnamce, ve škole na něj budou v nelepším případě pokřikovat, ať jim prodá gumové pantofle. Nešťastné bude dítě i rodiče. A tak rodiče při výběru dítěte v adopčním procesu volí raději dítě stejné národnosti jako jsou oni, nechtějí být nešťastní, nechtějí, aby bylo nešťastné jejich dítě. A v Českém kontextu je to více než pochopitelné, jsme sociálně nepružným státem.

Cizincům dokonce platíme za to, aby odjeli z naší země, protože jsou přítěží naší ekonomice, což je součástí již zmíněné neschopnosti ekonomicky využít jejich znalosti, schopnosti a vzdělání. V době světové ekonomické krize mnohé členské země EU zavedli přísnější vstupní opatření pro pracovní migranty, aby tak omezily počty imigrantů, které nejsou v době hospodářské krize schopné zaměstnat. Pracovní migranti jsou často zaměstnaní sezónně a jen málokdy jsou kryti sociálním a zdravotním pojištěním, jsou zaměstnaní externími pracovními agenturami, nad jejichž činností není prakticky žádný dohled, a obvykle na dobu určitou, takže jejich pracovní poměr může být kdykoli ukončen bez nároku na kompenzaci. Pracovní migrant je tedy většinou první, kdo v době ekonomické krize přijde o zaměstnání, a stane se tak buď přítěží ekonomiky, protože začne pobírat sociální benefity, nebo vykonavatelem kriminální činnosti, protože se ocitne v ilegalitě. Španělsko a Česká

republika začaly v době krize využívat programy dobrovolných návratů. Ty jsou v Čechách využívány v dvojím významu.

Jednak jako návratový program pro uprchlíky, kteří se chtějí vrátit do země svého původu, nebo do třetí bezpečné země. Uprchlíci jsou lidé, kteří požádali o udělení mezinárodní ochrany, tzn. ti, kteří byli z politických či jiných důvodů nuceni opustit zemi svého původu. Jako žadatelům o mezinárodní ochranu je jim přidělená státem hrazená zdravotní péče, strava, ubytování, a jiné nezbytné služby. O repatriaci mohou požádat i cizinci, kteří o mezinárodní ochranu chtěli zažádat, ale ještě tak neučinili, nebo ti, jejichž žádost byla zamítnuta, a nemají finanční prostředky na to, aby svůj návrat zrealizovali. Výhodou těchto repatriačních programů je, že se cizinci mohou vrátit do své země jako by vycestovali jen jako turisté, tzn. jejich země původu se nedozví o tom, že se pokusili o útěk, nebo žili v zemi svou politickou situací (například demokracií) nepřipustnou pro zemi původu uprchlíka. Žadatel tak v zemi svého původu není veden jako někdo, kdo porušil veškerá pravidla své země, tedy utekl za nadějí lepšího života v jiné zemi, protože ho ČR tamním úřadům nenahlásí. Program je zajištěn Ministerstvem vnitra ČR ve spolupráci s Evropským uprchlickým fondem a Mezinárodní organizací pro migraci (IOM), veškeré náklady na repatriaci jsou tak všem žadatelům hrazeny z jejich zdrojů. Program žadatelovi zajistí jak cestovní dokumenty, pokud je žadatel nemá, tak např. transport do místa odjezdu na území ČR, který uhradí, nebo pomoc s transportem v zemi návratu, na který finančně přispěje. Zajistí také nezbytné vybavení pro osoby se speciálními potřebami, jako např. pro těhotné ženy nebo invalidy. Program dobrovolných návratů umožňuje cizincům vrátit se do své země, nebo do třetí bezpečné země, bez toho aniž by upadli do ilegality a byli tak z ČR za nelegální činnost vyhoštěni, což se velmi často stává žadatelům o mezinárodní ochranu, jejichž žádost je zamítnuta. Do své země se z mnoha důvodů vrátit nechtějí, a tak v ČR setrvávají v ilegaltě a provozují nelegální činnost, protože legálně pracovat nesmí, za což jsou v mnoha případech vyhoštěni. V případě vyhoštění se do ČR již nemohou vrátit a tak putují do další země, kde znovu podstupují žadatelské procedury. Repatriační program umožňuje návrat do země původu žadatele, kde se již např. politická či ekonomická situace zlepšila, nebo také odjezd do třetí bezpečné země, kde buď mají větší šanci na získání mezinárodní ochrany, nebo lepší životní podmínky. Repatriační program je jistě chválihodnou záležitostí, pokud je jeho cílem podpora cizince v touze návratu zpět do své rodné země, tedy do svého kulturního prostředí, ve kterém se mu logicky žije lépe. V případě, že je však program definován jako zajišťující pomoc s návratem do země původu nebo do třetí bezpečné země, je již tak trochu jasné, že žadatelé v ČR nemají zrovna nejlepší podmínky k pobytu a tak se předpokládá, že v jiné třetí

bezpečné zemi, mohou najít podmínky lepší, a že jim tak trochu tato možnost navrhována. Nehledě na to, že žadatel nijak nemusí prokázat, že nemá finanční prostředky na to, aby svůj návrat uhradil, stačí jen říct, že peníze nemá. Z toho tak trochu číší touha za každou cenu dostat tyto lidi ze země, aby nezatěžovali již tak podlomenou ekonomiku tím, že mají nárok na již zmíněné zdravotní a sociální výhody, tedy stojí stát peníze. Vypadá to, že je levnější zaplatit žadatelovi návrat domů se vším všudy, než rekvalifikaci pro obsazení pracovních míst, která nejsou, ať již z jakéhokoli důvodu, obsazena občany místními, na kterých by mohl řádně platit daně, a stát by tak na něm netratil.

Druhým, velmi aktuálním způsobem, který se prakticky netají tím, že se chce imigrantů zbavit, jsou repatriace určené přímo pracovním migrantům. Od 16.2. 2009 uvolnila vláda finanční prostředky pro návrat 2000 žadatelů. Zaplatí jim jednak transport, jednak navíc 500 euro pro dospělého, a 250 euro pro dítě do 15-ti let. Žádat může každý, kdo na území ČR pobývá legálně, má platné pobytové oprávnění, což je vízum k pobytu nad 90 dnů nebo pobyt za účelem zaměstnání nebo podnikání, a nebo příkaz k výjezdu, který je vydáván pro zrušení platnosti pobytového oprávnění. O registraci do toho projektu se žádá na Inspektorátech cizinecké policie, oproti předchozímu zmiňovanému repatriacnímu programu, o účast v němž se žádá na Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR. Toto se domnívám také o něčem vypovídá, azylanti jsou sice v ČR nechtěni ze stejného důvodu jako pracovní migranti, ale jsou alespoň vedeni v rámci instituce, tedy Odboru azylové a migrační politiky, kde pracují lidé kvalifikovaní na práci s minoritami, a kde se řeší témata jako udělení azylu, život azylantů v ČR, jejich pracovní zapojení, apod. Pracovní migranti jsou v ČR také nechtěni, ale ve smyslu dobrovolných návratů se s nimi zachází institucí, tedy Inspektorátem cizinecké policie, která má řešit prohřešky cizinců, a nikoli se starat o jejich začlenění do společnosti. Prostě jim jednoduše zaplatí za to, aby odjeli, a nezatěžovali českou ekonomiku, bez toho, aniž by jim byla navržena náhradní varianta. Již stokrát prodiskutované jsou návraty například Vietnamců, které se ve své zemi zadlužili vysokými částkami, aby mohli zaplatit překupníkům za to, že jim slíbili pomoc s hledáním práce, a ti rozhodně nejsou nadšeni z možnosti návratu do své země, ani z 500 – ti eur „odškodného“, které bývá obvykle setinovým zlomkem dluhu v jejich rodné zemi. Nehledě na to, že program je určen pouze omezenému počtu, tedy dvou tisícům pracovních migrantů, domnívám se, že absence právě tohoto počtu pracovních migrantů v ČR rozhodně nevyřeší problém schodkového českého hospodaření. Obávám se, že repatriacemi pracovních migrantů se pouze demonizuje problematika imigrantů ještě více, než je demonizovaná jejich rasovou jinakostí. Na imigranty je takto upozorňováno jako na ty, kteří berou místním lidem práci. Např. 30. ledna 2009 tak

stovky Britů protestovali proti rozhodnutí zaměstnat ve francouzské továrně ve Velké Británii 300 dělníků z Itálie. Lidé protestovali sloganem „Britská práce pro britské lidi!“ (http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7860593.stm, cit. 10.7. 2009). Italští dělníci se tak stali symbolem problémů v době finanční krize, těmi, kvůli nimž místní nemají práci.

Ministr vnitra Ivan Langer se domnívá, že repatriační programy jsou dobrým řešením. Podle jeho slov „v prvním týdnu jich od vyhlášení programu požádalo o dobrovolný návrat 270, z nichž 56 odcestovalo“ (http://zpravy.idnes.cz/langer-chce-cizince-vratit-domu-bublan-by-je-nechal-i-zamet-at-vyucit-ljg-/domaci.asp?c=A090222_132856_domaci_jan, cit. 10.7. 2009). Celý projekt bude českou vládu stát 60 milionů (tamtéž), což Langer považuje za částku menší, než jaká by musela být vynaložena v případě, že by v zemi zůstali. Langer také viní ze současné situace, tedy situace, kdy tito cizinci, původně najatí na nekvalifikovanou práci v továrnách, nemají práci, minulé vlády. Říká, že ty udělaly z ČR „montovnu“, tedy zemi, kde je třeba hodně nekvalifikované síly do továrních pásových provozů (tamtéž). To je sice pravda, nicméně země měla poptávku po pracovních silách, a tak tato poptávka byla uspokojena pracovními silami. Těžko vinit firmy z toho, že si najaly levnou zahraniční pracovní sílu, pokud neexistují kvóty, které by regulovaly počty míst, která mohou být obsazena cizí pracovní silou. Těžko vinit imigranty z toho, že berou místním práci, pokud neexistují preference, podle kterých by se obsazování volných pracovních míst rozdělovalo mezi místní a cizí sílu. Asi málokdo si dokáže představit sám sebe v kůži pracovního migranta odmítajícího práci, aby tak nevzal místo někomu místnímu. Pracovní je migrant je pracovní migrant od toho, že ve své zemi nemá práci a musí za ní migrovat do země jiné, tak migruje, za každou cenu.

Domnívám se, že by se měl zavést dohled nad externími i interními agenturami tyto práce zprostředkovávajícími. Externí agentury, tedy agentury obvykle v zemi původu migranta, slíbí dotyčným práci a vyberou od nich velké peníze už jen za příslib nové práce v nové zemi. Novou práci jim buď nakonec ani nezprostředkují, nebo zprostředkují takovou, o kterou brzy přijdou. Interní agentury, tedy agentury v zemi příchodu migranta, pak migranty nabízejí nelegálně jako levnou pracovní sílu, a migranti se tak dostávají do ilegality, protože jsou většinou zaměstnání „načerno.“ Jedná se o business, který je nekontrolovaný možná také tak trochu proto, že z obchodu s cizineckou pracovní silou těží jak jejich nový zaměstnavatel, který, protože obvykle nemají legální povolení k pobytu, je zaměstná načerno, a neodvádí tak za ně sociální ani zdravotní pojištění, tak pracovní migranti, protože ti jsou rádi, že mají alespoň nějakou práci, a tak se nevzpouzejí. Do Čech tak proudí nekontrolovatelné počty pracovních migrantů z Asie, pro které práce není a v nejbližší budoucnosti vzhledem

k celosvětové finanční krizi ani nebude. My jim pak musíme platit repatriační programy, aby v Čechách nebrali práci místním občanům, kteří zůstávají nezaměstnanými. Tento repatriační program nemá za cíl nic jiného, než se cizinců jednoduše zbavit. Nezamezuje jim sice návrat zpět do ČR, jako je tomu např. u stejného programu ve Španělsku, kde se cizinec po čerpání prostředků pro návrat do své vlasti nesmí do Španělska vrátit po dobu 3 let, zato se vůbec neujišťuje o tom, zda má cizinec pro návrat ve své vlasti podmínky. Většina takto se navrátilších cizinců ve své zemi zažívá opět stejné problémy, kvůli kterým odešla, ne-li větší, vzhledem k dluhům, které si kvůli odchodu do ČR musely vytvořit.

Stejně jako je zjevná snaha počty imigrantů v ČR snižovat za každou cenu, je i stejně zjevná nelogičnost jiných složek a aktivit imigračního systému. Navzdory tomu, že se Česká republika snaží posílat uprchlíky a imigranty zpět do svých zemí, aby zde nezatěžovali ekonomiku nebo se zde nepohybovali v ilegalitě a nepáchali tak trestnou činnost, je členem ENARO, European Network of Asylum Reception Organisation, což je společenství členských států, které se účastní tzv. přesídlovacích programů, které Česká republika realizuje od června roku 2008. Přesídlovací programy jsou určeny pro osoby, které „splňují kritéria mezinárodních právních norem pro udělení statutu uprchlíka a které se po opuštění země původu zároveň nachází v rizikové nebo jinak neuspokojivé situaci“ (Výroční zpráva Správy uprchlických zařízení ČR, 2007). Jedná se o lidi, kteří již uprchli ze své země do tzv. země prvního azylu, kde jim však např. není možné zajistit dostatečnou ochranu před orgány svého mateřského státu, nebo nemají v zemi, do které uprchli, perspektivu integrace nebo uspokojivého života vůbec. Tito uprchlíci jsou tak v rámci přesídlovacích programů ze země první azylu přestěhovány do participující země. V ČR se tak právě nacházejí uprchlíci z Malajsie, příslušníci etnické menšiny Číjinů, kteří žili v horách u hranice Barmy s Indií. Je poněkud zarážející, že se na tomto programu podílí právě Česká republika, neboť přesídlovací programy obvykle realizují rozvinuté státy, např. státy severské, Kanada nebo Nový Zéland. Přesídlovací programy jsou samozřejmě chvályhodným programem ve smyslu pomoci lidem, kteří nemohou žít ve své zemi, nicméně se v českém kontextu výše zmíněných návratových programů jeví jako další projev nekonceptnosti a zmatenosti české imigrační politiky. V rámci jedněch programů posíláme imigranty a uprchlíky pryč, v rámci programů jiných je přijímáme.

Nerada bych, vzhledem k nedostatku informací, polemizovala o lepších řešeních pro stávající situaci. Ráda bych však zdůraznila, že např. pobytová střediska pro uprchlíky, která se nacházejí ve Stráži pod Ralskem, Kostelci nad Orlicí, Zastávce u Brna a Havířově, tedy v lokalitách, kde se azylantů skutečně nemají šanci integrovat, neboť v těchto malých

vesničkách vzhledem k malému počtu obyvatel ani není s kým se integrovat, a repatriační programy, jsou jedním z výrazů nejisté imigrační politiky v ČR, výrazem toho, že neumíme, nejsme schopni a nechceme imigranty přijímat, chceme se jich naopak zbavovat, protože jak již bylo několikrát výše zmíněno, je neumíme využít pro stát profitabilním způsobem.

Imigrační politika není řízená kvótami pro počty pracovních míst, které je stát schopen a ochoten nabídnout migračním pracovníkům, je naopak řízená zřejmě korupční činností, neboť například „v roce 2008 přišlo do ČR 22 000 Vietnamců, z toho 16 000 dostalo vízum pro podnikání. Většina z nich přitom nepodniká“ (František Bublan, poslanec za ČSSD, http://zpravy.idnes.cz/langer-chce-cizince-vratit-domu-bublan-by-je-nechal-i-zametat-a-vyucit-ljg-/domaci.asp?c=A090222_132856_domaci_jan, cit. 22.2. 2009). To vypovídá o tom, že většina z nich zřejmě podplatila prostředníka, který podplatil úředníka, a povolení k pobytu za účelem podnikání bylo vystaveno. A tak se pracovní migranti snaží vydělat peníze nelegálně, nelegálně zde pobývají a jsou tak nuceni žít v nevyhovujících podmínkách. Většina z nich tak do podvědomí občanu přejde jako nevzdělání, protože jsou nuceni vykonávat nekvalifikované práce, zanedbaní, protože žijí v nevyhovujících podmínkách, a nepřizpůsobiví, protože mají jiné zvyky a návyky, kterým nerozumíme, a oni nám je ani nemohou vysvětlit, pokud jsou nuceni žít v ilegalitě. A tak se cyklí proces, který má za následek vznik předsudků a stereotypů. Díky takto vzniklým předsudkům a stereotypům pak vzniká nechuť adoptovat si v Čechách dítě minoritně zastoupeného etnika, protože obecně panuje „blbá nálada“ vůči imigrantům, tedy minoritním zástupcům své národnosti v Čechách. Pokud se imigranty snažíme posílat domů spíše než pro ně nacházet nová řešení, dáváme tak najevo, že jim nerozumíme, a tedy s nimi neumíme pracovat. Nerozumíme tak ani dětem minoritního původu volných k adopci, protože vzhledem k tomu, že neuvolňujeme peníze na integraci dospělých imigrantů, kteří by pro ekonomiku mohli být přínosem, pokud by byli jen jinak a lépe využiti, nemůžeme je uvolňovat na integraci dětí minoritního původu. Nejsou peníze na rekvalifikace a vzdělávání imigrantů, nejsou logicky ani na výzkumy problematiky adopcí dětí minoritního původu. Nevíme nic o tom, co potřebují, jak se chovají, proč se tak chovají, a jak se dá postupovat v krizových situacích, a tak se bojíme si je osvojit. Tajně přitom obdivujeme či zatracujeme rodiče, které si takové dítě adoptují, protože předpokládáme velké problémy. A velké problémy s adoptovanými dětmi minoritního původu přicházejí budou a budou přetrvávat, dokud se nenajde někdo, kdo se pustí do výzkumů, komu se podaří získat na tyto výzkumy vládní peníze, a kdo z těchto výzkumů vyvodí závěry a tak i návody pro rodiče, kteří si rozhodnou takové dítě v ČR adoptovat. Děti minoritního původu se zde v dětských domovech budou také hromadit, dokud nepřijde někdo, kdo veřejně vyzdvihne

pozitiva takového typu adopce. Dokud se lidé budou jen bát, mohou znát stovky rad, zkušeností a návodů, které nezmůžou nic, protože strach v případě adopcí není dobrým motivačním prvkem. Lidé se nechtějí bát, co přijde, chtějí se radovat z toho, co mají, a co mohou mít rádi. Co tedy můžeme udělat pro to, aby se snížily počty dětí minoritního původu v české institucionální péči? Respektive co můžeme udělat pro jejich snažší umístění do náhradní rodinné péče, jednoduše pro to, aby je adoptivní rodiče chtěli?

14. NÁVRHY PRO ZLEPŠENÍ ADOPČNÍ SITUACE DĚTÍ MINORITNÍHO PŮVODU V ČR

Existují dva způsoby, jak minimalizovat počet dětí minoritního původu v institucionální péči. Způsob, kterým se dají zlepšit podmínky pro osvojení si dětí minoritního původu, a způsob, který dlouhodobě řeší problematiku umístování dětí do ústavní péče. Obě cesty musí fungovat paralelně, intenzivně a zejména celostně a dlouhodobě, neboť problematika dětí v institucionální péči je záležitostí celé společnosti a jejího hodnotového systému, nikoli jen několika problematických minorit. Pojďme se tedy zamyslet nad tím, co je možné udělat pro to, aby bylo do budoucna méně dětí umístováno do institucionální péče, a také nad tím, co je možné udělat pro aktuální stav věci, tedy pro to, aby děti z institucionální péče byly častěji umístovány do náhradní rodinné péče. To je problém dětí z obecné populace, ale hlavně dětí minoritního původu, které, jak již bylo řečeno, nikdo, a to z celkem v českém kontextu pochopitelného důvodu, nechce. Jak tedy udělat z, v českém kontextu pochopitelných důvodů proti adopci takového typu, důvody pro adopci tohoto typu?

14.1 Imigrační politika jako model pro přijetí dětí minoritního původu

Domnívám se, že základním kamenem je již zmíněná imigrační politika státu, která, jak již bylo řečeno, je určující pro vztah k menšinám. Stát, dnes po dvaceti letech od pádu socialistického režimu to tak můžeme říci, působí jako autorita. Ať souhlasíme či nesouhlasíme s jednáním některých politiků, a z některých zákonů číší spíše boj o moc, stát je tu pro to, aby udával pravidla života v něm, je autoritou. „Slovo autorita pochází z latiny a odvozuje se od slovesa *augere*, posílit, podpořit, uplatnit. Označuje....osobu, jejíž rozhodnutí její členové obvykle následují...” (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Autorita>, cit. 16.7. 2009). V našem případě se tedy nejedná o osobu, ale o instituci, jejíž rozhodnutí její členové obvykle následují. Stát jako autorita prakticky určuje, jak se bude k některým věcem přistupovat, což může platit např. v otázkách koncepce školství, která tak vlastně určuje, jaký mají lidé vztah ke vzdělání, zda si ho váží nebo zda pochybují o jeho kvalitě. Takové pochyby mohou být dané například tím, že v porovnání se zahraničními studenty si český student může v mnohém opravdu připadat nevzdělaný, následkem čehož si svého studia neváží, naopak ho považuje za méněcenné, a tedy se příliš nezaobírá tím, s jakými výsledky vystuduje, hlavně že vystuduje, na kvalitu výsledků se v českých vodách příliš nehledí. To je spíše příkladem demotivace

autoritou, jejíž jednání občané následují, nicméně i jako demotivační činitel je následován odpovídající reakcí občanů. Stát funguje ale i jako pozitivní motivační činitel odsoudí-li např. spravedlivě strůjce neštěstí za minulého režimu, a jeho obětím nabídne odpovídající kompenzaci. Jeho občané si pak takové autority váží, získají pocit, že žijí v zemi, která spravedlivě posoudí, co je dobré a co zlé. V obou právě uvedených případech stát funguje jako autorita, tedy jako instituce, jejíž rozhodnutí její členové obvykle následují, ať je to rozhodnutí následované zde negativním, postojem, tedy spíše nedůvěrou, nebo rozhodnutí následované důvěrou v autoritu.

Domnívám se, že stejným způsobem funguje autorita státu i ve věci imigrační politiky. Lidé následují rozhodnutí státu v postoji k imigrantům, potažmo tedy k menšinám. Jednoduše řečeno, pokud stát dává svým občanům najevo, že imigranty ve své zemi nechce, občané si z toho mohou vyvodit, že je na imigrantech něco špatného, a negativní postoj k nim je na světě. Český stát imigranty nechce, protože nad nimi nemá kontrolu, nemá dostatečné limity a kontrolní mechanismy pro to, aby jich sem neproudil nekontrolovaný počet, pro který není práce. Imigranty se nesnaží integrovat, protože na integraci v takovém rozsahu nemá peníze. Myslím si, že by jednoduše stačilo zavést kvóty pro počty míst, které jsou státem garantovány pro místní obyvatelstvo, a které je možné poskytnout pro cizí pracovní sílu. Bylo by dobré kontrolovat zprostředkovatelské agentury a učinit je závislými na státní správě, aby se eliminoval prostor pro uplácení, a tím nekontrolovaný příliv pracovních migrantů. Tím by i jejich integrace byla snazší, protože menší počet imigrantů znamená menší objem peněz na jejich integraci vynaložený. Nehledě na to, že by nebylo nutné pak vynakládat obrovské objemy peněz na jejich repatriace, pokud by se jejich počty pohybovaly v rozmezí daném reálnými možnostmi státu. Stát by tak dal najevo, že problematiku zvládá, tudíž není důvod k panice. Dal by najevo, že chce cizince zaměstnat, protože v nich spatřuje nějakou výhodu, ať již výhodu v jejich schopnostech nebo vzdělání, jednoduše řečeno by je ocenil. A ocenil – li by je stát, ocenili by je i jeho občané, protože stát je, jak již bylo řečeno autorita, a jeho občané jeho rozhodnutí následují. Domnívám se, že změnil – li by se postoj k imigrantům, tedy přestal by být demonizujícím a naopak by začal být oceňujícím, změnil by se celkově postoj k národnostním a etnickým menšinám. Byly by pochopeny jejich kvality a ne jejich problémovost, která je v současnosti prakticky státem a jeho neschopností regulace této tematiky garantovaná. Protože imigranti do ČR přeci nejedou proto, aby zde působili problémy, ale za lepším životem, jenže problémy jsou zde nakonec nuceni působit, pokud jsou nuceni žít v ilegalitě. Změnil – li by se takto celkově postoj k menšinám, změnil by se tak logicky i k dětem minoritního původu setrvávajícím v institucionální péči. Minimálně by

přestaly být a priori vnímány jako problematické, protože jsou zástupci problematických menšin v ČR, jejichž problémovost, jak již bylo řečeno, je ale skutečně relativní a závislá na přístupu státu. Předpokládaná problémovost dětí minoritního původu je obvykle nejčastějším důvodem, proč si takové dítě neosvojit.

Domnívám se tedy, že základem je ospravedlnit tyto děti v očích veřejnosti, k čemuž stát může přispět velkým dílem právě zmíněným přístupem k imigrantům. Dalším, neméně velkým, problémem je neinformovanost veřejnosti v důsledku nedostatku odborných materiálů, které by poskytovaly informace o adopcích dětí minoritního původu.

Dotazníkového šetření, které se týká informovanosti veřejnosti o tématech spojených s a adopcí dětí minoritního původu, se zúčastnilo 25 respondentů. 13 z 25 odpovědělo, že znají někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval, zbytek pak nezná, tzn. že prakticky polovina dotazovaných se s tímto tématem setkala osobně. Otázka nedefinovala

14.2 *Jourhem*, podpora biologických rodin

Efektivní variantou pro redukcí umístování dětí do institucionální péče, je podpora jejich biologických rodin v tom, aby si dítě mohly ponechat. Děti jsou často do ústavní péče umístovány na základě investigace sociálních pracovníků. Zjistí-li sociální pracovník, že dítě žije v nevyhovujících sociálních podmínkách, podá návrh na jeho umístění do ústavní péče. Rodiče, kterým je dítě takto odebráno, v České republice mohou požádat o jeho vrácení zpět do péče, pokud prokáží, že podmínky pro život dítěte se zlepšily. Jenže než se takové podmínky pro život dítětelepší, stráví dítě např. půl roku nebo rok v institucionální péči, což se mu stává dostatečným základem pro vznik frustrací z odloučení od rodiny. Ve Švédsku našli pro takovéto případy poměrně dobré substituční řešení. Švédové realizují tzv. *jourhem*, nebo –li akutní domovy pro děti ze sociálně ohrožených rodin. Švédské království bojuje s alkoholismem, není náhodou, že v Národním švédském muzeu se v expozicích o tradičních švédských svátcích setkáte s doplňkem výstavy ve formě barevných nálepek na výstavních výlohách varujících před nadměrnou konzumací alkoholu. Varovná čísla pak zdůrazňují nárůst alkoholismu hlavně u žen. Děti z rodin trpících závislostí na alkoholu, nebo jinými sociálně patologickými jevy, ve Švédsku nemusí nutně do institucionální péče, naopak je kladen důraz na to, aby když dítě musí být od rodiny ze závažných důvodů odloučeno, do institucionální péče nemuselo. Jak již bylo výše řečeno, jakákoli náhradní rodina má na vývoj dítěte lepší vliv než institucionální péče. Švédové pro tyto krizové případy využívají

náhradních profesionálních rodin, kam může být dítě umístěno na různě dlouhou dobu, od týdne až po šest měsíců. Jeho biologické rodině je mezitím nabídnut program, díky kterému může pracovat na zbavení se závislosti na alkoholu, nebo na zlepšení jiných podmínek pro úspěšný návrat dítěte do rodiny. *Jourhem* je tedy instituce sdružující profesionální náhradní rodiny. S inzeráty, pomocí kterých se taková náhradní profesionální rodina hledá, se můžete běžně sekat mezi ostatními inzeráty, které nabízejí volné pracovní pozice. Jedná se o běžně výdělečnou činnost, takováto náhradní rodina dostává plat za to, že se programu náhradní péče účastní, což, se domnívám, je poměrně motivačním a také usnadňujícím činitelem v takovéto aktivitě. Takzvané profesionální rodiny v Čechách, rodiny pěstounské, často bojují s nedostatkem peněz, což je ve většině případů od poskytnutí profesionální péče odradí. Do programu náhradní profesionální péče se může přihlásit každá rodina, která úspěšně projde psychologickými testy a splní i ostatní podmínky pro možnost přijetí dítěte. Jedná se o péči akutní, tzn. pokud dítě musí být své biologické rodině odebráno okamžitě, ať již z jakéhokoli důvodu. Dítě je tak prakticky bez prodlení přemístěno do vřelého prostředí, které mu poskytne náhradu za jeho rodinu biologickou, což je oproti institucionální péči nespornou výhodou ve smyslu potenciální frustrace dítěte z oficiálního neznámého prostředí. Tato péče se poskytuje do délky šesti měsíců, mezitím je na biologickou rodinu poměrně vyvíjen nátlak, aby své sociální podmínky zlepšila tak, aby se dítě mohlo do své rodiny vrátit. Prakticky je tak podporován status nukleární rodinu jako základu rodinného života, biologická rodina dítěte se považuje za tu nejlepší možnou rodinu, ačkoli má problémy, které jsou ale takto vlastně oficiálně kvalifikovány jako přechodné. Biologická rodina je nucena sama sebe vnímat jako rodinu s dočasnými problémy, nikoli jako rodinu, která není schopna dítě vychovávat.

Tímto se posiluje maximální důležitost biologické rodiny. Např. již zmíněné babyboxy v různých evropských zemích jsou důkazem toho, že matka má prostor si myslet, že její dítě se bude cítit lépe v rodině jiné. Pokud má možnost dítě v útlém věku odložit anonymně do babyboxu, domnívá se zřejmě, že na jeho péči nestačí a někdo jiný na ni bude stačit lépe. Zde je základ problému neuvěřitelných počtů dětí v české institucionální péči. Matky mají pro odložení dítěte zázemí, ví, že o dítě bude minimálně na úrovni stravy a hygieny postaráno. Bylo-li by dítě matce odebráno a matka by zároveň byla nucena zlepšit svoje životní podmínky pro návrat dítěte k ní, nemuselo by v takové míře k odkládání dětí docházet. Jenže na to je také třeba podpůrných programů, které by matkám v krizi nebo nouzi pomohly svou situaci zlepšit natolik, aby jim dítě mohlo být vráceno. A na to je opět třeba nemalých finančních prostředků, čímž se možná dostáváme zpět k politice sociálního státu. V sociálním státě jako je Švédsko je rodina základ fungování společnosti, Švédsko také vynakládá nemalé

prostředky na udržení primární funkce rodin. Daň z příjmu se může pohybovat až kolem 46% platu (http://www.shelteroffshore.com/index.php/living/more/working_in_sweden/ , cit. 4.8. 2009), což se v kontextu státu, který nemá status státu sociálního, jeví jako suma příliš velká. Tato daň je ale také kromě jiného použita právě na financování podpůrných programů pro zlepšení podmínek pro návrat dětí, určených pro rodiny nebo matky, jimž musely děti být odebrány. Z těchto financí se také podporují profesionální náhradní rodiny, do kterých jsou tyto děti umisťovány. Daň je tedy na jednu stranu velmi vysoká, na druhou stranu však opodstatněně využita. V Čechách děti v institucionální péči financuje také stát, vzhledem k počtu dětí v institucionální péči si dokážu představit, že je to pro stát při dani z příjmu 18% velká zátěž. Je na místě tedy uvažovat o tom, jak daně efektivně využít. Je lepší poskytnout část z nich na podpůrné programy rodin, jimž dítě musí být odebráno, aby se tak dítě do své rodiny mohlo vrátit, než dítě v nejhorším případě až 18 let žít v ústavní péči. Dokážu si představit, že například půlroční rekvalifikační program pro matky ze sociálně slabých rodin, který má matce posloužit k následnému získání lépe placené práce, aby se o své dítě mohla lépe starat, je levnější záležitostí než 18 let, které dítě může v institucionální péči strávit, hrazených státem. Například 168mi hodinový rekvalifikační kurz účetnictví s využitím výpočetní techniky stojí 12 500 Kč (<http://www.nicom.cz/kurzy/rekvalifikace/ucetnictvi/> , cit. 4.8. 2009), 250ti hodinový rekvalifikační kurz na kuchaře číšníka stojí 5 500 Kč (<http://www.ssp-smirice.cz/Informace/Ostudiu/rekvalifikacnikurzyakvalifikacnizkousky/zakladniinformace/tabid/275/language/cs-CZ/Default.aspx>, cit. 4.8. 2009). Za jeden den dítěte v dětském domově musí být finančně pokryta spotřeba energie a vody, 5x denně strava, personál, který se o děti stará, lékař, zdravotní sestry, kapesné, ošacení, náklady na vzdělání dětí apod. Nemám přesné údaje o tom, kolik takový den v dětském domově stojí, ale srovnáním právě zmíněných musíme nutně zjistit, že 18 let dítěte v dětském domově stojí několikasetnásobně víc, než rekvalifikační kurz, který by mohl rodičům v tísní pomoci dosáhnout lepšího vzdělání nebo odbornosti, a tím jim zajistit šanci na lepší práci, tedy i příjem. S lepším příjmem, obzvláště pokud jsou takovéto příjmy v rodině dva, by se dala zajistit stabilnější rodinná ekonomická situace, a tedy i stabilnější podmínky pro život dítěte v rodině. Úřad práce poskytuje rekvalifikační kurzy za konkrétních podmínek, jedna z nich je, že pokud se uchazeč plně hrazeného kurzu zúčastní, měl by pak také přijmout práci v oboru, která je mu příslušným úřadem práce v souvislosti s kurzem nabídnuta. Absolventi kurzu mají tedy zajištěnou související nabídku práce, nejsou vystaveni nutnosti si práci sami najít.

Stejně jako jsou již výše zmíněné problémy s imigranty výrazem nejisté imigrační politiky, jsou např. babyboxy výrazem nejisté rodinné politiky. Babyboxy jsou schránky, kam mohou matky své děti anonymně odložit, pokud si myslí, že se o ně nejsou schopny postarat. Babybox je propojen obvykle s nemocnicí, takže na druhé straně schránky bývá zdravotní sestra, která dítě převezme a zajistí mu potřebnou akutní péči. Matky si tak mohou být jisté, že je jejich dítě v dobrých rukách. Babyboxy jsou účinným prostředkem boje proti zbytečným úmrtím novorozenců, ke kterým dochází následkem např. pohození dítěte zoufalou matkou někde na ulici. Jsou ale také výrazem toho, že se stát není schopen postarat o rodiny nebo svobodné matky, které jsou v natolik tíživé situaci, že musí své dítě odložit. V únoru byl v Čechách otevřen již 21. babybox. To logicky napovídá, že babyboxy jsou v Čechách nejspíše třeba, pokud jsou zaváděny v takové míře. Existuje tedy mnoho matek, které se rozhodnou své dítě odložit. Je velmi těžké posoudit, nakolik je matka schopna se o dítě postarat, a zda je skutečně nutné dítě do babyboxu odložit, je ale jisté, že pokud zde možnost dítě takto odložit existuje, matka to udělá.

Za řešení lepší a s dlouhodobějším efektem bych považovala program pro matky v tísní, kde by s nimi psycholog zkontualoval důvody pocitu, že se o dítě nejsou schopny postarat. V případě, že by se jednalo např. o problémy psychického rázu, bylo by dobré matce poskytnout pravidelnou terapeutickou péči a popřípadě i chráněné bydlení, kde by jí s péčí o dítě mohli v krizové situaci pomoci školení odborníci. V případě, že by důvodem pro odložení dítěte byla materiální tíseň, mohlo by ženě být poskytnuto sociální a pracovní poradenství a nabídnut již zmíněný rekvalifikační kurz pro zlepšení šance najít si na trhu práce uplatnění. Již popsany systém švédských *jourhem*, tedy systém profesionálních rodin, kam je dítě možné umístit na přechodnou dobu, dokud se situace v jeho rodině nezlepší, je systém, který může krizovou intervenci poskytnout na dobu nejvýše šesti měsíců. To se v českých poměrech zdá poměrně krátká doba, protože krizové situace v rodinách, např. finanční nebo v důsledku závislosti rodičů na návykových látkách, jsou záležitostmi dlouhodobými. Domnívám se, že doba poskytování péče je takto omezena proto, aby byly rodiny v krizi nuceny svou situaci řešit co nejrychleji a dítě tak trpělo co nejkratším odloučením od vlastní rodiny. Obdobný systém krizové pomoci dítěti by byl dobrou součástí onoho programu pro matky v tísní, který by měl zabránit odložení dítěte do institucionální péče. Švédský systém *jourhem* má evidentně patřičný efekt, rodiny či svobodné matky s pomocí programů pro řešení krize potíže evidentně úspěšně překonávají, neboť logickým důsledkem nezvládnutí takovéto krize by byla nutnost dítě umístit do institucionální péče, což se zjevně neděje příliš často, spíše se to však ve Švédsku neděje téměř vůbec. Jak tvrdí MIA, již zmíněný švédský úřad pro mezinárodní

adopce, „... skoro žádné dítě narozené ve Švédsku není poskytováno k adopci“ (www.mia.eu, cit. 15.11. 2007). České matky nebo i celé rodiny v tísní by za pomoci podobných programů mohly také krizové situace zvládat lépe a bez nutnosti dítě umístit do péče institucí. Celý projekt by byl jistě velmi nákladný, ale stále se domnívám, že v porovnání s náklady na dlouhodobý život dítěte v dětském domově, by se jednalo o částky mnohem menší. Pokud by byl systém krizové pomoci dětem, tedy profesionálních rodin, které by dítěti na přechodnou dobu poskytly rodinné zázemí, omezen časově stejně jako ve Švédsku, byly by tak i české svobodné matky, případně celé rodiny, nuceny svou situaci řešit velmi rychle. Rekvalifikační kurz netrvá obvykle déle než měsíc až dva, nabídne-li úřad práce absolventu i pracovní uplatnění, mohla by krizová situace rodin, způsobená tíživou ekonomickou situací, být řešena poměrně rychle a bez zbytečných průtahů, třeba již do zmíněných šesti měsíců. Tím by se jednak minimalizovala nutnost umístit dítě do institucionální péče, jednak také náklady na tyto programy pro rodiny v krizové situaci.

V Čechách známe projekt Klokánek, který realizuje profesionální náhradní péči pro děti, které se musí na čas vzdálit ze své rodiny, tedy pro děti v ohrožení. Děti jsou do náhradní rodinné péče umístěny na dobu, než se mohou vrátit zpět do své rodiny, nebo než je jim nalezena trvalá náhradní rodinná péče. Stejně jako v případě švédských *jourhem* mohou děti zůstat v této péči i proti vůli svých rodičů, což ve vypjatých případech zajišťuje bezpečí dítěte. Podle § 46 odst. 2 zákona o rodině má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc přednost před ústavní výchovou. Klokánky fungují v Čechách od roku 2000, na území celé České republiky je jich dnes 16 s celkovým počtem 230 míst. „Průměrná doba pobytu dětí v Klokánku je půl roku. Kolem šedesáti procent dětí se vrací k rodičům, asi třicet procent přechází do trvalé náhradní rodinné péče. Zbývajících deset procent zahrnuje ukončení pobytu v Klokánku zletilostí či umístěním do jiného zařízení (nemocnice, psychiatrie nebo ústavní výchova)“ (<http://www.fod.cz/klokanek.htm> , cit. 6.8. 2009). Otázkou tedy zůstává, pokud se dle informací Fondu ohrožených dětí dostane 60% dětí zpět do svých rodin, projekt Klokánek přijal od otevření Klokánku přes tři tisíce dětí různého věku (tamtéž), a dle zákona má rodinná péče v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc před výchovou ústavní, proč úspěšnost umisťování zpět do rodin není vyšší, a také proč i přes fakt, že tento projekt máme, je v české institucionální péči stále tak závratný počet dětí.

Zákon o ústavní výchově, a v rámci něj návrh novely zákon o rodině, který by umožňoval soudům umisťovat děti odebírané z rodin nejen do ústavní výchovy, ale také do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, měl při svém schvalování poměrně velké problémy. Prosazoval přednost umístění dítěte do zařízení, které poskytuje rodinnou péči před

umístěním do péče institucionální. Tento zákon byl dvakrát vetován senátem i prezidentem. Když se zákon podařilo roku 2002 prosadit, nebyla projektu Klokánek, tedy jedinému projektu v Čechách zajišťujícímu profesionální krizovou náhradní rodinnou péči, poskytnuta potřebná dotace ze strany Ministerstva práce a sociálních věcí.

Krizová náhradní rodinná péče v Čechách stále nemá přednost před ústavní výchovou. Je závislá na dotacích, takže svou činnost prakticky musí řídit podle rozhodnutí, zda dotace dostane nebo nedostane. To ji činí nestabilní a neperspektivní. Systém jourhem ve Švédsku je placen z peněz daňových poplatníků, finanční příjem je tedy stálý a neohrožený, existuje jistota, že dětem péče bude poskytnuta za každé situace.

Systém krizové náhradní rodinné péče tedy v Čechách existuje, ale nefunguje v součinnosti s programy pro rodiny v krizi, domnívám se, že to je také důvod jeho nevelké úspěšnosti. V Čechách se do svých rodin vrátí 60% dětí, ve Švédsku téměř každé. Pokud je dítě takto umístěno dočasně do profesionální rodinné péče a jeho biologické rodině není nabídnuta pomoc v krizi, jen těžko si rodina dokáže pomoci úplně sama. A tak se dětem musí hledat trvalá náhradní ústavní nebo rodinná péče, a péče biologických rodičů se tak stává skoro nereálnou. Bylo by tedy dobré tuto krizovou náhradní rodinnou péči paralelně doplňovat o program pomoci rodičům v krizi, aby se děti mohly do svých rodin vracet, a nemusely dále putovat do ústavní výchovy. Dále by bylo vhodné učinit tuto instituci, stejně jako ve Švédsku, závislou na daních, nikoli na dotacích, stala by se tak péčí stálou a jistou. Daně by samozřejmě za dané situace musely být vyšší, protože za současného stavu nejsou určeny na úhradu nejrůznějších sociálních služeb jednak z důvodu toho, že Česká republika není sociálním státem, jednak z důvodu toho, že by jejich výše potřeby nepokryla.

Nemyslím si, že je možné ze státu, který status sociálního státu nemá, učinit ze dne na den stát, který takový status má. Nicméně je možné začít upřednostňovat témata důležitá pro stabilitu a chod státu, jimiž například rodinná politika bezesporu je. Stabilní rodinné prostředí vychovává děti k psychické stabilitě, jde jim příkladem v např. hledání si práce nebo v životních hodnotách. To může eliminovat sklony k závislostem na sociálních dávkách, nebo kriminalitu. Stát tak nemusí vynakládat velké prostředky na řešení těchto situací. Domnívám se tedy, že rodinná politika by měla být základem státu i ve státech, které nejsou státy sociálními, neboť rodinné prostředí, jak již bylo několikrát popsáno, je pozitivním faktorem pro správný vývoj osobnosti, tedy i prevencí před sociálně patologickými jevy, které stát zatěžují, ať již finančně nebo sociálně.

Obecně tedy mluvíme o potenciálním řešení pro všechny děti, kterým hrozí umístění do institucionální péče, ať se jedná o děti minoritně etnicky nebo národnostně odlišné, či o

děti z běžné populace. Takovouto podporou rodin v krizi by se také zdůraznila důležitost rodiny a rodinného prostředí pro děti. Zde by se opět dala využít autorita státu jako model nebo motivace pro jeho občany. Podporuje-li stát, tedy autorita, rodiny, domnívá se, že jsou rodiny důležité, čímž pomyslně nastavuje hodnotový systém stejně jako v případě imigrační politiky.

Dále je třeba zdůraznit, že se v ústavní péči vyskytují nejen děti minoritního původu narozené v České republice, ale také děti imigrantů, kteří neměli prostředky na výchovu svých dětí, nebo se dostali do tíživé situace následkem již zmíněného života v ilegalitě. Zde by opět bylo třeba učinit takové imigrační podmínky pro to, aby zde cizinci nemuseli žít v ilegalitě. Tím by se zlepšily i jejich podmínky pro výchovu dětí. Jako právoplatně žijící v České republice by tak měli nárok na podpůrné programy pro zlepšení jejich života zde což v ilegalitě logicky není možné. Zvýšila by se tak jejich schopnost o dítě se postarat, protože by měli podporu státu, a snížil by se tak počet jejich dětí, které musí vzhledem ke své tíživé finanční situaci odkládat do ústavní péče.

14.3 Výzkumy vývoje dětí minoritního původu

Česká republika má akutní nedostatek informací o dětech minoritního původu a jejich adopcích. Rodiče, kteří by si chtěli dítě menšinového původu adoptovat tak nevědí, co je čeká. Bojují s neznalostí, nedostatkem informací a nedostatkem institucí, které by se touto problematikou zabývaly.

Průzkumná sonda do informovanosti a mínění české veřejnosti o adopcích dětí minoritního původu ukázala, že kdyby se respondenti rozhodli pro adopci tohoto typu, šli by o dítě zažádat nejčastěji na úřad pověřené obce, kam se skutečně o svěřením dítěte do péče žádat chodí. Jako druhá nejčastější odpověď však byl respondenty uváděn Fond ohrožených dětí (viz příloha TAB_4). Fond ohrožených dětí je instituce zřízená pro pomoc dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným, nebo jinak sociálně ohroženým. Adopce dětí minoritního původu tedy evidentně v povědomí veřejnosti figurují jako adopce velmi ohrožených dětí. Děti minoritního původu jsou skutečně děti sociálně ohrožené, hrozí jim to, že stráví celý svůj život v institucionální péči, neřadí se ale rozhodně mezi děti, kterým poskytuje pomoc Fond ohrožených dětí. Na tomto příkladu je vidět demonizace tohoto tématu v Čechách, lidé mají adopce tohoto typu spojené s něčím negativním. Tato demonizace však jde ruku v ruce s neinformovaností. V Čechách neexistují výzkumy, které by se zabývaly

vývojem dětí minoritního původu. Neexistují podklady, o které by se potenciální adoptivní rodiny mohly opřít. Tyto děti mají oproti dětem z běžné populace v náhradní rodinné péči jiné nároky. To logicky vyvodíme z faktu, že mají jiné kulturní kořeny, ale publikaci nebo odborný článek, kde by byly popsány zkušenosti rodičů, kteří si takové dítě adoptovali, nenajdeme nikde. Byly by třeba výzkumy, které by sledovaly vývoj těchto dětí v péči institucionální a náhradní rodinné, aby tato dvě prostředí mohla být porovnána. Spisovatelka Tereza Boučková napsala autobiografickou knihu Rok kohouta (Odeon, 2008), kde popisuje své zkušenosti s adoptí dvou romských chlapců. Zkušenosti jsou to přes všechnu dobrou vůli autorky špatné, její život i život adoptovaných Romů se dostává do slepé uličky. Na tuto knihu upozornilo 17% dotazovaných v souvislosti s důvody proti adopti dítěte minoritního původu. Nutno dodat, že se jedná o autobiografický román, nikoli o výzkum vedený výzkumnou institucí. Pokud bylo toto téma již zpopularizováno takovýmto způsobem, proč stále neexistují podklady pro to, aby si veřejnost mohla udělat o tomto tématu svůj obrázek? Autobiografický román může napsat kdokoli a jeho zkušenosti v něm jsou zřejmě nezpochybnitelné, nicméně nevypovídají nic o tématu jako celku, vypovídají něco pouze o zkušenosti jednoho jediného autora. Rozhodují-li se v Čechách adoptivní rodiče mezi adopti dítěte z běžné populace a adopti dítěte minoritního původu, vzpomenou si možná právě na tuto knihu. Kde si ale mohou ověřit, zda se jedná o pouze případ autorky, zda je téma takto plošně interpretovatelné a zda existuje pravděpodobnost, že s dítětem minoritního původu udělají podobně špatnou zkušenost?

Vzhledem k v minulé kapitole popsané metodologii výzkumu duševního zdraví mezinárodně adoptovaných ve Švédsku, tedy dětí minoritního původu ve Švédsku, můžeme říci, že metodologii výzkumu vývoje těchto dětí známe. Víme již, že je možné diagnostické testy upravit konkrétně pro určité teritorium (viz již zmíněný psychodiagnostický test HUTQ – C, Harvard-Uppsala Questionnaire for Children navržený speciálně pro výzkumy duševního zdraví kurdevských dětí ve Švédsku), tedy se nemusíme obávat, že bychom konkrétní test nemohli použít, protože nepojme teritoriální a tedy a národnostní a kulturní specifika. Můžeme vycházet ze stejného základu jako např. HUTQ-C a také si základ upravit pro podmínky české. Známe celé penzum těchto testů, které mohou měřit mnoho relevantních složek dětské mysli jako například prožité trauma (PTSS – C, Post Traumatic Stress Disorder for Children), zkušenosti získané v adoptivní rodině (FCI, FARS), problémovost chování (CBCL) a sklony k psychopatologickým poruchám (SCL). Stačí je tedy jen využít, popřípadě přizpůsobit našemu prostředí.

Psychodiagnostika dětí minoritního původu by mohla být zpracována jako podklad pro práci s těmito dětmi. Víme-li, jaké tyto děti mají problémy, můžeme s nimi i pracovat. Pokud nevíme, z čeho potíže pramení, těžko můžeme určit, čemu je dobré se vyhnout a na co naopak ve výchově klást důraz. Děti minoritního původu vyrůstající v náhradní rodinné péči by měly být testovány dlouhodobě, např. každých pět let, aby byly vidět pokroky, popřípadě propady. Psychodiagnostika by měla být dána do souvislosti s prostředím, v jakém vyrůstají, např. zda vyrůstají se sourozenci z běžné populace nebo se sourozenci pokrevními, apod. Z toho se pak dá odvodit, zda je pro děti tohoto typu v Čechách lepší vyrůstat v prostředí svém, tedy mezi sourozenci svojí národnosti, nebo naopak zda je pro ně motivačním činitelem vyrůstat mezi dětmi z běžné populace. Měly by být vedeny rozhovory i s adoptivními rodiči a jejich zkušenosti by měly být zaznamenávány, aby mohly sloužit jako podklad pro rozhodování dalších potenciálních adoptivních rodičů. Těchto rozhovorů by měl být dostatek a měly by mít určité proměnné jako např. vzdělání a věk rodičů.

Vzhledem k tomu, že toto téma je rozsáhlé a rozsáhlé jsou i počty těchto dětí v institucionální péči, měla by vzniknout samostatná instituce, která by se tímto tématem zabývala. Mohla by fungovat jednak jako zadavatel výzkumů, jako informační orgán, kam by se žadatelé mohli obrátit pro konkrétní informace, ale také jako orgán poradenský. V Čechách prakticky neexistuje postadopční péče. Rodiny jsou sice čas od času kontrolovány sociálními pracovníky, nicméně „poprat“ se s problémy je již na nich. Rodiče si musí většinou sami vyhledat pomoc odborníka nezávisle na úřadu, který jim adopci zprostředkoval. Tato nová instituce by mohla fungovat také jako poskytovatel odborných služeb zaměřených na specifika dětí minoritního původu, kde by se jistě uplatnil kromě jiných odborníků i kulturolog, který by dokázal zhodnotit potíže dítěte, potažmo rodiny, v závislosti na jejich kulturním pozadí. V této instituci by se také mohly scházet adoptované děti, sdílely by své zkušenosti a necítily by se tak vyloučené. Má-li člověk podobnou zkušenost jako člověk jiný, nepřipadá si tak osamocený. Dokáží si představit, že podobná instituce by již jen informacemi, které by shromažďovala a poskytovala potenciálním žadatelům, pomohla umístit více těchto dětí do náhradní rodinné péče. Doposud se adopce dětí minoritního původu v Čechách jeví skutečně jako bílé místo na mapě. V těchto bílých místech žijí lvi a ze lvů máme strach, stejně jako ho máme z adopcí dětí minoritního původu, protože neexistují informace, o které bychom se mohli opřít a případné lvy na cestě přemoci.

15. SONDA DO MÍNĚNÍ A INFORMOVANOSTI VEŘEJNOSTI

Průzkumného šetření se zúčastnilo 30 respondentů. Šetření se zaměřilo na informovanost a mínění o adopcích dětí minoritního původu. Šetření obsahovalo otázky otevřené i uzavřené, respondenti mohli u některých otázek volit i více odpovědí. První a druhá otázka se zaměřovaly na dostupnost informací o adopcích dětí z běžné populace a adopcích dětí minoritního původu. Prakticky bez většího rozdílu v typu adopce by většina respondentů hledala informace na internetu nebo na příslušných úřadech, korelace se vzděláním nebyla prokázána (viz příloha TAB_1 a TAB_2). Na výběr měli respondenti kromě právě uvedených ještě

Třetí a čtvrtá otázka se ptaly na instituce, na které by se respondenti obrátili v případě, že by uvažovali o adopci dítěte z běžné populace a o dítěti minoritního původu. O adopci se v Čechách od 1.1. 2003 žádá na úřadech pověřených obcí, na oddělení sociálně-právní ochrany dítěte nebo oddělení péče o rodinu a dítě, kde jsou žadatelé seznámeni s jednotlivými kroky. Samotný výběr žadatelů se pak provádí na příslušném krajském úřadu. V případě adopcí dětí z běžné populace i adopcí dětí minoritního původu odpovědělo relativně stejné množství respondentů, že by se obrátili na právě na pověřené úřady. V případě adopcí dětí z běžné populace by se 19 z 30-ti respondentů obrátilo na úřad pověřené obce, oddělení péče o rodinu a dítě, 15 z 30-ti na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. V případě adopcí dítěte minoritního původu by se 18 respondentů obrátilo na oddělení péče o rodinu a dítě, 15 respondentů na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Jak již bylo dříve zmíněno, další nejčastější odpovědi v případě dětí minoritního původu byl Fond ohrožených dětí. 12 z 30-ti respondentů odpovědělo, že by se v případě žádosti o osvojení dítěte minoritního původu obrátilo na Fond ohrožených dětí (TAB_4). V případě dětí z běžné populace byla další z nejčastějších odpovědí po úřadech pověřených obcí kojenecký ústav nebo dětský domov, obě varianty by volilo 7 z 30-ti respondentů (TAB_3). Domnívám se, že většina respondentů odpověděla správně, tedy že by se v obou případech adopcí obrátili na úřady pověřených obcí, oddělení sociálně-právní ochrany dětí a oddělení péče o rodinu a dítě, zejména z toho důvodu, že tyto dvě odpovědi vypadaly mezi těmi ostatními nejseriozněji a nejoficiálněji. Respondenti tedy správnou odpověď odhadli. Všichni také dostali dotazník elektronickou poštou, tedy všichni si správnou odpověď mohli vyhledat na internetu. Domnívám se, že v případě, že by nebyly dány možnosti výběru a respondenti by museli odpověď uvést dle svých znalostí, většina dotazovaných by zvolila právě kojenecký ústav nebo dětský domov. Jedná se o odpověď velmi specifickou, někdo, kdo se o adopce nezajímal jako žadatel, v Čechách

většinou neví, kam by se obrátil, a kojenecký ústav a dětský domov vedeme v povědomí jako instituce, kde se vyskytují děti, které nemají rodinu. Korelace se vzděláním opět nebyla prokázána.

Poměrně mnoho respondentů uvedlo, že znají někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval, 15 z 30-ti někoho takového zná, dalších 15 nezná (TAB_5). To je odpověď poměrně překvapivá vzhledem k již zmíněné demonizaci této problematiky u nás.

Předpokládala bych, že většina respondentů nikoho takového nezná. Vyváženost odpovědí může být způsobena tím, že 13 respondentů jsou studenti speciální pedagogiky nebo lidé, kteří stejný obor vystudovali. Člověk si volí obor studia podle toho, co ho zajímá a zajímá ho většinou to, s čím přišel do styku častěji a byl nucen o tom přemýšlet. Není tedy zřejmě náhodou, že tito lidé znají někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval, tedy tvoří ve vzorku dotazovaných poměrně velkou část. Korelace se vzděláním nebyla prokázána.

TAB_6 nám ukazuje korelaci tohoto tématu s věkem, tedy jak staří lidé znají někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval. Zde je významná korelace s věkem, spíše starší lidé znají někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval. To může být způsobeno tím, že čím starší člověk je, tím více má zkušeností, tím více lidí ve svém životě potkal.

Na otázku, zda by v procesu výběru do náhradní rodinné péče dali respondenti přednost dítěti minoritního původu před dítětem z běžné populace odpovídali spíše mladší lidé ano. 18 respondentů z 30-ti odpovědělo, že by si takové dítě adoptovali. 12 z 18-ti, kteří odpověděli kladně bylo ve věku mezi 23 a 25-ti lety (TAB_7).

7 respondentů, kteří uvedli, že by si dítě minoritního původu adoptovali, uvedlo, že by si ale neadoptovali Roma (TAB_8). Zde je dle mého názoru patrné gro problematiky adopce dětí minoritního původu u nás. Největší procento dětí minoritního původu v institucionální péči v ČR tvoří děti romského původu. Jsou považovány za nezvladatelné a nevzdelávatelné. Je třeba zdůraznit, že Romové povětšinou nedávají své děti do školky, tedy předškolní péče, která má děti připravit na nástup do školy. Ve školce si děti většinou osvojí základní znalosti, jako jsou schopnost rozlišit barvy, tvary, velikosti a správně je pojmenovat. Když rómské dítě nastoupí do školy, nastupuje do ní již s hendikepem. Vzhledem k tomu, že nechodilo do školky, nemá znalosti, které mají ostatní děti, které předškolní péčí prošly. Ve škole se pak dostává do skluzu, protože nemá znalostní základ, nerozumí mnoha dalším věcem, které na tomto základu staví. Ráda bych zde tedy zdůraznila, že rómské děti nejsou obtížně vzdelávatelné, protože by byly Rómy, ale protože neprojdou předškolní péčí, nenaučí se věci základní, a tak ani nejsou schopné porozumět věcem složitějším. Pokud nemají rodiče, které by je to doučili, nabírají děti ve škole zpoždění a často výuku i samy vzdávají, protože nejsou

při sebevětší snaze schopné dohonit ostatní děti. Tento fakt společně s autobiografickými romány typu již dříve zmíněného Roku kohouta bez komentáře odborníka na tuto problematiku, který by zhodnotil, proč má autorka tak špatnou zkušenost s adoptcí rómských dětí, utváří o těchto dětech stereotypní obraz těžko zvladatelných a problematických dětí. Spolu s tím, že neexistují výzkumy, které by tento předpoklad vyvraceli nebo potvrzovali, se dostáváme opět na začátek celé problematiky, a to k nedostatku informací a stereotypnímu vnímání.

Dále 4 z 12-ti, kteří by si dítě minoritního původu neadoptovali uvedlo, že by tak neučinili z toho důvodu, že očekávají mnoho problémů s dítětem a neměli by žádnou oporu ve státu (TAB_8). To, že očekávají mnoho problému jsme právě výše vysvětlili. To, že by neměli žádnou podporu od státu jsme již také dříve zmínili. Stát neposkytuje adoptivním rodičům žádné zvláštní příspěvky (kromě již zmíněných pěstounských rodin), dostávají přídatky na děti závislé na výši platu stejně jako rodiny biologické. To je možná chyba. Kdyby byly adopce státem finančně podporované, usnadnila by se tak náhradní rodinná péče mnoha rodinám a možná by o adopci nežádaly jen páry, které nemohou mít děti vlastní, ale i ostatní páry, které již děti vlastní mají. Přeci jen dnes je představa adopčního procesu v ČR poměrně odrazující. Dlouhé čekací doby, ponižující testovací procedury, které rodiče musí podstoupit, aby byli shledáni pro adopci vhodnými, nejsou právě motivačním činitelem. Stát by finančním příspěvkem adoptivním rodinám mohl ocenit snahu rodičů dítěti pomoci. Dokáží si představit, že by takový finanční příspěvek mnoha rodinám pomohl a mohl by být jedním z motivačních činitelů. Zejména v případě dětí minoritního původu by spolu s dostupnými výzkumnými podklady a zkušenostmi adoptivních rodičů mohl tvořit přinejmenším příjemný celek. Zde by se samozřejmě nabízel otázka zneužívání těchto finančních příspěvků, ale k tomu zde máme rozsáhlé psychologické testy a dlouhé rozhovory s odborníky na téma adopce, které mohou odhalit případný nečestný úmysl adoptivních rodičů.

Další 4 z 12-ti respondentů, kteří by si dítě minoritního původu neadoptovali uvedlo, že by tak neučinili, protože by jejich životní partner nesouhlasil (TAB_8). To je jistě významným prvkem v procesu úvah o adopci tohoto typu. Rodinu tvoří rodiče a děti, aby rodina mohla spokojeně fungovat, musí existovat partnerský soulad. Pokud jeden z rodičů nesouhlasí s tím, dítě mít, neměli by dítě raději mít vůbec. To platí dvojnásob v případě dětí minoritního původu, dítě by si pak mohlo připadat nechtěné a upozorňované na svůj původ negativním způsobem.

TAB_9 ukazuje poměrně významnou korelaci tohoto tématu se vzděláním. 10 z 12-ti respondentů, kteří by si dítě minoritního původu neadoptovali, mělo úplné vysokoškolské vzdělání. Všichni 4 z 12-ti, kteří by si takové dítě neadoptovali, protože očekávají problémy spojené s odlišnou národností dítěte a nemají podporu ve státu, měli úplné vysokoškolské vzdělání. Také 3 ze 4, kteří by si takové dítě neadoptovali, protože by partner nesouhlasil, měli úplné vysokoškolské vzdělání. Většina těch, co uvedli úplné vysokoškolské vzdělání, byli lidé starší 28-mi let. To, že by si 3 ze 4 neadoptovali takové dítě, protože by partner nesouhlasil, může být vědomím důležitosti pevného partnerského vztahu. V věku od 28-mi let výše již lidé obvykle pocítují důležitost života v harmonickém partnerském svazku, který pro ně, pokud nejsou pod tlakem okolností jako je neplodnost, může hrát významnou roli ve výběru dítěte k adopci nebo vůbec úvah o adopci. Věk může být také významným činitelem v prvním zjištění, tedy, že 10 z 12-ti respondentů, kteří by si dítě minoritního původu neadoptovali, mělo úplné vysokoškolské vzdělání. Nedomnívám se, že by se na vysokých školách vyučovala nedůvěra k menšinám. Naopak humanitní obory toleranci k menšinám a náhled na ně z jejich vnitřku vyučují jako základní stavební kámen porozumění jiným národům, etnikům a kulturám a fungování multietnické společnosti. Zde by opět částečně mohl hrát roli věk. Od určitého věku člověk většinou již není ochoten překonávat překážky. V souvislosti s obrazem problematičnosti těchto dětí v Čechách si dokáží představit, že by starší lidé volili spíše děti z běžné populace.

16. ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se pokusila popsat švédský systém osvojování dětí minoritního původu jako inspiraci pro české prostředí, v kterém tato tematika stále ještě nemá zázemí. Česká republika je v mnoha ohledech stále ještě chudou postsocialistickou zemí. Pole adopcí dětí minoritního původu je toho důkazem. Pozadí adopcí tohoto typu, imigrační politika a rodinná politika, jsou v ČR velmi slabými články. Imigranty legálně v nijak velkých množstvích nepřijímáme, protože je neumíme využít, zatěžovali by nám ekonomiku. To, že je neumíme využít je známkou toho, že stále nepatříme do evropského společenství, kde pohyb pracovní síly může být přínosem, kde jsou na něj připraveni znalostmi, metodami a osvědčenými postupy, a kde lidé různých národností, etnik a kultur mohou v harmonii koexistovat. Rodinná politika je pro nás spíše samozřejmostí ve své upozaděnosti a neprioritnosti. Vnímáme ji jako součást sebe sama, státu jako takového, ale nemůžeme říct, že rodinná politika České republiky nějak speciálně rodiny podporuje tak, aby mohly být pevným základem správného fungování společnosti. A nejde jen o podporu rodin finanční, ale i institucionální, ani jedna z nich není v aktuálním programu politických stran, pokud nepočítáme předvolební populistické snahy o zvýšení přídavků na děti v řádu několika stovek korun. Slabá imigrační a rodinná politika oslabují pole adopcí dětí minoritního původu. Respektive nemohou ho oslabovat, pokud ještě žádnému takovému poli nedovolily ve větší míře vzniknout. Zkušenosti s adoptci tohoto typu jsou u nás spíše zkušenosti skautské, cení se odvaha, nadšení a touha bojovat, ale nijak zvlášť velké výsledky nezaznamenáváme. Nedomnívám se však, že by to nutně musel být stav trvalý.

Pokud budeme vycházet z toho, co máme, tedy bohužel velké počty dětí menšinového původu a několik možná desítek úspěšně umístěných dětí v náhradní rodinné péči, můžeme začít s výzkumy. Můžeme použít již zmíněné osvědčené psychodiagnostické metody a porovnat vývoj těchto dětí v institucionální a náhradní rodinné péči. I z jednorázových šetření můžeme prozatím vyvodit nějaké výsledky, i z několika málo zkušeností, ať již úspěšných či neúspěšných, můžeme získat cenné informace a popřípadě návody i pro ostatní potenciální žadatele. Můžeme sestavit tým odborníků, kteří se budou podílet nejen na výzkumech a jejich vyhodnocování, ale i na jejich propagaci. Propagace výsledků je v této oblasti velmi důležitá. Pozitivní výsledky si musí najít svou cílovou skupinu, musí se dostat k lidem, kteří by o adopci tohoto typu mohli uvažovat. Dostanou-li se i k široké veřejnosti, mohou změnit pohled celé společnosti na problematiku těchto dětí.

Jak již bylo řečeno, toto téma je demonizované, lidé se ho bojí. Podíváme-li se do Švédska, zjistíme, že poměrně zbytečně. Dojde-li v časovém horizontu například několika let

ke zlepšení imigrační politiky směrem k otevřenosti jiným národnostem, získáme-li vzhled do problematiky minorit u nás a začne-li stát programově řídit rodinnou politiku opravdu směrem k rodinám, nevidím důvod, proč by mělo být stále tolik dětí menšinového původu odkládáno do institucionální péče. Musíme změnit cíl, a tím je zde zejména důraz na biologickou rodinu, tím pádem menší počet dětí v ústavní výchově, a v neposlední řadě snažší umisťování dětí do náhradní rodinné péče.

Problematika adopcí dětí minoritního původu je odrazem priorit a důsledkem schopnosti či neschopnosti státu zapojit se do dnešní globalizované společnosti ve svém dobrém slova smyslu. Tedy do společnosti, kde různorodost etnik, kultur a národností může být klíčem k úspěchu. Vývoj této problematiky v Čechách směrem k lepším výsledkům není rozhodně záležitostí krátkodobou. Není ale ani záležitostí nemožnou. Jistou inspiraci můžeme čerpat ze států, které jsou na tomto poli státy již zkušenými. Můžeme si půjčit metodologii, která byla v mnoha případech navržena již před téměř třiceti roky, je tedy léty a zkušenostmi prověřená. Začneme-li se této problematice věnovat, nebudeme rozhodně tématickými průkopníky, naopak budeme mít oporu ve zkušenostech jiných zemí. Budeme se ale muset prokopat vlastními předsudky a stereotypy a dát šanci něčemu novému. Budeme muset najít odvahu začít velký projekt, který bude fungovat, jen pokud se změní jeho zázemí a pozadí. Úspěšnost adopcí dětí minoritního původu tak bude odrazem vyspělosti státu.

17. CONCLUSION

In my thesis I tried to describe the Swedish system of adoptions of minority origin children as an inspiration for the Czech environment where this theme doesn't have its background nor history. In many terms the Czech Republic is still a poor post-communist country, the field of minority children adoptions is its evidence. The background of the adoptions of this kind, immigration and family policies, are very weak parts of political system in the Czech Republic. We don't accept immigrants because we are not able to prosper from them therefore they would weigh on our economics. The fact that we are not able to make a profit from them is a proof that we still do not belong to a recent European society where work migration can be a benefit, where countries have knowledge, methods and processes to cope with it. We do not belong to the societies where people of various nationalities, ethnics and cultures coexist in harmony. The family policy is not a priority for us. We perceive it as a part of our lives, somewhere in the background, but we can't say that our family policy supports the families so that they could be a firm basement of the society. An improvement of neither financial nor institutional support of families is not a part of any government party right now. Weak immigration and family policies weaken the minority children adoptions field. Or better to say there is nothing to weaken since this type of adoptions still doesn't have a significant place within our society. Our experiences with this type of adoptions are less than scout experiences. We appreciate the courage, excitement and a desire to fight for it but we can't provide many successful results. However I do not think this would have to stay the same forever.

We can start from what we have which is unfortunately a big amount of minority origin children in the institutional care and couple of minority origin children placed in adoptive families. With these we can start doing research. We can use described diagnostics methodology that has been created more than thirty years ago so it's proven by years of experiences with it. We can make a group of specialist who will not only do the research and analyze it but who will also promote its results. A promotion of the results is a very important thing. The information has to find its target group to be effective. Moreover if it gets to the whole society it can help to change the attitude of people to this topic.

As I had said previously this theme is demonized in the Czech Republic, people are afraid of it. When we have a look to Sweden we find out that it doesn't have to be like this. If we change the immigration policy towards an openness to other nationalities, if we start to understand minorities living with us here, if the family policy starts to be oriented really on

families and on supporting them as an important institution, I don't see a reason why still so many children should be placed to the institutional care. We must change the target which must be a support of biological families in order to have fewer children in the institutional care. The other important aim is to minimize the numbers of children already staying in this care.

The questions of minority origin children adoptions mirror society priorities. It's a result of an ability or disability to join globalized society in its good terms. It means to join a society that appreciates the variety of nationalities, ethnic and cultures as a way to success. This society change which includes the change of immigration and family policies is not a question of few months, it's a long term run which however is not impossible. We can get an inspiration from the states that are experienced in this field and can use the methodology that has been being used for years. So when we start working on this we won't be freshmen we won't have to fight for placing this topic on earth because that's what others did for us many years ago. But we will have to fight our own prejudices and stereotypes. We will have to give a chance to something new. We will have to find courage to start a big project that will only work out if it's background changes. The success of minority children adoptions will be a mirror of the state development.

18. PŘÍLOHA

TAB_1

		vzdělání		CELKEM
		úplné středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
	na internetu	12	15	27
	v naučných televizních pořadech		1	1
	odborných časopisech	4	2	6
	ve škole	1	2	3
	u přátel a známých	4	4	8
	na příslušných úřadech	11	16	27
CELKEM		13	17	30

TAB_2

		vzdělání		CELKEM
		úplné středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
	na internetu	12	11	23
	v naučných televizních pořadech	1	1	2
	odborných časopisech	5	2	7
	ve škole		1	1
	u přátel a známých	4	2	6
	na příslušných úřadech	10	16	26
CELKEM		13	17	30

TAB_3

		vzdělání		CELKEM
		úplné středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
	Ústav pro péči o matku a dítě	6	1	7
	Fond ohrožených dětí	4	3	7
	Úřad pověřené obce - odd. péče o rodinu a dítě	9	10	19
	Úřad pověřené obce - odd. sociálně - právní ochrany dítěte	4	11	15
	Kojenecký ústav	4	5	9
	Dětský domov	3	6	9
	Nadaci Terezy Maxové	1		1
CELKEM		13	17	30

TAB_4

		vzdělání		CELKEM
		úplné středoškolské s maturitou	vysokoškolské	
\$OT4_SET	Ústav pro péči o matku a dítě	2	2	4
	Fond ohrožených dětí	7	5	12
	Úřad pověřené obce - odd. péče o rodinu a dítě	6	12	18
	Úřad pověřené obce - odd. sociálně - právní ochrany dítěte	5	10	15
	Kojenecký ústav	5	2	7
	Dětský domov	7	1	8
	Nadaci Terezy Maxové	2	3	5
CELKEM		13	17	30

TAB_5

		vzdělání	
		úplné středoškolské s maturitou	vysokoškolské
Znám někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval:	NE	7	8
	ANO	6	9

TAB_6

Korelace

Znám někoho, kdo si dítě minoritního původu adoptoval:		
VĚK	r =	0,490
	p =	0,007
	N =	29

TAB_7

Osvojil/a byste si dítě minoritního původu?			
		ne	ano
VĚK	23	1	5
	24	2	4
	25		3
	26	2	
	27	1	
	28		1
	30	2	
	31		1
	32	1	
	33	1	
	34		1
	36		1
	39	1	
	42		1
	55	1	
	72		1

TAB_8

		dodatek k předchozí otázce			
		neadoptova by žádné dítě, ani minoritního původu	ano,ale ne Roma	ne, protože partner by nesouhlasil	ne, protože příliš potíží, žádná podpora státu
věk	23		3		1
	24	1	1	1	
	26	1			
	27			1	
	30		1		1
	31		1		
	32			1	
	33				1
	39				1
	55			1	
	72		1		

TAB_9

		osvojit/a byste si dítě minoritního původu?		dodatek k předchozí otázce			
		ne	ano	neadoptova by žádné dítě, ani minoritního původu	ano,ale ne Roma	ne, protože partner by nesouhlasil	ne, protože příliš potíží, žádná podpora státu
vzdělání	úplné středoškolské s maturitou	2	11	1	6	1	
	vysokoškolské	10	7	1	1	3	4

19. POUŽITÁ LITERATURA

- Bayerová, M. : *Osvojení v mezinárodních dokumentech*. Právní rozhledy, 1999, 7, 394-397.
- Borszyskowski, A., Hjern, A., Libland, F., Vinnerljung, B. : *Suicidal Behaviour in National and International Adult Adoptees. A Swedish cohort study*. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 2006, 41, 95-102.
- Björklund, A., Lindahl, M., Plug, E. : *The Origins of Integrational Associations: Lessons from Swedish Adoptions Data*. Discussion paper series. Discussion paper no. 1739, 2005, Institute for the Study of Labor.
- Carlson, A. : *The UN - From Friend to Foe. The Fate of the Family in the Triumph of Socialism over Christian Democracy*. Touchstone, 2000, 13, 221-230.
- Cederbland, M., Höök, B., Irhammar, M., Mercke, A. : *Mental Health in International Adoptees as Teenagers and Young Adults. An Epidemiological Study*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1999, 8, 1239-1248.
- Doležalová, J. : *Děti na export*. Reflex, 2001, 6, 12-13.
- Dorow, S. : *Transnational Adoption. A Cultural Economy of Race, Gender and Kinship*. New York: New York University Press, 2006.
- Evans, G. : *The Environment of Childhood Poverty*. American Psychologist, 2004, 59, 2, 77-92.
- Gross, D., Fogg, L., Young, M., Ridge, A., Cowell, J., Richardson, R., Sivan, A. : *The Equivalence of Child Behavior Checklist/11/2-5 Across Parent Race/Ethnicity, Income Level, and Language*. Psychological Assessment, 2006, 18, 3, 313-323.
- Hjern, A., Libland, F., Vinnerljung, B. : *Suicide, Psychiatric Illness and Social Maladjustment in Intercountry Adoptees in Sweden: A Cohort Study*. Lancet, 2002, 360, 443-448.
- Hübschmannová, M. : *Můžeme se domluvit = Šaj pes dovakeras*. Olomouc: Pedagogická fakulta Olomouc, 1993.
- Howell, S. , Marre, D. : *To Kin a Transnationally Adopted Child in Norway and Spain: The Achieving of Resemblances and Belonging*. Ethnos, 2006, 71, 293-316.
- Hrubá, M. : *Základní principy úpravy osvojení v mezinárodních dokumentech a jejich odkaz v právním řádu ČR a SR*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Právnická fakulta, Brno, 2006.
- Johnson, D., Miller, L., Iverson, S., Thomas, W., Franchino, B., Dole, K., Kiernan, M., Georgieff, M., Hostetter, M. : *The Health of Children Adopted from Romania*. JAMA, 1992, 24, 3446-3451.

- Leadbeater, B., Bishop, S. : *Predictors of Behavior Problems in Preschool Children of Inner-City Afro-American and Puerto Rican Adolescent Mothers*. Child Development, 1994, 65, 638-648.
- Matějček, Z. : *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003.
- Odenstad, A., Hjern, A., Libland, F., Rasmussen, F., Vinnerljung, B., Dalen, M. : *Does Age and Origin at Adoption Matter? A National Cohort Study of Cognitive Test Performance in Adult Inter-country Adoptees*. Psychological Medicine, 2008, 38, 1803-1814.
- Olson, D. : *Circumplex Model of Marrital and Family Systems*. Journal of Family Therapy, 1999, 3-22.
- Popenoe, D. : *Marriage and Family in the Scandinavian Experience*. Society, 2006, 6, 68-72.
- Sundelin-Wahlsten, V., Ahmad, A., Knorring, A. : *Traumatic Experiences and Post-traumatic Stress Reactions in Children from Kurdistan and Sweden*. Acta Paediatr, 2001, 90, 563-568.
- Sundelin-Wahlsten, V., Ahmad, A., Knorring, A. : *Do Kurdistanian and Swedish Parents and Children Differ in Their Rating of Competence and Behavioural Problems?* Nord J Psychiatry, 2002, 56, 279-283.
- Volkman, A. (ed.): *Cultures of Transnational Adoption*. Durham: Duke University Press, 2005.
- Mavane, H. : Osobní sdělení. Uppsala, 2009.
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, 1993.
- Úmluva o právech dítěte, 1989.
- Výroční zpráva Správy uprchlických zařízení ČR, 2007.
- www.dci-is.org
- www.mia.eu
- www.obcinst.cz
- www.rovneprilezitosti.cz
- <http://www.rustovyhormon.cz/deficit-rustoveho-hormonu>
- http://cs.wikipedia.org/wiki/Posttraumatick%C3%A1_stresov%C3%A1_porucha
- http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/7860593.stm
- http://zpravy.idnes.cz/langer-chce-cizince-vratit-domu-bublan-by-je-nechal-i-zametat-a-vyucit-ljg-/domaci.asp?c=A090222_132856_domaci_jan

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Autorita>

http://www.shelteroffshore.com/index.php/living/more/working_in_sweden/

<http://www.nicom.cz/kurzy/rekvalifikace/ucetnictvi/>

[\[smirice.cz/Informace/Ostudiu/rekvalifikacnikurzyakvalifikacnizkousky/zakladniinformace/tabid/275/language/cs-CZ/Default.aspx\]\(http://www.ssp-smirice.cz/Informace/Ostudiu/rekvalifikacnikurzyakvalifikacnizkousky/zakladniinformace/tabid/275/language/cs-CZ/Default.aspx\)](http://www.ssp-</u></p></div><div data-bbox=)

<http://www.fod.cz/klokanek.htm>

EVIDENČNÍ LIST

Uživatel potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci využije ve své práci, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoli jiný pramen.

Kamila Šatrová : Adopce dětí minoritního původu

JMÉNO UŽIVATELE, BYDLIŠTĚ	KATEDRA (PRACOVÍŠTĚ)	DATUM PODPIS